

Gárdonyi Géza

Átkozott józanság

TARTALOM

ÁTKOZOTT JÓZANSÁG

A ZÖLD SZFINKSZ

A MUTTER

MELYIK A KETTŐ KÖZÜL?

ERDEI TÖRTÉNET

DUGÓHÚZÓ

ÁTKOZOTT JÓZANSÁG

- REGÉNY -

Egy öregúr, egy székely, meg egy csónak. Ezzel kezdődött a Vaskapu szabályozása.

Az öregúr egy nyári napon jelent meg ott a sziklás vidéken. Mért vizet és követ. Rajzolt és számokat írt apró zsebkönyvekbe.

A székely evezett, mérőszalagot vont; önt eregetett a mélybe; délben főzött, este sátort csinált.

Igy tartott ez augusztus végéig.

Egy este fel se állították a sátort. Az égen nem volt felhő. A székely csupán a tábori ágyat bontotta ki. Magának fenyőgalyakból tördelt egy nyalábra valót. Aztán tüzecskét rakott, hogy a szunyogok ne alkalmatlankodjanak.

Az öregúr elvégezte a vacsoráját és csibukra gyujtott. A tábori ágyra heveredve szivta.

A hold akkor sétált fel az égre. Teljes hold volt. Megvilágította a csendes sziklás tájat.

A Duna fénylett, mint a kardlap. A sziklák bálványalakokká váltak. Egy szemben levő szikla kővévált sárkánynak látszott. Mintha valamikor inni akart volna a Dunából, s gyikszabású óriás fejét éppen nyelésre emelte, mikor kővé meredt.

Ahogy az öregúr csibukozva bámulja azt a kővé vált csodát, egyszerre emberi árnyék jelenik meg a sárkány hátán. Feljebb és feljebb hág. Lépeget a feje felé. A taraján felkapaszkodik. Végigsétál a lapos homlokon. És a sárkány orrán megáll.

Csak nézték, hogy mi az? mit akar ottan? Jól lehetett látni minden mozdulatát, mert a hold olyannyira világított, hogy akár olvasni lehetett volna a világosságánál.

Az árnyékember egy percre ott állt mozdulatlanul, s nézett le a mélybe. Aztán a levegőbe dőlt, és fejjel lefelé be a Dunába...

A víz nagyot loccsant.

Az öregúr felugrott:

- Hamar a csónakot Istók!

Istók is felpattant a helyéről. Egy perc múlva mind a ketten a csónakban voltak és minden erejükkel sietést eveztek a sárkányfő alá.

Az öngyilkos ott kepickélt még a vízben. De már merüldözött. Mikorra megkaphatták volna, el is merült. A helyén bugyborékol a víz.

- Nézz jobbra! - szólt az öregúr, - én majd balra nézek: talán még egyszer fölvetődik?

Csakugyan felvetődött. De már akkor alig tikácsolt.

A székely elkapta a karját. Belevonszolták a csónakba.

Úri ruházatu ember volt. Fialat arcát fekete körszakál kerítette. A ruhája fekete szalonruha.

A parton ipszilont csináltak belőle: megfordították fejjel lefelé, és rázták ki belőle a vizet. Néhány perc múlva köhögött.

- Rakj a tüzre, - mondotta a mérnök a homlokát törölgetve, - és tégy fel egy bögre vizet teának.

Aztán odavitték a vizes embert a tűz mellé. Bizony emelniök kellett, mert a lába csukladozott alatta. S lefektették a fűre. Betakarták Istóknak a szűrével. Istók úgyis csak esernyő helyett hordozta nyáron a szűrét.

A mérnök teát főzött. Rumot is, cukrot is tett belé bőven. S megkínálta vele a beteget.

Hát a beteg ivott is belőle. De bágyadt volt. A szemehéját is alig bírta fölnyitni.

A mérnök nem kérdezett tőle semmit, csak ahogy ott feküdt a beteg, s a tűz fénye rávilágított az arcára, magában tünődött:

Magyar-e vagy oláh?

Micsoda szerencsétlenség üzte a Dunába?

Azonban az idegen meghörgült:

- Üsse meg magukat a mennydörgős ménkü!

Magyar! - gondolta örömmel az öregúr.

A beteg pihegő mellel feküdt, s néhány perc múlva újra megszólalt:

- Kérek még teát!

A mérnök intett Istóknak, hogy tegye fel újra az edényt.

S hallgattak.

Az idegen szótlánul itta meg a második csészével is, aztán beburkolózott az Istók szűrébe.

Elaludt.

- Ösmered? - kérdezte halkán a mérnök.

Istók a fejét rázta. Különben is úgy felelt volna. Csak akkor szokott szólni, ha a feje meg a keze nem adta ki a szót.

Reggel a mérnök ébredt fel elsőnek. Tekintete a betegre fordult. A kelő napfénynél látta, hogy divatos gallér van a nyakán, s a nyakkendője fehér selyemből való. Fehérkezű sovány ember. Szobai sápadt arc. Az orra dagadt és véres.

De fiatal ember volt, nem lehetett több huszonnyolc évesnél. Hosszú fekete hajára és halántékára rászáradt a sár. Bizonyára akkor sározódott be, mikor a parton felfordították.

Valami elkeseredett földbirtokos, - gondolta a mérnök. Szerencsétlen házasság, vagy szerencsétlen kártyás. Össze fog szidni, hogy minek avatkoztam a dolgába?

Ekközben Istók is fölébredt.

A mérnök intett neki, hogy ne károgja el a reggeli köszöntést.

A székelő tüzet rakott, és ismét föltette a teának való vizet.

A mérnök megteázott, és szivarra gyújtott.

Derült arcú ősz ember volt, jól túl az ötvenen. Vitorlavászon ruhát viselt és fehér vászonsisakot. A mozgásán látszott, hogy katona volt valamikor.

Az idegen is fölnyitotta a szemét, és mélyen sóhajtott.

- Jó reggelt! - kiáltott rá vigan az öregúr. Főzhetek önnek egy csésze teát?

- Köszönöm, - felelte fásultan az idegen, - elfogadom.

Fázósan rándult meg a válla. Istókra pillantott:

- Engedd, hogy a szűrőd még rajtam maradjon.

Az öregúr szótlanul főzte meg a teát, s átnyújtotta. Eléje tette a rumos üveget és a kék papirosba burkolt cukrot is.

- Cukrozza, rumozza ízlése szerint.

Az idegen megitta a teát, és visszafeküdt a före. Tovább aludt.

A mérnök intett a székelynek. A székely fogta a mérőpóznát, dolgukra mentek.

Gondolta a mérnök: az idegen beteg ha felébred, majd elmegy szintén a dolgára. Éppenséggel nem látszott olyan embernek, akivel másodszor is öröm találkozni.

Azonban délfelé mikor visszatértek a tanyára, az idegent még alva találták.

A székely csendesen tüzet rakott. Vizet tett fel s tojást szedett ki a ládából, meg szalonnát, szalámit, sajtot, kétszersültet. A levest bádogba zárt sűrűlekből főzték, de vöröshagymát is aprítottak belé, s jól megpaprikázták.

Az idegen fölnyitotta a szemét.

- Jóreggelt másodszor is! - kiáltott fel az öregúr. Szolgálhatok-e jó paprikás mérnöki levessel?

- Köszönöm, elfogadom, - felelte bágyadtan az idegen.

Szótlanul evett velők. Ebéd végén a zsebébe nyult. Szivartárcát vont elő. Valami három szivar volt is abban, de csurgott belőlök a víz.

- Tessék, - szólt az öregúr a maga tárcáját átnyújtva.

Az idegen kivont abból egy szivart és megszólalt:

- Illenék megmondanom, hogy ki vagyok. De én nem mondom meg. Viszont én sem kérdezem, hogy ön kicsoda?

Az öregúr vállat vont:

- Nem vagyok kíváncsi természetű.

Az idegen folytatta:

- Ön azt véli, hogy megmentett. És hogy én azért hálás vagyok. Én nem vagyok azért hálás.

- Bocsánat, ha rosszat cselekedtem, - felelte mosolyogva az öregúr, - de arra gondoltam, hogy ön talán *sietett*. Alkalmat óhajtottam önnek szerezni, hogy az ügyet még egyszer megfontolja.

- Köszönöm. Megfontoltam én azt kellőképpen.

Kedvetlenül nézett a cipőjére. Az arca sápadt volt, de nem beteges sárga, hanem inkább fázós. Aztán rátapogatott az orrára, amelyre néhány csepp vér cserepesedett és a halántékára, ahova az iszap ráragasztotta a haját.

A mérnök vizet öntetett a mosdótálba. A székely odatartotta az idegennek egy jókora spongyával együtt.

- Ön bizonyára kártyázott és vesztett? - szólalt meg aztán az öregúr mintha a szivarja füstjének beszélne.

- Én nem kártyázom soha, - felelte az idegen félvállról.

- Hát talán más csapás érte? talán pénzbeli zavarokkal küzd? - folytatta az öregúr jóságos hangon. Nincs olyan csapás, amit ki ne lehetne heverni.

- Gazdag vagyok, - felelte az idegen.

- Vagy valami betegség? Nincs olyan betegség, amelynek váratlan gyógyulása ne lehetne. Lássa kérem az öreg Kneip páterhoz csupa olyan ember jár, akire már ráadták az utolsó kenetet.

- Sohse voltam beteg.

- Akkor azt kell gondolnom, hogy szerelmi csalódás zavarta meg önt. Hiába, míg az ember fiatal... De hát azt is meggyógyítja az idő.

- Engem nem zavart meg soha semmi. Szerelmes én nem voltam soha.

- Bocsánatot kérek a kérdéseimért, - szólt az öregúr fölkelve, - nem kíváncsiságból kérdeztem önt, hanem, hogy segítek, ha tudok. Elvégre emberek vagyunk, és kötelességünk egymáson segíteni, kivált ha valamelyikünk leroskad az élet terhe alatt.

- Én nem roskadtam le semmiféle teher alatt se, - felelte az idegen a fejét rázva. Én amit cselekedtem, meggondoltan cselekedtem.

- Meggondoltan?

- Meggondoltan.

Az öregúr boszusan hümmentett:

- Ugyan kérem, hát lehet ilyet meggondoltan cselekedni? Ha valaki gyógyíthatatlan betegséggel bajlódik, vagy holtig tartó börtönre van ítélve, az cselekedhetik efféle meggondoltan, de egészséges ember, szabad ember nem ugrik meggondoltan a békák közé.

Az idegen összevont szemöldökkel nézett a mérnökre, aztán ugyanúgy maga elé. Végre is vállat vont.

- Nekem az életben nincs semmi örömöm, hát minek éljek? Mért néz rám olyan hitetlenül? Én nem hazudok soha. Nem szorultam rá, hogy hazudjak. Csak a nők és a gyermekek hazudnak, meg a szolga-lelkek.

- De kérem én nem mondtam, hogy hazudik ön. Mindössze megütköztem a szaván, hogy azt mondja, nincs az életben öröme, holott az imént azt mondta, hogy gazdag és egészséges. Tudja ön mi a gazdagság? Kérdezze meg azoktól, akik negyven-ötven krajcárért kapálnak. Kérdezze meg azoktól, akik husz négyszögméternyi kis szobában tizedmagukkal alusznak. Kérdezze meg azoktól, akik éheznek. S tudja ön mi az egészség? Menjen be egy kórházba és kérdezze meg ottan. Már engedjen meg fiatal barátom, aki egészséges is, gazdag is, és mégis megveti az életet, az nem gondolkodó ember, és meg nem értett frázisként mondja, hogy *Meggondoltan cselekedtem*.

Az idegen szeme komoran villant a mérnökre, aztán nyugodtan felelte:

- Ön engem bolondnak néz. Nekem ugyan közömbös valami, hogy ki hogyan vélekedik rólam, de ön értelmes embernek látszik, ám mérjük meg az ön fontján is az én ítéletemet. Látni fogja, hogy nekem meg kell halnom.

Az öregúr leült az ágyra:

- Fogadjunk, - mondotta, - hogy bármit is beszél, ha egészséges ön, nem kell meghalnia.

- Hát fogadjunk! Mibe?

- Eggyetlenegy szóba, amit úgy hívnak, hogy becsületszó.

- No és aztán?

- Ha elveszti a fogadást, becsületszóra köti magát, hogy megküzd a rossz gondolatokkal. Ha pedig én veszem el, szintén becsületszóra kötelezem magamat, hogy nem húzom ki a Dunából.

- Hát jó. Hallgasson meg:

Az apámon kezdem. Az én apám birtokos volt, mint én, és elcsapott egy bérest, aki valami bánatában gyakorta megrészegetett. Akkor is részeg volt, mikor elcsapta.

A béres, - öreges ember volt már, - szekérre tette a ládáját és mikor kifelé ment az udvarunkból, megállt a tornácunk előtt. Megállt, és vérbenforgó szemét az apámra emelte: megfenyegette az öklével:

- Verjen meg hát az Isten örökös józansággal! Verjen meg téged is, gyermekedet is, ha születik!

Az apám sohse hallott efféle átkot, hát még nevetett is reá. De az anyám, - templomos asszony, érzékeny szívű asszony, - megrémült.

Az idegen a fű-ágyra könyökölve csendes bús hangon beszélt. Hangja mély volt, mint a dorombé. Olykor elhallgatott a beszédben és fűszálakat tördelt. Olykor felnézett a mérnökre, olykor kedvetlenül legyintett.

Folytatta:

- A születésem előtt történt ez három hónappal. Eggyetlen gyermek voltam, és ép, erős, egészséges. Semmitse különböztem más gyermektől, csak éppen, hogy kíváncsibb voltam mint más gyermek. Mindent kérdeztem, mindent kutattam, mindenütt titkot sejtettem. Tizenöt éves koromban már könyvekhez intéztem a kérdéseimet. Ha valamely könyv nehézfogatu volt, én annál jobban rágtam, rágogattam. Tudni akartam mindent, mindent! Abban a korban, mikor más még regényeket olvas, én már Sopenhauert, Kantot, Kontot, Lokot és Spencert öröltem. S abban a korban, amikor más ember a leányokat tündéreknek nézi, én már a boncoló asztalon foglalkoztam velök. Orvosi tudományt tanultam. Persze abban is a hisztológia érdekelt legjobban: a szövet, a hús elemei, a sejtek, a porszemekre bontott ember. Egy kiló tündérhús épp olyan hús, mint egy kiló borjúhús!

Az átkot ismertem.

Apám anekdótái között gyakorta hallottam a béres átkát elmondani:

- *Verjen meg az Isten józansággal!*

Mindenki nevetett rajta, csak én nem. Húsz éves koromban már fájlódva éreztem, hogy az átok megfogott.

Józan voltam, mindig józan voltam!

Ön is mosolyog rajta. Látom, hogy ön sem érti. Az átok üres szó, azt tartja ön is. De különböztesse meg a lélekből fakadó átkot, a szájon forgó piaci átkozódástól. Az átkozódás csak sár-dobás. Az átok a haragvó lélek mennyköve. Mindegy hogy paraszt lelkéből villámlik el, vagy úr lelkéből. Éppoly természeti tűnemény, mint a felhők villáma. Erő.

Ön bólint reá.

Tehát akkor azt nem érti, hogy mit jelent józannak lenni?

Józannak lenni annyit jelent, hogy: az ember egy megfagyott szívet hordoz a mellében. Az agya olyan, mint a hűtőkészülék: minden gondolat és minden érzés jéggé válik benne. A fagyasztó szer: az analízis, az elemzés.

Az átok következtében én mindig elemeztem.

Huszonegy éves koromban már tudtam, hogy minden gyönyörködés izgalom, és az izgalom következtében mámor. A szem gyönyörködése a szemidegek izgalma. A szép táj, a szép festmény, a szép épület, semmi egyéb csak az alakok szokatlansága, vagy a színeké. Tehát nem a táj szép, sem a festmény, sem az épület, hanem a szemidegek izgalma a szép. Aki Taorminában született, bizonyára azon csodálkozik, hogy mások ott csodálkoznak. Ticián „*kettős szerelme*” ha az ön szobájában lógna, esztendőben kétszer se nézne rá. A paraszt is közömbösen megy el mellette, mert az idegei éppoly durvák, mint a tenyere.

Épp így a zene. Fülideg-mámor. A dal meg annak a mámornak a ködében játszó délibáb. Képek játéka. Tudományos nyelven: Képzettársítás.

Folytassam-e? Én nem lehetek boldog, mert mihelyt valami kedves, rögtön az okára pillantok. Azt kérdem:

- *Miért?*

Ettől a kérdéstől minden délibáb eltűnik.

Én mindennek csak a szálait látom. Nekem még a virág is csak sejtszövet, klorofillal telt sejtszövet. Tudok iránta érdeklődni, de nem gyönyörködni benne. És az emberi virág, a nő is, énnekem csak bőrrel bevont csontváz. Isten alkotásai, vagy ha így kedvesebb önnek: a Természet alkotásai csupa gyönyörűség a szemünknek. De nem a tudós szemének. A tudós mindenütt a praktikus gondolatot látja és szemléli és bámulja. Ha a megelevenült milói Vénuszt mutatod neki: a hajától a lába hegyéig elmondja pontról pontra: melyik rész mért olyan? A haj az agyvelőt védi hőtől, fagytól, koponyatöréstől. A koponyacsontok. A két szép szem: optikai szerszám, porvédőkkel és automatikus tisztítónedvekkel. Az arc: ízlelő, rágó és lélektápláló tartója. Két huspárna védi a fogakat s az a két huspárna egyben nagyszerűen kiesztelt szijjszalagok szövvénye. A metszőfogak nem véletlenül vannak elől, s a zúzódógatok hátul. Én az élő emberen átlátok, mint az üvegen: látom benne a koponyát; a koponyában a fehér velőt, a testében szanaszét folydogáló piros patakokat; a bordái között dolgozó husgombócot, a tüdőt, a májat, vesét és izmokat...

Józan vagyok, irtózatosan józan!

Mindenki színes szemüveggel születik, ki késsel, ki zölddel, ki sárgával, ki rózsaszínűvel. Csak én születtem színesüveg nélkül.

Azt mondtam egyszer:

- Vessük félre az észet: éljünk úgy mint a sokaság él. A sokaságnak van öröme, van boldogsága. Nézzük csak: mi boldogítja az embereket?

A pénz, - a bor, - a cigány, - a tánc, - a szeretkezés, - a lakmározás, - a kártya, - a vadászat.

Ez a férfiember nyolc boldogsága.

A pénzgyűjtés nem nekem való. Azt a boldogságot már diák koromban megmértem. Elgyöngültek gyönyörűsége. Ahol se testi erő nincs, se lelki, a pénz jelenik meg erő alakjában. Ezt tehát meg se próbálom.

Nézzük az asztali örömöket.

Ételért ki lelkesedik?

A gyermek, az agg, a kanonok.

Az italt ki imádja?

A paraszt, a gyári munkás, a napszámos, az eszem-iszom falusi úr, meg a kisvárosi könyvetlen úr, - tehát mindenütt azok, akik sohase téptek volna almát a paradicsomi fáról.

Én mikor eszek, a testemet fűtöm; mikor iszol; a testem hiányzó nedveit pótolom. Esztelenségnek itélem, hogy valaki több fát rak a kályhájába, mint amennyi kell. Ebből a boldogságból tehát ki vagyok rekesztve.

A zenéről elmondtam már, hogy mi. Nem tehetek róla, hogy valahányszor zenét hallok, az idegeimre fordul a figyelmem. Nem ragadhat magával a dallam, mert csak azt érzem, hogyan áramlik az idegeimre. Az idegeimre figyelek, nem a zenére.

Ez nekem tehát akkor sem lehet boldogságom, ha rám erőltetem. A drótos hangszereket pláne gyűlölöm. Csodálkozom az emberiség fülén, hogy a zongora, trombita, harangszó, villamos csengő nem okoz neki fájdalmat.

A táncról talán nem is kell beszélnem. Az már a zenétől felizgatott idegek rángatódzása. A zene rángatja az idegeket, az idegek rángatják a csontokat. Ez a tánc. Reggeli észszel zene nélkül ki rázogatná a tomporát? s ki veregetné a talpát a földhöz? hacsak nem viszket. Micsoda látvány lehet siketnek a tánc?

Mindazonáltal megpróbáltam; s utána oly szégyenkezés fogott el, olyan, devalvált bankónak éreztem magamat, hogy soha többé a táncolás boldogságára nem gondolhattam.

Mi következik?

A szeretkezés?

Arról már orvosnövendék koromban tudtam, hogy akut láz, vagy mondjuk magyarul: időleges láz, buta vérhevülés. Nekem épp úgy nem lehet gyönyörűségem, mint az eszkimónak a trópusi ég.

Mi következik?

A kártya.

A kártyát mindenkor utáltam. Már gyermekkoromban megismertem benne, hogy kölcsönös megegyezésen alapuló kölcsönös fosztogatás. Alsórendű lelkek gyönyörűsége.

Maradt a nyolc boldogság közül a vadászat.

A vadászatot nemes sportnak is mondhatják, tehát felsőrendű lelkek nemes mulatsága. Kell benne lennie valaminek, amit a közrendű ember nem ért. A történelem is azt bizonyítja, hogy az emberiség felső osztálya mulatott vele. Ma is a királyok, főurak, a legműveltebb osztály a legvadászabb. Ebben kell valaminek lennie!

A székel köhögött.

- No mi kell? - kérdezte a mérnök.

- A kávé is felforrt.

Megkávéztak.

Az idegen láthatólag fölélénkült az erős fekete kávétól. Felkönyökölt a fekvőhelyén, és frissebb hangon folytatta a beszédét:

Csatlakoztam egy kis vadásztársasághoz. Mindössze öten voltunk.

A kerülő este jelentette, hogy egy völgyben gyönyörű szarvasbikát látott. A vadászok bravót kiáltottak, és a vacsora élénk beszélgetésben folyt. Láttam, hogy a szarvasbika képzele izgatja az agyukat.

Vacsora után mingyárt lefeküdtünk, hogy jókor indulhassunk. Én azonban sokáig nem bírtam elaludni. Képzeletemben láttam a békés füevő állatot, amint ott alszik nyugodtan a puha gyepen, az erdő csillagos csendes éjszakájában, és még csak nem is álmodik arról, hogy ez estén puskát és kést akasztottak le a számára a falról: neki ismeretlen kétlábu állatok reggel keresik őt...

Mi öröm van ebben?

No megtudom.

Hajnalban a kerülő zörgetésére egyszerre felszöktek a vadászok. Kezük lábuk gyors mozgása, meg hogy valamennyi beszélt, nekem csak idegizgalmi nyilvánulás volt. Izgatottak voltak, örvendezően izgatottak. Dehát mért?

A völgy szélén szétoszlottunk. Zaj nélkül lappangva haladtunk befelé.

A lombokon a reggeli napsugarak rézsutosan szűrődtek át. A fű harmatos volt. Itt-ott egy madár csicseregett.

Én egy társam mellett mentem. Susogva figyelmeztetett lépten-nyomon.

- Lefelé tartsd a puská végét!... Kerüld az avart!... Csitt, csitt!

A szeme a láztól ragyogott. Olykor megállt és fülelt. Aztán megint halkán beljebb...

Én az erdő békés lakójára gondoltam, a szarvasra, aki bizonyára gondatlanul legel valamely tisztáson. Nincs annak ártó gondolata ellenünk! Nem bántja még a kigyót se!

És mi öten vágytól lehegve keressük őt.

Egyszerre megránt a társam. Megállok és nézek amerre a szeme mered. Hát egy sárga kis őzet látok a bokron túl, amint a naptól és harmattól csillogó erdei pázsiton legelész.

Társam a vállához emeli a puskáját. Lobban, durran, füst csap el belőle... Az őz ott fekszik a pázsiton. Csak a lábát rázza, fejét emelgeti.

A társam odafutott.

Én nyugodtan követtem.

Az őz vállából buzogott a vér. Ahogy ott álltunk, ránk fordította szép fekete ártatlan szemét. És a könny úgy folyt a szeméből, mint az ember szeméből szokott.

Mit gondolhatott az az állat mirőlünk?

- No ugye hogy ez remek lövés volt? - kérdezte a társam diadalmasan.

És nagy sáros lábát rátette a haldokló állatra.

Mért nézett diadalmasan? Micsoda diadal egy fegyvertelen állatot puskával megsebezni? Mért örült az én barátom?

A lövésnek nem örült, mert a puska-durranás fülbántó. Az őz hasának sem örült, mert van mit ennie. Tehát a vérnek örült.

Hát ez a nemes sport?

Hiszen akkor a görény meg a róka nemesebb állat az embernél, mert egyébbel, mint nemes sporttal nem is foglalkozik!

Vállamra vetettem a puskámat és haza ballagtam.

Hiába, - gondoltam, - én józan vagyok, vigasztalanul józan!

Este a vadászok is megérkeztek. Az erdő-örök beszállították a szarvasbikát, az őzet, nyolc foglyot, egy harkályt, két szarkát is. Csupa holt állat. Reggel még valamennyi élt.

És örvendeztek, boldog dicsekedéssel beszéltek, melyik állatot hogyan érte a lövés? Tehát csakugyan ez a nemes sport! Ezért kelnek fel az emberek hajnalban, ezért utaznak messze vidékekre, másznak hegyet és völgyet, bérelnek erdőt, öltözködnek tiroli ódivatu ruhákba; s mily hősi mozdulatokkal viszik a puskát! Már a vasuti állomáson úgy feszítenek, mintha legalább is oroszánvadászatra utaznának! Pedig hát csak kukoricásba mennek a kis gyáva nyulakra, ártatlan őzekre, békés szarvasokra és az erdő boldog madaraira.

És ezt nevezik királyi mulatságnak! Ezt, meg a galamblovészetet, mikor százszámra lövik a galambot. Jól nevelt művelt urak...

Vacsorakor négy szál cigány is beállított. Az egyik vadász csakhamar tapsolással kísért a nóta taktusát. Megfigyeltem, hogy ő köztünk a legsoványabb, legidegeesebb. És megjósoltam magamban, hogy ő fog leghamarabb táncolni is.

Vigan ittak, boldogok voltak.

Akkor arra gondoltam, hogy én is alkoholizálom magamat. Méreg ide, méreg oda! ha boldogságot okoz, megbecsülni való!

Ittam.

Jó bor volt. A benne levő spiritusz-tartalom meggyorsította az arcom vérkeringését. Éreztem, hogy a fülem melegedik. Éreztem, hogy a zene hat már az én lábam idegeire is.

És tovább ittam.

Annyit ittam mint ők.

Ők csakhamar daloltak és táncoltak. Csókolták a cigányt, és verték a lábuk szárát. Rajtam azonban csak nem tört ki az alkohol-örjögés. Én percről percre azt vigyáztam, hogy hogyan terjed a testemben fokról fokra az ital mérgező ereje? Hogyan hágtat a halántékomig? és hogyan tekeredik rá a kis-agyamra?

De ittam tovább; ittam pálinkát is, hogy attól olyan boldog legyek, mint ők!

Reggel felé a társaim olyannyira elrészegedtek, hogy ide-oda kerengtek, mint a beteg dongók. Nekem már a szemem idegeire is elhatott a méreg. Kettőnek láttam a lámpást, és soknak a cigányt. Megtapasztaltam a pulzusomat. Szaporábban vert, mint máskor. De azért józan voltam, józan! Úntam őket, úntam a beszédüket, tréfáikat, nevetésöket! Mikor aztán szanaszét dőltek, elosontam. Kocsira ültem és haza!

Tehát énrám még az alkohol se hat!

Meg kell önnek mondanom, hogy az anyám még él és hogy négy éve házassít.

Eleinte csak mosolyogtam rajta, de aztán az utóbbi évben egyre sűrűbben irt rám ebben az ügyben.

Mert nem igen beszélünk egymással, noha együtt lakunk. Ő a kastély egyik felében, én a másikban.

Őn ebben megütközik, pedig így van okosan. Az anyám ideges asszony, és mihelyt két szót beszélünk, a harmadik szó már vélemény-különbség. Ő aztán boszankodik és kifakad, mint minden ember, akinek bizonyosságai nincsenek. Én iparkodom meggyőzni okkal, világossággal. De ő csak azt látja, hogy a véleményem ellenkezik az övével, s inkább nem beszél velem. Csak akkor találkozunk, ha vendég vetődik hozzánk.

Ir hát egy napon nekem... De itt is vannak a cédulák a zsebemben. Ceruzával irt. Hallgassa:

- Fiam, szeretném, ha megnősülnél. A nőtlen élet, nem tökéletes élet. Tudod, hogy csak ketten vagyunk.

Feleltem:

- A házasság annak való akinek hiányzik valami, mikor egyedül van. Nekem nem hiányzik senki. Én egyedül egymagamban is egészen érzem magamat, mint az egy-tucat kanál. Komplet vagyok.

Irt:

- Nem vagy komplet. A férfi nem komplet nő nélkül. A férfi magában levéltelen fa. A nő a lombja, virága. Nézd meg az agglegényeket, miféle emberek öregségükben? Egyet se találsz rendes életűnek, rendes gondolkodásúnak, rendes érzésűnek. Benne élnek a világban, de látszik, hogy nem bele-valók. Idegenek köztünk. A természetre szoktál muto-gatni, a világtörvényre. Most én mutatok oda.

Feleltem:

- Helyes a hivatkozás a nagytörvényre. Csakhogy abban a házasság szereteten épül.

Irt:

- Nem értelek.

Feleltem:

- A természetben a házasság tiszta vonzalom, szeretet. A társadalmi házasságban nem szeretet a fundamentum, hanem szerződés.

Irt:

- Mégsem értelek.

Feleltem:

- Az államnak a házasság csupán polgártenyésztő intézmény. (Polgár nélkül nincs katona, sem adó.) Az állam tehát nem törődik azzal, hogy szeretet-e a kapocs és kölcsönös boldogítás-e a cél? Ez az oka, hogy széles ajtón lehet bejutni a házasságba, s keskeny ajtón ki, de olyan keskeny ajtón, hogy mind a hét bőre lenyúzódik annak, aki kimegy.

Irt:

- Hagyjuk kérlek az elméleteidet fiókban. Fagyaszd velők másoknak a vérért. Én arra kérlek, hogy házasodj meg. Mert utolsó sarja vagy a családnak, és ha így maradsz, teljesen megecetesedel. Vártam eddig, hogy valamelyik leányismerősről iránt érdeklőd-

ni látlak, de te valahányszor leánytársaságban vagy, akkorákat ásitasz, hogy az állkapcsod hallhatóan ropog. Hát kérve kértek, teljesítsd öreg édesanyádnak ezt az egyetlen egy kívánságát! Mert csak azért gondolok félve halálom órájára, hogy attól tartok, nőtlenül hagylak el!

Feleltem:

- Parancsnak tekintem az óhaját. Jelölje meg, hogy kit vegyek el és három nap múlva lesz menyee.

Irt:

- Köszönöm, hogy oly engedelmes jó fiam vagy. De mégis azt szeretném, ha te választanál.

Feleltem:

- Nekem egyik liba csak olyan liba mint a másik. Merőben fölösleges tünődnöm azon, hogy melyik gágogjon az udvaromon.

Erre három napig nem kaptam cédulát.

Akkor ismét irt:

- Hogy tetszik neked Pipi? Bájos leány és angyali a jósága. Vagyona is van. A családja csupa előkelő ember. Hogy tetszik neked?

Feleltem:

- Sehogyse.

- Már az, hogy egy Paula nevű leány csirke nevet nyomat a névjegyére, arra vall, hogy valóban csirkeagyu.

- A jósága...

- Mi a jósága?

- Az hogy az apja erszényéből pénzt osztogat? Osztogasson a maga erszényéből!

- Hogy bájos?

- Az a sok gyűrű az ujján, az a nehéz fülbevaló, gondolatának örökös bálba és színházba járása, nekem azt mutatja, hogy a férjét pénz-szerző házi állatnak fogja tekinteni. De ha parancsolja, édes anyám, azonnal feleségül veszem.

Irt:

- Mit gondolsz Sarolta felől? Az csak művelt leány! Angolul is ért, olaszul is! Németül és franciául úgy beszél mint magyarul! Komolysága éppen hozzád illő. Azonnal felelj.

Mindig azonnal feleltem, depersze a női természet türelmetlen. Hát feleltem:

- Sarolta csakugyan művelt leány. Őt nyelven beszél de két b-vel írja az egyebet és ahelyet, hogy nem lehet, azt mondja ki van zárva! Hogy értheti a többi nyelvet? ha az anyanyelvét se beszéli tisztán. A komolysága hozzám illő volna, ha lelki tulajdonság volna mint nálam, csakhogy nála gyomorhajból származik. Ha parancsolja, feleségül veszem.

Kétnapi szünet következett.

Aztán ismét irt:

- Sáfár Piroska ellen igazán nem lehet szavad. Csupa kedvesség és csupa zene. Bétóvent úgy játsza, hogy öröm hallani. A családja előkelő családokba ágazik. Az anyja jó módu özvegy.

Feleltem:

- Ha valaki kótából rontja a zongorát, az még nem zene-értés. És ha valaki már reggel nyolc órakor zongorázik, abból ugyan nem lesz jó háziasszony.

- A kedvessége?

- Macska kedvesség. Simul, dorombol. Bizonyára karmol is, ha kedvetlen.

- A családja...

- A családjából csupán az anyját fogja a férje házába vinni. Az ember mikor beszél, olyan mintha kotkodácsolna, mikor pedig nevet, olyan mintha kukorikolna. Aki elveszi a leányt, elveszi az anyját is, és hallgatni kénytelen élete hosszán át azokat a hajmeresztő hangokat. De ha parancsolja, feleségül veszem.

Erre aztán hosszú szünet következett. A cédulákon más ügyek jártak. De az anyám gyakran látogatott el a leányos házakhoz, és nekem mindig el kellett kísérenem. A szeme mindig rajtam állott, valahányszor leánynyal beszéltem. Szívesen szerettem volna örömet neki azzal, hogy valamelyiket megkülönböztetem, de hiába, orvosra nem hatnak az emberi bőrnek színei, sem a tagok gömbölyűsége, sem a hosszú haj, sem a rózsaszínű pántlikák. S micsoda fárasztó volt nekem azt a sok csiripelést, csáogást, és pápogást hallgatni, amely a női társaságokat jellemzi!

Végre is az anyám belefáradt.

- Fiam, - fakadt ki, - hát nincs egy se, aki tetszene?

Vállat vontam.

- Nekem valamennyi tetszik. De nem vagyok bogár, hogy belerepüljek a lángba. A házasság holtig való szerződés. Tessék csak emlékezni arra a szomorú fővárosi úrra, akivel tavaly Osztenében ismerkedtünk meg. A feleségénél éjjeli látogatót talált. Meg akarta verni, de az erősebb volt: még őt rugdalta meg. Aztán párviadal következett. Őt vitték haza lepedőben. Tehát először is felfedezte, hogy a felesége erkölcstelen, aztán kapott egy csomó rugást a teste különböző részeire, egy golyót a mellébe, s végül egy ítéletet a szentszéktől, amelyben ítélik, hogy tovább éljen azzal a bestiával! Mindez miért? Azért mert elkövette azt a könnyelműséget, hogy bevezetett a templomba egy leányt, és ott elmondott néhány szót vele. Ha nem a templomba vezette volna, hanem máshova, se meg nem csalták volna, se meg nem rugdosták volna, se mellbe nem lötték volna, sepedig a világ nem nevetné.

- Dehát minden leány ilyen? Nincsenek jobb példái a házas életről?

- A sorsjátékon is nyer mindig négy-öt ember. De hány az aki veszít! És az csak pénzt veszít. A házasság nem olyan lutri. Ott egy életet teszünk kockára.

Akkor már sírva fakadt az anyám.

Én a sírást nem állhatom. Tudom ugyan hogy az is micsoda. A tehetetlenség érzetének agybeli izgalma és annak az izgalomnak a hatása a szemidegek víztartójára. De mégis kellemetlen látni a józan embernek is.

- Hát ne sirjon, édesanyám, - mondtam, - inkább megvallom, hogy egy leány nagyon tetszik nekem és hogy a maga kedvéért elveszem.

Egyszerre elállt a sirása. Az utolsó könnycsepp még ott ült a szeme pilláján, de már a szeme mosolygott:

- Melyik az?

Hirtelenében végigfutott a gondolatom a környékbeli leányokon, s nyugodtan feleltem:

- A Lóri.

Az anyám boldogan csapta össze a kezét:

- No nézd, hogy arra nem gondoltam! Gazdag is, szép is, okos is. Tündöklően okos! Az való éppen neked! Mikor kéred meg?

- Ha akarja még ma.

Ezt persze olyan elhatározással mondtam, mint aki az orvoshoz azzal állít be, hogy operálja meg. Véget akartam vetni a zaklatásnak.

Csak akkor kezdtem méregetni igazán a leányt, mikor már a szót kimondtam:

Ki is az a lány voltaképpen?

Ismerni ismertem, hiszen az apja az apámmal jóbarát volt, dehát nem beszéltem vele életemben tiz szót se. Egy cigány-szemű, vékony orru leány. Az okosságáról nem tapasztaltam semmit. Csakúgy icozott-vicogott a lányokkal, mint a többi. Aki hangosan nevet, nem okos. Aki rikoltva nevet, az meg éppenséggel ostoba. Dehát mindegy.

Az anyám persze nem lóditott még aznap neki a lánykérésnek. Megelégedett azzal, hogy választottam. Vacsorára magához hivatott, hogy mégjobban megbeszéljük az ügyet. Eltökéltem, hogy mindent ráhagyok. Elvégre bárkit veszek is el, nem magamnak veszem, hanem az anyámnak. S valóban kell a házba valami női fiatal lélek. Udvar kutya nélkül, kalitka madár nélkül, ház asszony nélkül, valóban üres látvány.

Csak arra az egyre kértem az anyámat, hogy látogasson el Lóriékhoz egyedül, és tapogassa ki, hogy a leány hozzám jönne-e? Mert az én természetem nem olyan, hogy a szokásos udvarlást végig tudjam csinálni. Meg fogom látogatni a menyekző előtt lehetőleg mindennap, elmondok valami szerelmi levelezőkönyvből azokat a diluviális régiségű frázisokat is, amiket a lányok megkivánnak, de hosszan ez nem tarthat, mert nekem nem gyönyörűség, hanem dolog. Dolognak is unalmas, mint a nyiratkozás.

Az anyám másnap kocsira ült és odavolt három napig. Beszélt a szülőkkel. A szülők beszéltek a lányukkal. A leány azt mondta, hogy csodálkozik az óhajtásomon, mert semmi érdeklődést nem tapasztalt, azonban hozzám jön, mert méltónak ítél magához.

Erre nyeltem egyet.

Az anyám aztán a dicséreték vizözönjével borította el a leányt. Hogy hány évig volt a Szentsziv-klastromban, hogyan ért minden kézi munkát, de vivni is tud és löni. És hogy nem zongorázik, hanem inkább hegedül.

Ez az utóbbi dicséret kissé megrezzentett. Mert hallottam már hölgyeket hegedülni, s mondhatom hogy a tüskés disznó nem borzolja úgy a sertéit mint ahogy az én hajam meredezett. De aztán arra gondoltam, hogy időnkint vizet csöpögtetek a hegedűjébe és attól megunja.

Másnap már nekem kellett kocsira ülnöm. Az anyám maga kötötte meg a nyakkendőmet, s maga válogatott egy akkora csokor virágot, hogy egy bácskai tehén jóllakott volna vele. És az utolsó szava is az volt hozzám, hogy a leendő anyóst ne cáfoljam semmiben.

Olyanforma érzéssel indultam útnak, mint aki a fogát húzatni megy.

Három-négy domb, egy köves patak, egy szalmatetős oláh falu, aztán egy vörösföldű erdő, hirtelen lapály, amelyen s-formán görbülő kettős ház sor fehérlik; mind zsuppal fedett; a falu közepén régi divatos köpcös tornyu templom; oldalt a falutól különálló barna kastély, jókora parkban, - ez az a hely ahol nekem asszonyt természetett az egek ura!

Ahogy a park kőfala mellett haladok, a levegőből valami madárféle buk fencezik az ölembe.

Nézem, hogy micsoda? Hát egy véres nyaku veréb. Még élt és vergődött a szárnyával. Kibobtam az útfélre, s bosszankodva törülgettem a vérét a nadrágomról.

- Ha babonás volnék, - gondoltam, - visszafordítanám a kocsimat. De én nem vagyok babonás.

A kastélyban áradó örömmel fogadtak. Az apa, - duduorrú álmos ember, - megcsókolt, és fiának szölitott. Az anya, - úri ruhába járó kis parasztasszony, - örömi géket rikácsolt.

- Hát Lórika?

- Lent van a parkban. Mingyárt jön ő is.

Leültettek. Beszélgettünk mindenféle közömbös dolgokról.

A leány nem jött.

Végre is az apó megszólal:

- Eredj le fiam a parkba. Lepd meg. Hátulról fogd be a szemét.

És döcögve nevetett.

Az anya kinyitotta a szalonjuknak a kertre néző ajtaját. Lementem. Egy helyen haragos női hangot hallok. Mingyárt rá is bukkanok Lórira.

Egy platán alatt állt meggy szín piros blúzban és fekete szoknyában. A vállán Flóber-puska. Egy tizenöt éves forma ostoba képű kertész bojtárt szidott:

- Máskor pedig, ha énelöttem állsz, hát levedd a kalapod, különben így ütöm le.

Azzal olyan gyors pofont rippentett a fíu képére, hogy a kalapja négy méternyi t röpült.

A fíu az arcára kapta a tenyerét és káprázó szemmel nézett reá.

Visszahúzódtam, hogy ne legyek tanuja a pörnek. Megkerültem egy kis nyirfa-ligetet, és úgy tértem vissza. Már akkor a fíu nem volt ott. A leány felém lépegetett. Ahogy megpillantott, elpirosodott.

- Nini! - kiáltotta, - kit látok?

És a kacsóját nyujtotta. Mert a férjhez menő lánynak csak kacsója van.

- Hát maga vadászik?

- Csak célba löni tanulok. Parasztfíúkkal holmi apróságokat vettetek föl és azokra lövök.

Ezt mondva, felakasztotta a puskáját egy faágra és hogy tovább sétáltunk, az anyám egészsége felől tudakozódott.

Aztán elhallgatott. Jel volt ez arra, hogy nyilatkozhatok.

De én is hallgattam.

Arra gondoltam, hogy ime itt az óra, amelyben kinyújtom kezemet-lábamat, hogy a házasság békóját rákovácsolják. A nyelvem szinte belefagyott a számba. Ő is szótlanul lépegetett mellettem a park kanyargós útján. A kavics halkan hersegett a lábunk alatt.

Megálltam és ránéztem:

Ez tehát az a nőnemű ember, akivel nekem át kell élnem az életemet! A test vékony, de egészségesnek látszik; a szeme fehére tiszta, tehát regényeket nem olvas; az arcbőr kellő vérkeringésről tanuskodik; a fogak kopatlanok; az ajk és fül piros, tehát az emésztés rendes.

- Mondja csak Lórika, - szólaltam meg végre, - a családban miféle betegségek voltak?

Láttam az arcán, hogy meglepi a kérdésem, mindazonáltal elmosolyodott:

- Itt nem lesz alkalma gyógyítani!

- Mégis.

- Köhögés, nátha... Anyácskám egyszer a kezét forrázta le.

- Őrült nem volt a családban?

- Nem.

- Se tüdővész?

- Az se.

- Az öreg szülőket mi baj vitte el?

- Nem tudom. De miért kérdez ilyeneket? Remélem, nem nyújtatja ki a nyelvemet is.

És láttam a szemén, hogy boszankodik.

Válasz helyett elgondolkodva néztem egy körtefagalyra, amelyen négy-öt kis kék hernyó legelt.

Sohase láttam azt a fajta hernyót.

- Nézze már, - mondtam, - miféle vendégek ezek?

S leszakítottam az egyik levelet, amelyen két hernyócska falatozott.

A leány arcát utálat torzította le.

- Jaj! tapossa össze! tapossa össze!

- Mért? Mit vétett magának ez a kis állat?

- Pusztítja a gyümölcsfát! Utálatos! Tapossa össze!

- De Lórika, - feleltem nyugodtan, - ez a néhány kis hernyó nem eszi meg ezt a nagy fát. A többi a kertész leszedte még tojás korában. Ezek véletlenül megmenekültek.

- De utálatosak!

- Tehetnek ezek arról? És vajjon csakugyan utálatosak-e? Nézze meg csak közelebbről, micsoda szép törökszin-kék moár-selyem a ruhájuk!

- Én meg nem nézem!

- És nem sajnálja megölni ezt az állatkát csak azért mert utálatos?

- De kártékony!

- Azért, mert megeszik hét-nyolc kis falevelet?

A manó tudja, hogy mért vállaltam ügyvédséget a hernyók mellett. Én csakúgy irtom, mint más. Talán a leány utálkozása ingerelt ellenkezésre? Talán a gondolkodásának a belső rugóit akartam előpattantani.

A leány arcán mosolygás jelent meg. - Csipős szemmel nézett reám:

- Maga éppen olyan, mint Adria!

- Ki az az Adria?

- Egy idevaló bolondos leány. Azt hittem, ismeri.

- Adria... Talán Adrien?

- Nem: Adria.

- És mért vagyok olyan mint Adria?

A leány a vállát vonogatva nevetett:

- Azt nem mondom meg, csak... olyan, mint Adria!

Eldobtam a hernyót, és hallgatva sétáltunk tovább. Egy fenyővel köryezett kis árnyékos téren megálltam.

- Mit gondol, - szólaltam meg, - minek jöttem én ide?

Mert untam már az üres beszélgetést. Eltökéltem, hogy még azon órában megkérem a leányt, el is veszem, otthon aztán beteszem az anyám butorai közé, s élek tovább, mint ahogy eddig éltem. Az a fő, hogy az anyámnak menyé legyen!

A leány mosolygó arccal morzsolta a fűszálat.

- Mit gondolok? Hát kell gondolni valamit, ha egy ismerős család meglátogatja a másikat?

- Én nem vagyok család, én csak egy szál fiatal ember vagyok. Egy nagyjelentőségű kerítés ajtaja előtt állok, már jó ideje...

Itt elhallgattam.

A leány rámpillantott, és a fűszállal játszva, álmatag hangon szólott:

- No, és mért nem nyitott be?

- Hát először is, mert okos ember nem nyit be olyan ajtón, amelynek belülről nincsen kilincse...

E pillanatban halk zördülést hallok. A lombok közül odalebben egy fehér batisztruhás nyulánk szőke leány. Megheppenve áll meg, és rám bámul.

- Jaj! - rebegi ijedten, - bocsánat... Azt hittem, magad vagy...

És egy lépést hátrált, mintha vissza akarna futni.

Én olyan szép szál leányt soha életemben nem láttam! És a megjelenése olyan különös volt: ahogy a zöld lombok közül a fehér batiszt ruhában ott termett; sötétkék szeme ahogy rámcsodálkozott, és szelid, fehér arcán az a hirtelen megjelent könnyü pirosság...

Nem lehetett több tizennyolc évesnél. A szeme olyan ártatlan volt, mint egy hat éves gyermeké.

Lóri megmondta a nevemet, az ő nevét is:

- Adria, a papunk leánya, akit az imént említettem.

Ön bizonyára visszárt lát abban a mondasomban, hogy olyan szép leányt sohse láttam. Nekem magamnak is különös volt, hogy annyira megdöbbsentett. De gondoltam, azért hatott rám annyira, mert a sötétzöld környezetből előlobbanó fehérúha váratlan volt a szememnek, és a lombok közül kibukkanó fiatal üde arc épp olyan meglepő, mintha komor fenyőfán rózsákat pillantanánk meg.

- Nem zavarom a beszélgetésükben? - kérdezte a leány tétován. - A kertalján jöttem be. Nem tudtam Lóri, hogy vendéged van. Ahogy ideértem, a fák között a te blúzodat láttam pirosítani. Nem zavarlak? Remélem nem beszélgetek valami fontosat?

- Nem, - feleltem Lóri helyett, - a céllövésről beszélgettünk. Maga is puskával sétál a kertben?

- Ó, dehogy.

És Lórihoz fordult. Tréfásan megfenyegette:

- Remélem...

- Nyugodj meg, - felelte Lóri, - négykrajcárosokra lövöldöztem.

Szerettem volna megmondani, hogy egy négykrajcáros véresen bukott a magasból az ölembe, de hát hagyjuk, ha ez a mulatsága!

A szőke leány mégis gyanakodva nézett reá. Lóri visszanézte büszke mosolygással.

- Negyven lövés, - mondotta dicsekedve, - és harminc találás! Képzelheted, hogy a gyerekek milyen boldogok voltak!

És hozzám fordult:

- Az átlótt négykrajcárosok az övék.

Adria lehajolt és fölvevett a fűből egy négykrajcárost:

- Itt is van egy. De nem adom vissza. A mihálydi koldusnak adom, tudod annak a nagyszakálúnak, akire azt mondtad, hogy bibliai alak. Megengeded ugye hogy annak adjam?

És hozzám beszélve folytatta:

- Nem a mi falunkba való, hát nem igen adnak neki. Meg kálvinista a jámbor, az is vesztesége. Pedig milyen szépen fújja a zsoltárt:

*„Pe-he-herelj uram pehe-herlőimmel.
Ha-ha-harcolj éhéhén ellenségihimmel”.*

Szegény öreg, néha eldanoltatok vele három zsoltárt is!

A szó kedvesen pergett az ajkáról. A szeme oly bizalmasan állt rajtam, mintha régóta ismerne. Karját a Lóri karjába fűzte. A batisztruhán átlátszott a karja. Szobrásznak, festőnek gyönyörűség lett volna látni. De én se szobrász, se festő nem vagyok. Ámbátor ruhán átlátszó kart nem is láttam még se képben, se szoborban.

Aztán az tünt fel, hogy a szeme milyen meleg. A kék szem többnyire hideg vagy langyos. Az övé meleg, mint az olasz ég. És valami kimondhatatlanul szelid és jóságos és vidám, mint a májusi nap.

Együtt sétáltunk tovább a kertben. Adriának néhány szóval elmondtam, hogy az apám a Lóri apjának jóbarátja volt és hogy az anyámmal róluk beszélgettünk, azt mondta, látogassam meg őket.

Amíg beszéltem, a leány szeme nyugodtan, szinte csodálkozóan állt az arcomon. Igazán különös szem. Úgy hat rám... hogy is fejezzem ki... mint, mint ha a vas érezne és mágnessel simogatják végig...

Engem a világon semmi se érinthet olyan mélyen, mint a szem. Nem mindenkinek a szeme. De a nyugodtan néző tiszta szem mindig megérint. Miért? Mert abban már nemcsak az optikai szerkezetet látom. A szemben van valami. Mondjuk: a lélek. A nagy *nem tudom* világából egy erő. De az ő szeme különben is... egy mennyből szállott szempár.

A leány mintha magában beszélne, megszólalt:

- Magának el kellene vennie Lórit.

Erre az lett volna a válasz, hogy hiszen éppen azért jöttem. De a nyelvem nem mozdult reá. Valami különös érzés bágyasztott el. Az a kékszemű leány úgy jelent meg nékem olyan váratlanul, olyan ünnepiesen, mint Éva a teremtés hajnalán. És ő mondja, hogy el kellene vennem Lórit!

De mindez csak egy percnyi ellágyulás volt, mint mikor télen a kályha mellett elálmosodunk. Csakhamar felocsudtam.

A leányok egymással beszélgettek.

- Mit dolgoztál ma? - kérdezte Lóri mosolyogva.

És Adria felelt:

- Mért kérdezed ezt nevetve?

- Mert arra gondoltam, hogy talán megint csigát ragasztottál.

Hozzám fordulva folytatta:

- Minap egy csigának a házát ragasztotta meg enyvvel.

Adria mentegetődzött:

- A csiga még élt. A gyerekek a falhoz vágták... Elvégre annak a csigának a háza mindene...

Fiatalkorunk közé értünk. A kréták homokból csinált kerti utat követve szegélyezték. Éppen virágzottak. Lóri letört két virágot, és az egyiket Adriának adta, a másikat a keblére tűzte.

- Köszönöm, - mondotta Adria.

És megcsókolta a virágot olyan szeretettel, mint ahogy az anya csókolja a gyermekét.

Nekem az a mozdulat megint valami kedves volt.

- Látom, hogy maga szereti a virágot, - mondtam.

- Szeretem, - felelte, - hát hogyan szeretném! Különben az írisz kedves nekem! Ez a finom kék patyolat az Isten szövő kezének remeke. És nekem olyan, mintha minden virág élne, gondolkodna, mint mink, és szeretne bennünket. De azt gondolom, fájdalmat nem érez a virág.

Rám nézett, hogy én is így vélekedek-e? Aztán hogy én bólintottam, folytatta:

- És azt gondolom, hogy az élete csupa boldogság. Mihelyt kifeslik a bimbóból gyönyörűséggel tartja az arcát a meleg napsugárnak, gyönyörűséggel fürdik éjjel a harmatban, és mikor a hársfák árnyékot teritenek reá, az is boldogság neki. Te hogyan gondolod, Lóri?

Lóri mosolygott:

- Te csak a régi képzelődő maradsz. A virág virág, semmi egyéb. A természet játéka épp úgy mint a sár. Az bizony se nem érez, se nem gondolkodik.

Ez volt az én véleményem is, de amazt mégis jobban szerettem hallani.

Adria elkomolyodva rázta a fejét:

- Csalóddol Lóri! A virág az Isten művészete; épp úgy, mint a holdfény, a szivárvány és az emberi arc. A művészet arra való hogy nemesítse az embert. Amikor virágot csodálunk, a lelkünk fölemelkedik. Elképzelheted-e, hogy a leggonoszabb ember gyilkos gondolatot tud forgatni az agyában, ha egy csomó gyöngyvirágot szemlél?

És a kezében levő nagy kék virágra gyönyörködött.

- Milyen szép! Milyen szép!

Hirtelen Lórinak nyujtotta:

- Csókold meg!

Lóri mosolyogva vont vállat, és megcsókolta a virágot.

- Csókolja meg maga is!

Megtettem, amit kívánt.

Gyermekes volt a magaviselete, de oly kedves, hogy úgy gyönyörködtem benne, mint ő a virágban.

Itt úgylátszik, mintha magamat cáfolnám, az előbb említett józanságomat. Dehát kérem, ha józan vagyok is, a só nekem is só-ízű, a cukor nekem is édes, és az akácvirág nekem is jószagú.

Egy tiszta-vizü patakocskához érkeztünk. Lóri csak neki iramodott és átugrott rajta. Adria habozva állt meg. Oldalt egy kiálló követ nézett a víz közepén. Odakerült. Kedvesen fogta fel két ujjal a fehér batisztszoknyát, és formás sárga cipőjét a köre nyujtotta. Megtapogatta előbb, hogy nem billen-e félre? Csak azután lépett reá.

- Mily gyáva vagy! - kiáltott Lóri.

Én is a kövön mentem át.

Ahogy tovább sétálunk, látom, hogy a kerti úton mintha egy fekete zsinór heverne keresztben.

Hangyanép.

A lányok is meglátták.

Adria visszatartón emelte fel a két kezét:

- Rájok ne lépjenek!

- Nyugodjék meg, - felelem, - nem lépünk rájuk.

Lóri unatkozó hangon szólott:

- Nyugodt lehetsz: a doktor még a hernyókat se tapossa el.

Adria örvendő arccal nézett rám és tapsolt:

- Bravó! Végre egy *ember*!

Oly őszinte lelkesedéssel mondta ezt a szót! *ember*, hogy lehetetlen volt benne meg nem érezni a legnagyobb dicséretet.

Érdekes, hogy a nők százszor annyit beszélnek, mint mi férfiak, de századrésznyi a szótáruk a miénkhez képest. Hanem amit ki nem tudnak fejezni szóval, igével, jelzővel, kifejezi a hangjuk zengése, a szemük, az arcuk mozgékonyasága.

Ahogy ő kimondta az *ember* szót, az egy óda volt, szavak nélkül.

Megértettem.

Átléptük a hangyákat és Adriához fordultam:

- Mondja, kis Adria, kitől tanulta maga ezt a szép gondolkodást?

- Szép gondolkodást? Az irgalmat az állatok iránt? Nem tanított engem arra senki.

- Bizonyosan az édesanyja.

A leány szomorúan pillantott reám:

- Anyám? Nem ismertem őt.

- Akkor bizonyára az édesatyja...

Elmosolyodva rázta a fejét.

- Nem. Atyámmal én mindig harcolok az állatokért. Ő is eltapossa a hernyót, ha nem látom. A hangyát is. Azt véli, hogy minden bogár ellensége az embernek. Pedig ugye nem igaz? Az a sok kis élet nem tudja mi az ember? A minap, hogy nálunk is így táboroztak a hangyák, szőnyeget vittem ki a kertbe és nagyítóüveget. A hangyák ilyen vékony vonalban haladtak át a mi kertünk útján is. Föléjük hajoltam. Nem zavarodtak meg, tehát nem láttak. Talán felhőnek vélték. De bizonyosan nem tudták, hogy én is élő élet vagyok. Pedig okosak! Milyen okosak! Tudja mit csináltak?

- Verekedtek.

- Nem. Költözködtek. A gyermekeiket szállították. Megfogták egyenkint derékon, és úgy vitték őket. Száz meg száz hangya-gyermekek! Bizonyosan elromlott a régi lakásuk, és ujba költöztek át.

És álmodozva nézett maga elé.

Aztán elmosolyodott:

- Igazán védi a hernyókat? Én örülök, ha egy-kettő megmenekül. Mert télen mind összeszedjük a hernyófészkeket és elégetjük. Azokat nincs miért sajnálni. Tojások. Nem éreznek. De mikor már kibujnak s örülnek a napfénynek, boldogan összebujnak és eszegetik a gyöngye levelet. Akkor már sajnálom őket, ha bántják. Mert akkor már az a kis hernyó *él*.

- Igaz.

- És olyan érdekes, mikor a hideg reggeleken összebujnak! Finom fehér fátyolsátorukban úgy összebujnak. Jó testvérek. A fátyolon néha apró harmatszemek csillognak, mint a gyémántpor.

Rám nézett:

- Hát a pókkal hogy van maga?

- Békességben, - feleltem kitérően.

- No én nem vagyok velök békességben. Ha meglátok egyet, rögtön poharat borítok rája és kivetem a kertből. Azok gonosz állatok! Az emberek közt is vannak gonoszak. Az állatok között is. Hanem télen mégis irgalmazok nekik. Akkor üres üvegekbe gyűjtöm őket és szállást kapnak az ablakomban tavaszig. Maga megöli őket?

- Nem, - feleltem határozottan. De mondja, kedves Adria, ugye az édesatyjától tanulta ezt?

- Mit?

- Hogy az állatokat ennyire védelmezi.

A leány mosolyogva rázta a fejét.

- Atyám a pókot is eltapossa, ha nem látom. Mindenki eltapossa őket. Még nem ismertem olyan embert, aki könnyörülne rajtuk.

És hálásan nézett reám.

Én tovább vallattam:

- De az édesatyja mégis csak foglalkozik a természettudományokkal?

- Nem. Ahhoz ért legkevesebbet. Ő csak a régi könyveket olvassa. Én is szeretem a régi könyveket, különösen a szentek legendáit. Este vacsora után mindig olvasunk a szentek életéből. Mindig azt a szentet, akinek a napja van. Én olvasok hangosan. A férfiszenteket néha gyorsan olvasom, de a nő-szenteket mindig lassan. Mert lássa azokat jobban *érezem*. Micsoda más gondolkozású nők voltak azok! *Fehér lelkek*...

- Ezt nem is tudtam, hogy a mi vallásunkon kívül más vallásbeliek is tisztelik a szenteket. A tiszteletes úr bizonyára csak különösségképpen olvassa.

Erre mind a két leány nevető arccal fordult felém. Aztán Adria arca piros lángba borult, elkomolyodott, szinte szenvedővé vált. De elpirosodott még a füle is.

A szeme egy pillanatra rám szegeződött, mintha valamit akarna mondani, majd Lórira pillantott:

- Megyek már, - rebegte zavarodottan, - sietnem kell!

Gyorsan kezét szorított Lórival, nekem csak könnyedén bólintott, azzal átlebegett a gyepen s eltűnt a fenyőfák között.

Lóri bámulva nézett utána:

- Mi lelte ezt?

Én is csodálkoztam:

- Mit nevettek az imént?

- Hogy maga azt mondta: „*más vallásbeliek*”, „*nagytiszteletű úr*.” Mert hiszen ők is római katolikusok. De mért, hogy így elszaladt?

Én már értettem.

És sajnálattól elnehezült szível néztem utána.

A kert hátulján néhányszor megvillant a fehér ruha. A leány futva haladt kifelé. A futása könnyű volt, mint az őzé. Aztán eltűnt. Csak a hosszú fenyőfagalyak inogtak, ahol közöttük elhaladt.

Milyen könnyen kártyázik a sorssal némely ember? - gondoltam. - Ő csak játszik, játszik tüzes butasággal, s a gyermek sohajtja meg a kárát.

A házasság kérdését nem fontam tovább. Gondoltam, elteszem ezt az ügyet abba a fiókba, amelyikre ez a mesebeli szó van írva:

Holnap.

Uzsonnára marasztottak volna, de nem maradtam. Mikor a kocsim előgördült, akkor láttam, hogy a csokor ott maradt az ülésben. Vesszőkosárba tette az anyám, s vizespalackba, hogy el ne hervadjon. Azért felejtettem a kocsin, mert én hajtottam a lovakat.

Már késő volt átadnom. Megint csak a bakra ültem és a kezembe vettem a gyepelőt:

- Gyi!

Ahogy a falu utolsó házát elhagytam, arra a szegény leányra gondoltam: az elpirosodására, szégyenkező rámtekintésére.

Hátha neki adnám ezt az ülésen feledt csokrot?

Megállítottam a lovakat, s névjegyet vettem elő. Ceruzával ráírtam:

Adria kisasszonynak.

*Nagyon örülnék ha elfogadná tőlem ezt a csokrot. Nem kötelezi semmire, csupán tiszte-
letemnek a jele.*

- Károly, - szólottam hátra a kocsisnak. Bontsd ki azt a kosarat! Egy ház előtt majd megállok. Ott kiveszed a virágot belőle és ezzel a cédulával együtt beviszed. Az itatós papirosba, ami mellette van, töröld meg a bokréta szárát, hogy vizes ne legyen!

Azzal megfordítottam a lovakat és visszatértünk a faluba.

A parokiát könnyű volt megismernem. A legúribb ház a templom közelében. Öreg akácfák sátoroznak előtte, és a kapun belől is falombok tekintenek ki az utcára.

A kocsis bevitte a csokrot. Csupa fehér zsándárkrózsza. Néhány perc múlva visszatért egy névjeggyel. A névjegyben csupán ez az egy név:

Adria,

és csupán ez az egy ceruzával írott szó:

Köszönöm.

Pillantást vettem az ablak csipke kárpítjára, de nem láttam, hogy ott állna, hát csak csetten- tettem a lovaknak, s röptünk a falusi porfellelegben haza.

Csak a mi határunk útján kezdtem arra gondolni, hogy mit mondjak az anyámnak?

Hazudjak, hogy nem voltak otthon?

Ej, a hazugságot nem szeretem! Gyáváknak és rókáknak való! Megmondom inkább, hogy kívánság nélkül nem eszek almát se.

- A leányt nem kértem meg, - mondtam az anyámnak. Alig félórát időztem vele, és máris ellenkezés támadt köztünk. Mi lesz, ha elveszem? És azt mondják, hogy ezt a leányt apácák nevelték? Hamarabb hiszem, hogy katonaiskolába járt.

- Dehiszen csekélység volt! - szólt kedvetlenül az anyám.

- Egy kanál víz a tengerből, szintén csekélység, - feleltem, - de az az egy kanál víz elárulja, hogy az egész tenger keserű. Jobb ha ma válok el tőle, mintsemhogy akkor, mikor már a házassági szentség szíami ikreket csinált belőlünk.

Az anyám sóhajtott:

- Nem fogsz megházasodni soha!

- Igérem, hogy egy éven belül asszony lesz a háznál! Mától kezdve magam járok-kelek a környéken, és ha itt nem találok alkalmas feleséget, elnézek a fürdőkre is, sőt még a bálókba is elmegyek.

Az anyám ebben megnyugodott. Én meg arra gondoltam, bárcsak országos leánykiállítást is csinálnának egyszer, hogy ne kellene annyit bajlódnom az asszonykereséssel.

Az első napokban persze csak otthon ültem. Egy vaskos amerikai pszichológia érkezett. Azzal töltöttem éjet és napot.

Minek siessek, - gondoltam, - egy év alatt sok lánnyal találkozok még, s választok közülök. Olyat választok, akinek a nyelve sohase mondja: *Nem akarom!*

De különös volt nekem, hogy minduntalan eszembe ötlött az a fehérruhás, kékszemű lány, és a fülemben csendült a hangja:

„*Végre egy ember!*”

Még álmomban is!

Milyen kár, hogy az a lány kívül született a társadalmi kerítésen!

Dehát mért gondolok rá? Hogy annyira foglalkozik az állatokkal? Bizonyára azért. Más nők értetlenül járnak a természet világában. Csak a színek hatnak rájuk: a virág, a tájszínek, a fák formái, vizek csillogása, - szóval ami a szem-idegeket izgatja. De az értelmüket nem érintik meg a természet jelenségei.

Hogy az a leány érdeklődéssel tudja nézni a hernyót, hogy nem tapossa el a lába elé kerülő férget, - ez tetszett nekem. Láttam, hogy fogalma van arról, mi az életnek az értéke. Az a kis bogár épp oly joggal szívja a levegőt, mint mink; bennünket nem támad meg gyilkos szándékkal; éli a maga életét csendesen, békén.

Hogy az a leány ezt meg tudja érteni!

Szerettem volna közelebből látni a lelkét. Dehiszen megtehetem én azt úgy is, hogy a házasság kérdését kívül hagyom az ajtón! Mért ne próbáljam meg, hogy egy-két kedves órát töltssek vele?

Az öreg pap a régi könyvek iránt érdeklődik. Van az én padlásomon halommal. Küldeni fogok neki. Aztán vagy meglátogat, vagy nekem lehet meglátogatnom. És akkor megnézem, hogyan foltozgatja a csigák házáat az a kedves leány?

Kiválasztottam öt különféle ócska könyvet és melléje irtam néhány sort, hogy magam is foglalkozom a régiek lelkével és örömmel hallom, hogy más is. Itt küldöm stb. A nevét nem tudtam, dehát minek is? *Főtisztelendő Plébániahivatal*, - megtalálják.

Meg is találták. Öreges, vastag betűkben köszönte meg a pap a könyveket. Őt csak a Pázmán-korabeli tollharcok érdeklik. Ha van olyan a gyűjteményben, szívesen ad cserébe olyat, ami engem érdekel. A levél alatt ott volt a neve:

Bentzefalvy János.

A padláson még aznap felforgattam a könyveket, s találtam is egynéhány olyat, amelyben a szeretet vallásának pásztorai egymásnak a fejéhez vagdalják a bibliát.

Ezzel már mehetek Bentzefalvy János uramhoz magam!

Nem vittem el mind, csak két testes pergamenkötésűt. Délután öt órakor beléptem a parókia ajtaján.

Zöldbokros kis udvar. Csupa olasz-jázmin. Széles téglafolyosó. A folyosón egy öreg púpos pap sétál. A reverendája fakó. A kezében csaknem földig érő tajtékcsibuk. A szemén nagy kerek ókula.

Tehát ez az éltes pap, ez a felnéző szemű agg bagoly...

Dehiszen ez ezelőtt tizennyolc évvel is ilyen lehetett!

Tekintete az arcomról a könyvekre fordult. Alig hallgatja a nevemet, elveszi a könyvet, és gyors ujjakkal lapoz belé:

- Ezt ismerem, - mondja mély mellhangon, mintha pincéből jönne a hangja. - *Az igazság győzedelme* és egyéb apró Pázmán-korabeli tiszavirág.

Hóna alá csapja a könyvet és a másikba nyit:

- *Bornemissza Péter: Fejtegetés...* Tyhű! Ez már érdekesebb. De tessék beljebb...

Abban a pillanatban megnyillik a folyosó egyik üveges ajtaja, - bizonyára konyha, - s megjelenik a küszöbön kíváncsi kikukkantással egy kékruhás leány: Adria. Szinte megrettenve bámul reám. Némán köszönök neki. Elpirulva bólint.

Csak annyit láttam még, hogy fehér melleskötény volt rajta és a kezében fakanál. A következő pillanatban beléptem egy könyvekkel körül falazott szobába.

Csak akkor gondoltam arra, hogy micsoda ügyetlenséget követtem el: hangosan kellett volna köszönnöm, és nevén szólítanom. Azt kellett volna mondanom: Jónapot, kis Adria! Mít dolgozik? - De a jó gondolatok néha elkésnek, és különösen a szíves gondolatok. A hűtő készülék...

Node, amit én elmulasztottam, azt helyre pótolta ő. Alig ültem le az ódon könyves szobában, Adria benyitott, és örömtől pirosuló arccal nyújtotta a kezét:

- Isten hozta!

És a paphoz fordult:

- Atyám, ő az a doktor úr... tudja, akivel Lóriéknál találkoztam.

A pap arcán a ráncok vonaglottak, ami nála mosolygást jelentett. A fél szemöldökét fölemelte a homloka közepéig s rám nézett:

- Aha! Aki nem tapossa el a hernyót! A lányom nagyon örült, hogy találkozott egy magához hasonló hernyótenyésztővel. És gazda ön?

- Gazda vagyok, - feleltem, - és nálam a hernyók nem pusztítanak.

Az öreg pap hümmögött. Szivart kapart elő egy fiókból, és maga is megtömte vékony görcsös ujjával a pipáját.

Adria széket igazított az asztalhoz, és félretette a ráhalmozódott könyveket. Ekközben rámpillantott kétszer is, és mosolygó májusi kék ég sugárzott a szeméből. Mintha egy megérkezett testvér volnék!

Következett egy unalmas negyedóra. Bentzefalvy uram, hogy magunkra maradtunk, elmagyarázta, hogy micsoda érdekes kor volt az a Pázmán kora, és hogy azóta hova süllyedtünk.

- Hova *süjjettünk*! - szólt tüzesen az öreg a csibukot kiáltójel gyanánt rázogatva a levegőben.

- Bátorkodom ellenkezőleg vélekedni, - feleltem nyugodtan, - én bizony szívesebben élek a mai korban, amikor nem szamarazzák az embert azért, amit hisz. A hit épp olyan belső ügy, mint az emésztés.

Mingyárt meg is bántam, amit mondtam, mert az öregúr szeme úgy kikerekedett, mint a cintányér. Bizonyára mázsás gorombaságot vágott volna a fejemhez, de szerencsémre ismét megjelent a leány. Ezúttal a szomszéd szobában jelent meg, amelynek az ajtaja tárva volt. Fehér asztalkendőt vetett az asztalra:

- Velünk fog uzsonnázni, doktor! - mondotta felénk hajolva, terítés közben, kedvesen. Atyámnak oly nagy örömet szerzett a könyvekkel, hogy elfogadhatja!

No lám, a kis ravasz!

Bentzefalvy uram keblében ezalatt elhiggadt a boszúság. Csupán annyit mondott rosszaló arccal, hogy fiatal ember vagyok; a lelkeknek azt a küzdelmes korát nem ítélhetem meg, ha annyira bele nem hatolok, mint ő.

- Egyébiránt mit szokott olvasni öcsém uram?

- Mindenfélét, - feleltem kitérően.

- De hiszen azt írta nekem, hogy a régi időket bűvárolja maga is.

- A régi időket.

- Dehát milyen irányban?

- Hogy milyen irányban? Hát... én főleg a régi költészet iránt érdeklődöm.

- Hm... Az is valami. A költészet testvére a vallásnak, persze a nemes költészet. No majd keresek valamit viszonzásul.

Azzal a könyves polcnak fordult.

- Nem sürgős, - feleltem. - Ne tessék most vesződni vele.

De az öreg tovább kaparászott a könyvei között.

A leány megszólalt:

- Mennyire meglepett... De most velünk fog uzsonnázni. Az uzsonnát mindig magam készítem. Atyám kedvére nem tudja a kávé elkészíteni más.

És susogva esdeklő nézéssel folytatta:

- Nem fog elsietni, ugye?

- Nem addig, - feleltem, - míg a kertjét meg nem nézem.

- Oh, az én kertem csak olyan hitványka...

- És hát uzsonnát nekem ne terítsen, kedves Adria. Én nem szoktam. Azért maguk csak költésék el, mintha itt se volnék. Ha azt látom, hogy miattam rendbontás történik, akkor azonnal elbúcsúznak.

A leány azonban nem hallgatott reám. Egy terebélyes fatálcán beszállított egy lábos tejet, meg egy ibrik kávé.

- Azért hoztam be így, - mondotta, - hogy lássa, mennyi tej van itt. Ebből akár még két vendég is meguzsonnázhatik.

Valóban csodálatos jó kávét adott, aminőt soha életemben nem ettem. Pedig mink is tartunk egy-két bivalyt csupán a kávé kedvéért, és én a kávét Budapestről a legjobb kereskedőtől hozatom.

Nem is álltam meg szó nélkül:

- Valami különös jó az íze ennek a kávénak. Mondja meg kis Adria, hogyan keveri?

Adria mosolygott:

- Maga azt véli, hogy ez valami különös kávé? hogy egyenesen Arábiából hozatjuk? Közönséges brassai kávé ez. De látom, nem hisz nekem, hát megmondom a titkomat: Jó sűrű tejet szerzek a kávéhoz és egy icinke-picinke vaniliamorzsát vetek belé. Attól a vaniliától van az a különös zamatja.

Az öreg nem elegyedett a beszélgetésünkbe. Elmélyedt arccal hörpölte a kávét. Aztán mikor az utolsó kortyot is benyelte, egy régi magyar Ovidiusz fordításról kezdett beszélni, hogy azt keresi a könyvei között.

- Remek magyarsággal van az megírva, - mondotta. A fordító valamikor gyalui eretnek pap volt, de úgy átfordította Ovidiuszt, hogy a könyv címe ez lehetne: *Ovidiusz sarkantus csizmában*.

Leggyentett:

- A tanárok, tudósok semmit se tudnak erről, pedig nagyobb költő volt az a predikátor Gyöngyösinél is!

Azzal fölkel, s a feje kopaszát vakarva nézett a könyves polcra.

- No míg megtalálja plébános uram, addig megnézem a kertjét.

- Jó, jó, - dörmögte az öreg, - hát csak mutasd meg Adria, a hernyóidat meg a pókhálóidat.

Hát a kert bizony nem volt valami pompás, csak afféle egyholdas falusi kert. Fele veteményes, fele elvénült gyümölcsös. De nem is a kert érdekelt engem, hanem a leány.

Sétálva mentünk végig a széles egyenes kerti úton, amely a kertet ketté választotta. Adria boldog arccal sétált mellettem.

Dehát mért boldog?

Mért örült az én látogatásomnak?

Hiszen Lóri bizonyosan elmondta neki, hogy az anyám nálok járt, és hogy csak a formaságok vannak hátra. Azt is tudja, hogy én jócsaládból való vagyonos ember vagyok, aki nem a plébánosok szakácsnéinál keresek feleséget.

Hát mért örült?

Mért tündöklött a szeme?

Mért játszott az arcán a pirosság a fehérséggel?

Sétálva mentünk a kerti úton. Adria mutogatta a veteményeit, barackfáit, szilvafáit. Nem volt ott semmi különös, amit már másutt nem láttam volna, de azért mindenre ránéztem, amire mutatott.

Mindössze az lepett meg, hogy majdnem minden fán volt valami fészek. Adria mindegyikről tudta, hogy micsoda madaré, és hogy egyikben másikban mennyi a fióka?

A fészkes fák derekán valami vörhenyes színű gubancot láttam. Közelebből nézem, hát bádognyiradék.

- Mire való ez?

- Macskák ellen.

Ahogy a fészeknél megálltunk, az anyák csipogva-csettegve röpködtek körülöttünk. Csaknem a fejünket verték.

Ezen se volt csodálni való. Tapasztalásból tudom, hogy a madarak féltik a fészkeket. A gáborján meg is üti az embert a szárnyával, ha a fészkéhez közeledik.

Adria azonban szüntelen csevegett velök:

- No ne félj, kis Frici! Nem bántjuk a kicsinyeidet! Jó bácsi ez, nem ellenség! Csillapodj no! Ejnye, de megijedtetek! Gyere no ide, gyere!

És hozzám fordult:

- Menjen csak odább. Huzódjon be oda a lugasba. Majd meglátja, hogyan szeretnek ezek engem!

Az út végén öreg szőlőlugas zöldült. Oda huzódtam be. Ahogy megfordulok, látom, hogy pintyek, cinkék, verebek, mindenféle madarak úgy rajzanak Adria körül, mintha királyasszonyuk lett volna. Kerengenek, repesnek a feje fölött. Rászállanak a vállára, kezére, és csicse-regve-csevegve esznek a tenyeréből.

És ő kedveskedve beszél hozzájuk:

- No, ugye, hogy nincs mit félnetek! Nesze neked is, Fáni! Nesze neked is, Jancsi! Ahol én vagyok, ott nem bánt titeket senki! No Sárka! Gyere no! Vedd el a számból ezt a morzsát!

És egy kis idei veréb az ajkához röppent.

Én ilyen csodát soha nem láttam!

- Mondja kis Adria, - szoltam aztán, mikor a madártársaságot szétkergette, - hogyan tudta őket ennyire megszelidíteni?

Mosolyogva vont vállat:

- Úgy, hogy mindig gondoskodtam róluk. Télen enniök adtam. Árva fiókákat megvettem a parasztygyermekektől és fölneveltem, aztán elbocsátottam. Megszoktak. Egyik madár látta a másiktól, hogy én nem vagyok ellenségök, és hozzám bátorodtak az idegen madarak is. Nincs ebben semmi különös.

Egy veréb a közelünkbe szállt egy szőlőkaróra, és ránk kandikálva csipogott:

- Nini, a Kati, - mondja nevetve Adria, - elkésett az uzsonnától és most reklamálja. Gyere no kis bohó.

Azzal belenyúlt a zsebébe és néhány morzsát nyújtott a madár felé.

A veréb nyugtalanul billegette a farkát. Adria egy lépést feléje közeledett. Akkor a veréb a tenyerére röppent. Felcsipegette a morzsákat.

Adria aztán a verebet gyöngéden a két kezébe fogta és megcsókolta a fejét. Aztán: huss! feldobta a levegőbe.

- Ez is az én nevelt leányom, - mondotta utána pillantva. Ezt csupaszka korától fogva neveltem föl szegényt.

Azon az éjszakán folyton Adriával álmodtam. Láttam őt kék ruhában, fehér felhők között s madarak röpködtek körül.

Azonban reggel erősen dolgozott a hűtőkészülék:

- Szokatlan volt, azért izgatott!

De végképpen nem tudtam elfagyasztani a leányt. Arra gondoltam, hogy ime ő felneveli a csupasz verebeket, a társadalom pedig ellöki a csupasz emberi szülötteket is, ha az apa nincs ott a fészeknél. Mi közöm nekem valamely leány születésének az előzményeivel? Hány *vólgebóre* leánynak pontos-rendes a születési bizonyítványa, de nem rendes az erkölcsé, gondolkodása! Elvégre nem a papirost veszi az ember feleségül!

Mégis az anyámnak nem mertem szólni. Éreztem, hogy ha feltárnám a szándékomat, elfintorodna az arca, és az fájna nekem.

Ebből persze ön azt gondolja, hogy az én józanságomat mégiscsak meghódította a párkereső ösztön. Nem. Nekem nem azért fájt volna az anyám arcfintora, hanem azért, hogy a gondolkodásának alacsonyosságát láttam volna benne. Mégis a gyümölcs nem vetheti meg azt az ágat, amelyiken termett...

Azt gondoltam sohse megyek többé Adriához.

De mi történt?

Egy fiatal tanítócska lakik a falumban. Én hozattam az új népiskolába, amelyet az anyám alapított.

A tanítócska beállított Illés napján, a nevemnapjára, köszöntőt mondani. Kis alázatos fekete csacsi. Szalonkabátban és szalmakalapban jár. Ott talált a reggelinél a kertünkben. Aznap az anyám is velem reggelizett. Az anyám megszólította:

- Nem gondol-e arra, hogy megnősüljön?

- Gondolnék, - felelte vonagló nyakkal mosolyogva, mintha csiklandoznák, - de nincs ismeretségem. Két leányt is dicsérnek. Az egyik az ispán úr leánykája; a másik valami papnak a nevelt leánya, Adriának hívják. Azt mondják igen nekem való, jólelkű leány...

Énvelem megfordult az udvar, a ház, de még az ég is! Az arcomat sápadni éreztem. A tanítónk arca egyszerre oly utálatossá vált előttem, hogy szerettem volna ráköpni!

Percekig tartott, míg annyira össze birtam szedni a nyugalmamat, hogy megszólalhattam:

- Az ispánunk leánya valóban jó választás lenne. Ha azt veszi el, én is adok a házasságához egy szép svájci tehenet.

A tanítócska hálás szemmel köszönte meg. Az anyám is ígért egyet-mást. Láttam rajta, hogy az ispán lányával meg fog elégedni. És az arca nem volt már annyira utálatos.

Mindazonáltal dübörgött bennem a nyugtalanság. Délután újabb könyveket válogattam a padláson és vittem az öregnek.

Adriát a folyosón találtam. Egy odahelyezett sárga asztalkán valami nagy új könyvbe irt és egy másik nagy ó könyv állt feltámasztva előtte. Tisztázott. Anyakönyvet.

Ahogy beléptem, oly örömmel nézett reám, oly nyílt örömmel... hogy meg is kérdeztem. Alig hogy leültem, megkérdeztem:

- Mondja meg igazán, mért örül?

Erre a nyers őszinteségre mélyen elpirult, mint *akkor*, a kertben.

- Igazán magam se tudom... De ön oly jó ember... Én nekem olyan... mintha rokonok volnánk...

- Beszél azóta Lórrival?

- Hogyne, hiszen mindennap eljön misére. Nyáron én minisztrálok. Ne nevéssen ki, nem öltözöm minisztráns ruhába. De minden gyerek libapásztor, hát atyámnak kell a segítségem. És mise után Lóri bejön néha hozzánk, beszélgetünk. Néha meg délután én látogatok el.

- És mondja meg őszintén, mit mondott énrólam Lóri?

A leány nyugodtan felelte:

- Azt, hogy maga el fogja venni, csak éppen a szokott formaságok vannak hátra. Maga e napokban nyilatkozni fog.

Ezt mondva szomorú pillantást vetett reám.

Bennem megrezdült valami. Tehát ez a leány tudja, hogy én már körülbelül vőlegény is vagyok. Nem remél tőlem, semmit.

De leakartam rázni a varázslatot teljesen:

- Magának nincs még jelöltje? - kérdeztem tréfás hangon.

A leány nyugodtan nézett reám:

- Hogy érti ezt?

- Hogy maga is nincs-e a férjhezmenés útján?

- Nem is leszek.

- Csak nem akar tán aggleány maradni?

- De.

- Komolyan mondja?

- Nincs miért tréfálnom. Atyám is azt mondja, hogy helyesen gondolkodom.

- Talán csalódott valakiben?

- Nem.

- Hiszen akkor még eljöhet, akiről csak a sejtelmek beszélnek.

Mélázva nézett reám, és szomorúan ingatta a fejét:

- Az én sejtelmeim... Nekem nincsenek efféle sejtelmeim.

- Ne mondja azt komolyan Adria! Nincs olyan leány a világon akinek ne volnának álmái.

- Álmaim nekem is vannak.

- No és nem jelenik meg az álmaiban *valaki*?

Adria csodálkozva nézett rám, aztán az arcán pajkos hullám futott át:

- Körszakálás ifju? vagy felpödört bajuszu hadnagy? Nem. Az én álmaimban nem sétálnak hadnagyok. Ha nem csúfol ki, megmondom magának, hogy nekem különös álmaim vannak. Soha nem hallottam mástól afféléket. És én oly boldogan ébredek!...

- Hát mondja el egy álmát.

- Nem tudnám. Csak egyes képek maradnak meg az eszemben. Elfelejttem. Én többnyire bibliai álmokat álmodok. Az éjjel is Jézust láttam, amint egy fa alatt állott és prédikált. Én ott ültem előtte és bámultam. Fehér ruhás magasas szőke ember. A lába alatt tavaszi zöld pázsit. És különösen a fa volt csodálatos. Kajszi barackfa volt, de eleven levendula-szín kékvirágú. És a nap a fára sütött...

Elmondtam reggel az atyámnak. Ő is gyönyörködött benne. Biztatott, hogy irjam meg a Magyar Államnak, hátha valamelyik festő kedvet kap rá s vászonra festi? De én nem irtam meg. Bizony még kinevetnének a kékvirágú barackfámmal! Egyszer meg Szalomét láttam táncolni. Gyönyörű piros-barna leány volt, kis karcsu termetű és villogós feketeszemű. A haja olyan fekete volt, mint a fénylő szurok. A ruhája sárgás-fehér selyem és a vállán hosszú fátyol. A lábán tüzes-piros selyemcipő. És táncolt egy nagy teremben, amely tele volt római néppel. Hosszú asztalnál ültek, aranykancsók és ezüstitálak, asztali csokrok között. És Szalome táncolt. Csupa gyönyörűség volt, és csupa forgás! A fátyola körben lengedezett. Mikor elvégezte a táncot, mindenki tapsolt. Én is. A leány lihegve fordult az én karomba, és én megcsókoltam. Ezt már nem mondtam el az atyámnak.

És akkor elmosolyodott.

De hogyan beszélte el ezt a két álmot! Micsoda pompás színek és vonalak játszottak az arcán! És a szeme! micsoda ábrándos elmerüléssel nézett a levegőbe: mintha újra látná az álmát.

Szerettem volna azt mondani neki: Te kedves jó lélek, te énhozzám való volnál! De lehetetlen volt, lehetetlen! Az az átkozott papiros...

A lány aztán megszólalt a szokott vidám hangján:

- Atyám a cigányokhoz ment. Hallotta, hogy beteg az egyik: egy vén vályogvető. Rábeszéli, hogy esküdjön össze a feleségével. A cigányok furcsa nép: a házasság szentségét többnyire együtt veszik fel az utolsó kenettel. Szegény ördögök!

Erre hosszú szünet következett. Én a szék karjára könyökölve ültem és néztem, néztem azt a patyolat-tisztaságu üde arcot, azt a tiszta tükrű kék szemet...

A hallgatásom és nézéseem bizonyára feltűnt neki, mert csodálkozóan pillantott reám, de meleg volt a pillantása. Aztán fölkel:

- Szivart hozok önnek.

- Köszönöm, - feleltem fölöcsudva. Köszönöm, kis Adria. Van nálam is. Később talán rágyujtok. De nem zavarom a munkájában?

- Nem. Ez nem olyan munka. Már két éve tisztázom. De csak mikor ráérek.

Rápillantottam a papirosra. Az írása csupa álló vonal volt. Hasonlított a nyomtatáshoz.

- De különös írás. Kitől tanulta?

- Nem tetszik önnek?

- De nagyon is.

- Egyszer láttam Ediznek a fonográf feltalálójának az írását. Azt utánzom.

Az öregúr visszatért. A bűbajos beszélgetésnek vége szakadt. Betértünk a szobába. Az öregúr azon kezdte, hogy a minap én leszoltam a Pázmán korabeli eszmeharcot. Hosszu magyarázatot kellett hallgatnom. Láttam, hogy az öreg az én egypár szavamon napokig kotlott, és most beadja nekem a gondolatait.

Az ablakra néztem. Nyári zivatarfelhők gomolyogtak az égen. Esni fog. Adria nem volt velünk a szobában. A kertbe nem mehetünk ki.

- Sok a dolgom, - mondtam az öregnek.

A folyosón Adriát két ünnepi ruhás parasztasszonnyal találtam. Láttam, hogy azokat tartóztatta, azért nem jött be.

Ahogy kiléptem, hozzám mozdult, és a kezét nyújtotta:

- Mért siet?

Hogy volt mondván ez a kérdés! Milyen hangon és milyen nézéssel! A szó az volt hogy *miért sietek?* de az értelme az volt: *Mikor látlak ismét?*

Az esső már szemerkélt, mikor kocsira ültem.

A falu végén egy paraszt asszonyt láttam, amint a felső szoknyáját a fejére borítva sietett hazafelé. Lekiáltottam hozzá a kocsiról:

- Álljon meg csak néni! Hány órákor szokott lenni a mise?

- Hétkor tekintetes uram, - felelte pislogva, - hétkor.

Azt hiszem semmi csodálni való nincs azon, hogy érdeklődés ébredt bennem a mise iránt, amelyen Adria ministrál. Hogyan mozog? Hogyan térdel? Hogyan felelget a papnak? Meg fogom nézni, annélkül, hogy ő tudna róla.

Lóri jelenléte kényelmetlen lesz, de egypár hideg udvarias szó, és otthagynom.

Megnéztem az órát, hogy percig pontosan tudjam, mennyi idő alatt futják meg a lovaim az utat?

És azon az éjjel én is a kékvirágu barackfával álmodtam.

Mindez, - tisztázódott előttem, - agybeli izgalom volt. A leány szokatlan színes gondolkodása idézte elő. De épp ez vonzott hozzá. Az én leveletlen kopár fám bámulja a leveleset, virágosat. A különbségek vonzzák egymást.

Reggel mégis rösteltem, hogy a leány poézisa annyira megzavart. Aki mindent megtud magyarázni, annak a poézis berke nem virit. Visszarendeltem a lovakat.

De aznap nem tudtam a könyveimmel foglalkozni. Ha olvastam, csak a szemem olvasott. Négyszer ötször is visszatértem egy-egy mondatra, megint csak elbolygott a figyelmem másfelé.

- De nagy bolond vagyok én! - mondtam végre is. Az ember megnézi a képtárat, drámát, hangversenyt; mért ne nézzek meg egy falusi különösséget is? Hiszen ha azon kapnám magamat, hogy beleszédültem egy lehetetlen állapotba, akármikor le tudom zárni a zsilipet.

S a következő reggelen mégiscsak elindultam.

Az időt jól kimértem: a falu első házaihoz érkeztem, mikor megkondultak a harangok.

A kocsimat megállítottam a falu boltja előtt, és gyalog mentem tovább, hogy ha lehet, a két leánnyal való találkozást elkerüljem.

Hát sikerült is.

Mikorra a templomhoz érkeztem, már bűgött az orgona, s a pap az alsó lépcsőn állva mormolta a leányával a misekezdetet.

De micsoda bájos látvány volt az! A leány sarkig érő fehér flanel-talárban, (aminő a görög szobrokon látható) térdelt az alsó lépcsőn. A pap állott és fölfelé nézett. És váltakozva mondták a zsoltárt:

- Bocsásd ki világosságodat és igazságodat uram...

- Bizzál az Istenben... ő az én orcám megszabadítója, az én Istenem!

Az oltár csupa virág volt: gloksziniák, árumszanktumok, liliumok, fehér burbon-rózsák és széleslevelű begóniák a gyertyatartók között. Az oltár körül csupa sötét-zöld magas babérfák és tuják. A napfény aranyfátyolként rezg a növényeken. Kétségtelen, hogy Adria rendezte így.

És a kedves leány ott térdel. Fehér nyaka nemes ivben hajlik meg, mint a hattyué. A haja is mint a Veszta-szüzeké, simán fűdi a fejét; csupán a válla körül van fel-befűrtözve. Semmi disz, semmi ékesség rajta, csak egy fehér lágyansimuló selyemkötél a derekán.

Néhány öregasszony sepegett mellettem a padokban. Lórit nem láttam. Már az evangéliumot olvasta a pap, mikor megjelent. Strucctollas szalmakalap volt a fején. Meghökkenve nézett rám. Én hidegen bólintottam köszöntést neki.

Adria a szent foglalatosságból egyszer se pillantott föl. Két fehér keze folyton össze volt téve, a szeme folyton le volt sűtve. Álmodó arccal járt kelt a pap körül. Mikor térdet hajtott, a térde a földet érintette. Igazán olyan volt, mintha egy angyal minisztrált volna a templomban!

Ha bennem csak annyi költői érzés volna, amennyi a juhászom kutyájában, - gondoltam - én most ezt a fehér leányt átkapnám, mikor kilép és a kocsimba ragadnám; s ki a világba! - enyém vagy álmok gyermeke!

De énbennem nincsen poézis!

Aztán meg arra gondoltam, hogy a mi kis házikápolnánk micsoda rideg hely ehhez képest! Pedig van ekkora. De évenként csak háromszor van benne mise, és akkor is egy görhes pap miséz, meg egy nagycsizmás bamba parasztfű lődörög körülötte.

A gondolataimban mindössze Lóri zavart. A tekintetének megvillanása kellemetlen volt nekem. Bizonyára azt gondolta, hogy őérte vagyok ott.

Szerettem volna szótlanul elmenni, de mégse tehettem. Megvártam hát a mise végét. Gondoltam, talán akkor Adria is rám pillant. De nem: a karjára vette a nagy könyvet és a szemét folyton lesűtve tért vissza a pap előtt lépegetve a sekrestyébe.

Megálltam a templom ajtajában és köszöntem Lórinak:

- Jó reggelt!

Mosolyogva nyújtott kezet. A szeme csupa öröm volt:

- Mit jelent ez, hogy maga idejött misére?

- Egy szent fogadalmat.

- Elmondja?

- Az éjjel azt álmodtam, hogy ennek a falunak a szentje megjelent nekem és így szólt hozzám: „Fiam, ha nagy szerencsétlenséget akarsz a fejedről elhárítani, esküdj meg az én oltáromnál,

hogy a szerzetesek három fogadalma közül legalább is egyet megtartsz!” Az álom annyira megrendített, hogy nem bírtam tovább aludni. Megnéztem a lekszikonban mik a szerzetesi fogadalmak? Hát vagyontalanság, engedelmesség és nőtlenség. Ezek közül kellett választanom.

- No és mit választott?

- A nőtlenséget Lórika.

Megértett.

Egy percre elsápadt, aztán büszkén és hidegen nyujtott kezét:

- Gratulálok!

Aztán elbocsátotta a kezemet és csípős szemmel tette hozzá:

- Az öreg szent úgylátszik jóakarója... a... *leányoknak*.

Elment.

Én úgy néztem utána, mint akinek malomkő esett le a nyakáról.

Intettem a kocsisomnak. Egy perc múlva zörgött a hintóm hazafelé.

Alig értem azonban haza, nyugtalanítani kezdett az a kérdés, hogy vajjon miként ujságolja el Lóri a találkozásunkat? Mert Lórit kétségtelenül felizgatta a beszédem, s a nőknél minden izgalom kotyogásban nyilvánul. Szinte láttam hogyan rohan valami szobalány vagy parasztfiu egy levelecskével, amelyben csak ennyi van: *Gyer azonnal! Nagy ujságot mondok!* S lehet, hogy egy vödör ténta nem feketített volna be annyira, mint ahogy az a hegyes nyelvű leány!

Délután hát szépen a hónom alá vettem a gyalui predikátor sarkantyus Ovidiuszát és kocsira ültem. Csak a kocsin nézegettem bele:

*Megindul a násznép veres kalpagokkal,
A kimosdott Dámák a Gavallérokkal.
Tsendes lépésekkel páronkint sétálnak,
Egymásnak szemébe lopva kandikálnak.
Füstölnek a konyhák, az ökrök pirulnak,
Spékelik cubákját az őznek, a nyúlnak;
Rotyog a káposzta, sülnék a kalátsok,
Törlik homlokukat az izzadt szakátsok.*

És így tovább a Perzeusz menyekzője Andromedával.

Ezt a nyolc sort megtanultam belőle, hogy a papnak elrecitáljam, s más ó-könyvek kinálására buzdítsam.

Ezuttal korábban mentem: délután két órakor. És el is találtam az időt: az öreg pap aludt. Adria vasalt a folyosón; holmi apró fodrokat vasalt.

Milyen boldog arccal fogadott! Azt hittem a nyakamba röppen. De mikor kézfogásnyira jutottam hozzá, csak annyiba maradt.

- Folytassa a dolgát, különben azonnal visszafordulok.

- Nem szükséges folytatnom, - felelte. A szakácsasszonyunk jól érti.

És beszólt a konyhaajtón:

- Marcsa néni!

Egy alázatos képű anyóka tűnt elő. Átvette a vasalót. Mink ketten kiültünk az udvar hűvösére az olasz jázminok alá.

Ezuttal a leány kékbabos fehér kartonba volt öltözve, s a lábán sárga félcipő. A ruhája olyanmennyire divatos volt, hogy nem állhattam szó nélkül:

- Maga Adriácska olyan divatos ruhákban jár. Mondja: mi értelme van ennek falun?
- Magam se tudom, - felelte, s mosolyogva emelte meg a vállát. A divat egy fajtája a művészetnek. Érdekel engem. De csak a forma. Láthatja, hogy a matéria olcsó. Aztán néha vendégek vannak Lóriéknál, és én nem akarok szégyenkezni.
- És mindig ott van maga, ha vendégek vannak?
- Csak mikor nő-vendégek érkeznek.
- Dehát hogy tudja azt?
- Lóri átküld egy cédulát.
- És ha férfi vendégek érkeznek?
- Akkor nem megyek át soha.
- Mért? Csak nem idegenkedik a férfiaktól? Vagy mi nem vagyunk olyan érdekesek mint a nők?

Mosolyogva emelte meg a vállát és félre nézett. Aztán megszólalt:

- Megmondom igazán, ahogy van. A férfiak mindig olyat beszélnek, hogy azt mondja: Milyen kis lába van, kis keze van, micsoda kék a szeme és más efféléket. És én ilyenkor azt érzem, hogy milyen ostobának gondolnak ezek engem!

Csodálkozva néztem reá. Aztán azt mondtam neki:

- Most pedig én is affélét mondok, kedves Adria, de nem azért, mintha én is ostobának nézném. Tegnap reggel egy csodásszép görög ruhában láttam magát. Tudja, hogy ott voltam a misén?
- Atyám említette. Örültem, hogy ott volt.
- És Lóri nem szólt róla?
- Tegnap úgy elment... Ma pedig én nem beszélhettem vele. Délelőtt ideát volt az esperes. Siettem haza a miséről, hogy tizórait állítsak össze. Holnap bizonyosan beszélek vele. De mért kérdi?
- Csak azért, mert vele váltottam néhány szót.
- Még nem kérte meg?
- Nem.

Csodálkozva nézett reám, mintha magyarázatot várna. Én másra tereltem a beszédet:

- Szép a templomuk Adria. Ugye maga rakta úgy körül az oltárt?
- Én. Szeretem a virágot az oltár körül. A virágtalan templom olyan rideg hely... A bibliában benne van, hogy Jézus is gyönyörködött a virágokban.
- Benne van? Én nem emlékszem.

- Hát mikor azt mondja: „Nézzétek a mezei liliomokat... Salamon minden dicsőségében nem volt úgy felöltözve, mint egy ezek közül”. Oly szép a virágos oltár! Ha Isten úgy akarja, hogy tovább éljek atyámnál, én már elgondoltam, hogy az egyik szobámban oltárt fogok állítani. Olyan lesz, mint a templomunkban. Ereklém is van. Egy szentnek a csontocskája. Még anyámról maradt.

- És talán misézni is fog?

- Eltalálta. Misézni fogok minden reggel. De csak magamban. Azt a fehér talárt öltöm magamra, és fehér sarut csináltatok erre a célra. Az oltár lépcsőjére katángszinkék plüs szőnyeget teríték. És mikor besüt a reggeli nap az ablakon, misézni fogok csendes egymagamban. Atyám azt mondja, nem véték az, csak éppen az ostya az én kezemben nem fog átváltozni. De az mindegy.

A pad mellett, ahol ültünk, fehér burbonrózsa virított.

- Ebből volt ma az oltáron?

- Ebből, - felelte Adria. Télfagyig virit.

Kinyújtotta a kezét, és leszakított egy félig kinyilt szálát. Leszedte a töviseit és nekem nyújtotta:

- Ha akarja... beletűzni a kabátjába.

Ahogy nyújtotta a rózsát, én két kézzel nyultam érte. A két tenyerembe fogtam be a kezét, mint ő a minap a verebet, és az ajkamhoz emeltem.

Adria elpirult. Rámcsodálkozó szeme megnedvesedett.

- Bocsásson meg, - mondtam - ez csak hálacsók volt azért a jóságért, hogy a madarak árvaít nevelgeti.

Adria elmosolyodott:

- Hogy jutnak eszébe most a madarak?

Itt bárki azt gondolhatná, hogy engem a józanság faképnél hagyott és csakúgy terigetem a szárnyat, mint más közönséges pulyka. De ez nem igaz. Én csakolyan józan voltam akkor is, mint most. Csak éppen hogy meglepett, (mert szokatlan volt) annak a leánynak a mindenre kiáradó képzelődése.

Hazafelé menet sajnálkozva mondtam:

- Milyen kár, hogy rendetlen születésű! Ezt az egyet szívesen elvenném!

Itt ismét azt lehetne mondani, hogy ha én józan vagyok, mért ítélek a születésben különbségeket?

Hát én nem is ítélek. A teremtés műhelyéből egyforma vérről kerül ki az ember, csak kint osztályozzák aztán a papiroson. Mért nyomják némelyikre a gyalázat bélyegét? nem tudom. Az ókorban volt értelme. Akkor a rabszolgákat rossz fajtájú embereknek ítélték, és a családok úgy ügyeltek a faji kiválasztásra, mint ahogy ma a lovakat tenyésztjük. Mondom nem tudom mért maradt fenn a bélyegzés? Magamnak én elvenném Adriát, de hogyan vegyem el az anyámnak?

Erre még csak gondolni se lehetett!

Eltökéltem nem is tudom hányadszor, hogy nem megyek többé a papházba. De különös valami, hogy az ember nemcsak ételre éhezik és nemcsak italra szomjazik. A szem is tud éhezni és szomjazni.

Egynapon megintcsak előkerestem a szeretet apostolainak néhány civakodását, és befogattam.

Aztán aprónként odahordtam a padlás minden régi könyvét, s ugyanannyi rózsaszállal tértem vissza.

Az öreg papot nem érdekelte, hogy én Adriával mit beszélgetek. Volt úgy, hogy ki se mehettünk a kertbe, csak a folyosón ültünk. Az öreg odabent maradt. Vagy megbizott a lányában, vagy nem értett a leánypásztorsághoz.

Valahányszor eljöttem a leánytól, mindig aggodalom támadt bennem, hogy tovább haladtam, mint kellett volna. Elvégre is én abba tudom hagyni a barátságunkat, de nem ébrednek-e a leányban olyan érzelmek, amelyek oktan reményekkel fűzik hozzám?

Egy délután, míg az öregúr a fekete-kávé álmát aludta, azt kérdeztem Adriától: hogyan van beosztva a lakásuk?

- Csak négy szobánk van. Három egymás mellett, és egy külön. Az a káplán-szoba volna, de atyámnak eddig sohse kellett káplán. Hát az az én szobám már két éve ott a sarokban.

- Szeretném látni a szobáját.

- Szívesen megmutatom.

Benyitott. Én előre bocsátottam. Az ajtót tárva hagytam, úgy léptem utána.

Rózsa-illatos kis leányszoba. Csupa csipke és fehérség. Oldalt egy keskeny rézág, mellette fehér márvány asztalka. A másik sarokban kis ébenfa-íróasztal, rajta egy csokor virág. A két ablak között ódon divatu kredenz, s fölötte persze tükör. A falon egy sárgára avult tengeri térkép, - (hogy a manóba kerül ide tengeri térkép!) - mellette Munkácsi Jézusa a Pilátusi képből.

Oldalt egy üvegszekrényt pillantottam meg: csupa fehér-kötésű könyv állt benne. Nézem, hogy mifélek, hát holmi szent nők életrajzai, imádságos könyvek, botanikák, versek, olasz és német regények, utleírások, szakácskönyv, Petőfi, Brém.

Micsoda más könyvtár mint az enyém! Nálam fekete bőrbe kötött filozofiák: Pitagorásztól Volterig, és Voltertől Hartmanig. A legutolsó kötet Hekkel, az istentelen. Adria könyvtárában három kötet breviárium. Önkénytelenül is az éjjeli asztalra pillantottam. A negyedik kötet ott hevert.

- Csak nem imádkozik tán breviáriumot?

- De. Minden este.

- És maga ért latinul?

- Atyám megtanított rá.

Ahogy felnyitom a breviáriumot, látom, beleírva a nevét: *Bentzefalvy Adria*. Hm. Az öreg is Bentzefalvy, ő is Bentzefalvy?

Az éjjeli asztalon fekete ébenfa keretben fakó fénykép is állott.

- Szabad megnézni?

- Tessék.

Fiatal házaspár. A férfin tengerészruha. A nő menyasszonyruhában, fejét a tengerész vállára hajtva.

- Kik ezek?

A leány szeme könnybe lábadt:

- A szülőim.

És akkor elbeszélte, hogy ő egy tengerész kapitánynak a leánya. A kapitány a házasságának tizedik hónapjában hajóra tette a feleségét és Palermóba akarta elvinni. Az volt a szándéka, hogy ott iratja be a születendő gyermekét az anyakönyvbe. Ha fiu lesz, nem kell katonáskodnia.

- Útközben aztán két szerencsétlenség történt, - folytatta Adria. Az egyik az volt, hogy én korábban megszülettem mint ahogy várták... A hajón születtem és egy matróz ácsolt bölcsőt. A második szerencsétlenség az volt, hogy a bóra harmadnapra a tengeren ért bennünket és a hajót összetörte. Apám anyám odaveszett. Az én bölcsőmet ellenben fölemelte a víz és Katániában kifogtak.

- Lássá, - fejezte be könnyes szemmel, - ilyen világotjárt ember vagyok én!

- Dehát édes Adria! - szóltam szinte kiáltva - mért nem mondta el ezt előbb?

Adria csodálkozva emelte föl a szemöldökét:

- Mért kellett volna ezt előbb elmondanom?

Felelet helyett megragadtam a kezét:

- Maga édes? kedves! maga egy leánynya vált liliom!

És nem tudom micsoda gyöngéd jelenet következett volna, de abban a pillanatban egy zöld árnyék és egy cseresznye színű háromszög jelent meg a küszöbön. Lóri ott állt zöld ruhában és piros napernyővel. Oly hirtelen jelent meg, mintha csak rugóból pattant volna oda.

Haragtól meredt szemmel nézett ránk. Sötétzöld muszlin ruhája szinte halottivá tette az arca sápadtságát.

És csak néztem hogy mi baja?

- Tudod, - szólalt meg szinte fuldokolva, - tudod, hogy nekem ez az úr senkim! De meg kell mondanom neked, hogy a magaviseleted... nem korrekt... hogy enyhén fejezzem ki magamat...

- De kérlek, Lóri... - rebegte Adria ijedten.

Lóri ziháló mellel folytatta:

- Tudtad, hogy ez az úr nekem kvázi vőlegényem volt. Hála Istennek elmúlt ez a rossz ötlete... De mégis vőlegényem volt, és te odajöttél... odatolakodtál...

Erre már közbe vágtam:

- Ne folytassa kisasszony, különben attól tartok, hogy illendőségre kell önt figyelmeztetnem.

Nekem fordult, s dühének lángját reám fujta tovább:

- Ön figyelmeztet? Önök figyelmeztetnek? Önök mernek engem korrigálni?

Adria összetett kézzel könyörgött:

- De hát Lórikám, mi bajod?

Lóri a keztyűjét dühösen lefelé vonogatva folytatta:

- Egy olyan leány merészel-e engem korrigálni, akinek annyira hiányos a nevelése, hogy a szobájába bevezet egy fiatal embert!

S nyomatékul a levont keztyüvel csattantott a levegőben.

Adria megtántorodott, mintha tördőfés érte volna. Én erre közéjük álltam.

- Ne tovább kisasszony! - mondtam. - Ön vagy nem tudja, mit beszél, vagy pedig ha tudja, nem méltó arra, hogy itt álljon! Mert ha egy leány a kérésemre a szobáját megmutatja, mi férfiak tisztelni való ártatlanságot látunk benne, de ha egy másik leány ily határozattan veti azt a szemére, az azt is tudja, hogy ha vétség ez, *mért vétség?*! s az a leány legkevésbé jogosult arra, hogy másnak nevelési hiányokat vessen a szemére!

Megértett, és a sápadtsága szinte kékes fehérré változott. Egy lépést hátrált és a kezét a kilincsre téve folytatta:

- Önnel semmi ügyem! Csupán azt jöttem megmondani... ennek a hölgynek... hogy aki azért jár hozzám, hogy magához csábítsa a férfi vendégeinket, az nem olyan karakterű nő, akivel én csak ismeretségben is lehetek!

Ezt mondva böszülten ellobogott.

No ez kellemetlen jelenet volt. Adria halványan bámult utána. A szemében két könnycsepp jelent meg.

Én boszankodtam is, nevettem is rajta:

- Micsoda vad indiánus leány ez! S mennyire dühös, hogy nem vettem feleségül? Noiszen jól jártam volna vele!

- Kiket csábítottam én el? - szólt reám bámulva Adria. Én nem csábítottam el senkiket! Minálunk sose járt senki!

És a két könnycsepp legördült az arcán.

Mi volt természetesebb, mint az, hogy elővettem a zsebkendőmet és felszárítottam a könnyeit. Ekközben persze magamhoz is öleltem.

- Ne sirjon kis Adria. Méltatlan volt a bánatom. Nem jó lélek az a leány! Vesse meg, mint ahogy én megvetem!

- Istenem, - rebegte, - tudom, hogy sok a hibája, dehát melyikünk hibátlan? És falun úgy összetartoznak az emberek, mint a köpüben a méhek. És eddig nem különböztünk meg soha. Nekem nem volt haragosom soha, senki...

Még aznap este elmondtam az anyámnak, hogy mi történt, hogy történt. Az anyám meglátogatta őket. Ők is meglátogattak bennünket. Azontúl minden hétfőn hintót küldtünk értök, és nálunk töltötték a napot. Adria boldog volt, én is elégedett voltam. Anyám volt a legboldogabb.

Egy hétfői napon ide sétáltunk ki a Dunához. Kocsin jöttünk. Jó két óra ide. Az öregek lent maradtak az erdőben. Az inasom a gyepre uzsonnát terített. Mi ketten addig felsétáltunk erre a kősziklára, és megálltunk ugyanott, ahonnan az éjjel a vízbe ugrottam.

- Micsoda szépségek! - szólt elámulva Adria. - Ide egy régidivatu mohos kis várat kellene építeni, és abban lakni, holtig itt élni ebben a mennyei csöndességben!

S hogy előbbre lépett, átkaroltam őt, nehogy leessen. És ahogy átkaroltam, ő hozzámsimult és a gyönyörűségtől ittasan rebegte:

- Ugye álmodunk?

- Álmodunk, - feleltem. Álmodjuk, hogy megcsókoljuk egymást!

Mily szent pillanat volt! Az élet fekete könyvében a fekete betűk között négy öt piros rózsa kép van, amit az emlékezet elérzékenyülten szemlél olykoron. S az én józanságom még azt is elmázolta. Tudja mire gondoltam abban a szent pillanatban? Arra gondoltam, hogy ime micsoda oktalan állatként engedelmeskedik az ember annak a törvénynek, amely épp úgy vonzza egymáshoz az ég madarait, mint a pillangót, bogarat, földi gilisztákat!

Hát nem megfogott engem az átok?!

Az után a jelenet után kértem meg Adriát és ott az Isten szabad ege alatt volt az eljegyzésünk.

Most e napokban lett volna az esküvőnk.

Már mindent berendeztünk. Még a kápolnát is átalakítottam úgy ahogy ő beszélte egyszer. Pálmákat és arankáriát rakattam az oltár köré, és világoskék plüs-szőnyeget terítetttem a lépcsőre. Sarut is csináltattam neki titkon, sarkatlant, fehér keztyűből, aranycsattosat. Minden reggel misézünk. Én fogok neki ministrálni. És az anyám imádkozik. Különös, hogy az anyámnak is tetszett ez a gondolat.

Mondom, minden megvolt. Tegnapelőtt azonban megszólalt bennem a lelkiismeretnek zord hangja:

- Ember! Te eddig csak arra gondoltál, hogy *Adria milyen jó lesz neked*. De hát arra gondoltál-e, hogy *te milyen leszel Adriának*?

Ez a kérdés hideg jégborsóként gördült át a hátamon.

Micsoda lelketlenség az éntőlem, hogy azt a galamblelkű leányt kiragadom az ábrándjaiból, és magamhoz láncolom a házassági szerződés felbonthatatlan láncával, mint a gályarabot szokták! És ő egy napon arra fog ébredni, hogy nem egy boldog életet élő férfinak a felesége, hanem egy rideg-józan, fagyos lelkű emberé! Egy békáé!

Ez a leány tavaszi napsugár! Én nyirkos pince vagyok. Az a leány csupa költészet, csupa ábránd és álom! Én kopár szikla vagyok, amelyen még egy fűszál se tud kizöldülni. Az én lelkemben nincs virág. Az én szivemben nincs zene! Az én egemen nincs csillag! Hiszen gyilkosságnál is kegyetlenebb bűn az, amit elkövetni készülök! Csalásnál is undokabb csalás, hogy én a boldogság koszoruját illesztem a fejére, és esküvő után levelenkint tépem le onnan egy rút életen át.

Én nem vagyok bele szerelmes! Csak azért láttam oly szépnek, jónak, kedvesnek, mert úgy került elém, mint mikor a kietlen sivatagon egy virágzó csipkerózsát talál a zarándok. Minek kiásni onnan azt a bokrot? Micsoda fekete szerencsétlenségbe vonszolom én azt a leányt! Hogy néz az rám, ha megismer engem?

Az én szeretetem nem szeretet! Az én életem nem élet! Az eggyetlen jó amit életemben tehetek az, hogy kibontom őt a kötelezettségből, hogy hozzám ne jöjjön feleségül.

És hogy ezt átgondoltam, szinte vért verejtékeztem.

Dehát ha visszaküldöm a gyűrűjét, hogyan élek tovább? Hogyan tudom elviselni azt, hogy ő máshoz menjen férjhez, mi értéke van az életemnek? Hiszen ha annyi válogatás után egy ily ritka kincset találok, és még azt se szabad feleségül vennem, akkor az én életem annyit sem ér, mint az a szalmacsutak, amelyet a szolgálóm súrolás után elvet!

És akkor egy belső hang azt mondta:

- *Végezz!*

Tehát végezek.

Ez lesz a legjobb megoldás!

Kezdetben pisztolyra gondoltam, aztán erre a sziklára. Itt ahol oly boldogan néztünk alá, innen kell nekem a halálba indulnom.

Rövid levelet irtam neki:

Kedves Adria!

Mikorra e sorokat olvassa, én a Duna fenekén fekszem, ott ahova a maga kék szeme lenézett.

Ne kérdezze, miért? Nyugodjék meg abban, hogy én a halálommal is javát akartam.

Isten veled szép fehér rózsám! Isten veled szép fehér álmom, Adria!

Ezt a levelet borítékba zártam és az íróasztalomra tettem. Ráírtam:

Bentzefalvy Adria kisasszonynak.

Reggel üljön a Károly lóra és vigye át.

Szerencsémre szórakozottságból levontam a szobám kulcsát, és így a levél még most is ott hever.

Dehát ime elmondtam önnek a bajomat. Ön idős ember és értelmes. Itélje meg, érdemes-e nekem élnem?

S a fiatal ember könnyes szemmel nézett az öreg úrra.

- Valóban, - felelte a mérnök vállat vonva, - ilyen gondolkodással legjobb a vízbe ugrani.

- Nohát ugye!

- Mert ön a legképzeldőbb ember, akivel életemben beszéltem! Ön elképzei, hogy a józan-ság átka nyomja, s a legnagyobb bolondságokat követi el! Ön nem józan uram!

A fiatalember megrándult:

- Én nem vagyok józan? Uram ha ön azt megbizonyítaná, hogy én csak egy percre is bolond tudok lenni!!! Hogy én nem vagyok szüntelen józan!!!

- Szívesen. Ha valaki józanon megy a halába, cselekszi azt egy jól átnyugodott éj után, reggel mikor már jól megfrüstökölt, de nem éjfélkor, mikor az ember agya fáradt, s a megfontoló képessége a leggyengébb.

A fiatal ember meglepődve ült fel s kerekre nyílt szemmel bámult a mérnökre.

- Mond valamit!

- Persze, hogy mondok. Soha még egészséges ember nem követett el a reggeli órákban reggelizés után öngyilkosságot, hanem vagy este, vagy éjjel, vagy álmatlan éjszaka után a kora-reggeli órákban, szóval mikor az ítélő képessége a leggyengébb volt. Mert az élet értéke oly nagy, hogy azt józanon nem dobja el senki.

A fiatal ember fölkel és gondolkodva járt föl és alá...

- Valóban! - mondotta a fejét rázva, - nem voltam józan! *Nem vol-tam jó-zan!!* Tehát mégis lehet, hogy én ne lehessenek józan! Hiszen akkor még én boldog is lehetek!

És a karját keresztbe fonva állt meg a mérnök előtt. A szeme csupa örömtűz volt:

- Boldog lehetek! Boldog lehetek!
- Hogyne lehetne, - felelte elmosolyodva a mérnök. Csak fogadja meg a tanácsomat.
- De nagyon megfogadom!
- Először is mondja meg igazán, hogy ön az orvosi tanulmányokat nem valami kitűnően végezte.
- Bizony csupa elégséges voltam.
- Ez lehet az oka, hogy ön orvos létére nem tudja magán konstatálni a neuraszténiát.

A fiatal ember leült, és a tenyerébe hajtotta a homlokát.

- Dehogynem, - mondotta búsan maga elé nézve. Régen tudom én azt, hogy ideges vagyok. De ez családi betegség. Az anyám is ideges. Városba vittek már hat éves koromban, s alig két éve vagyok újra levegőn.

- No és ehhez hozzájárult, hogy csupa filozófiai könyvekkel mérgezte az elméjét. A filozófia szép tudomány, de csak kiskanállal jó enni. Önnek most nem filozófia való, hanem hidegvíz-kúra, jó hathetes!

A doktor bólintott:

- Okosan beszél. Megteszem. De nem fogok-e azontúl is analizálni?
- Fog. De vajjon nem eszi-e meg a turós rétest, csak azért, mert tudja, hogy búza és tehéntej? Vajjon nem issza-e meg a teát, holott tudja, hogy ilyen meg amolyan növény? Ha az egészsége visszatér, gyönyörködni fog a napnyugtában is, a zenében is. És a medicsi Vénuszra nem mondja, hogy méasztartalmú kő, hanem azt mondja, hogy művészet.

A doktor bólintott.

Az erdő mély csendjében ember-hangok hangzottak fel tulnan: zavaros kiáltások, kutyaugatás, kúrthang. Aztán egy erős recsegő parasztkiáltás:

- Erre! erre!

A fiatal ember megrezzent, felfülelt.

- Tyhű kutyázom adtát!... Ezek betörték az ajtómat!

És a fejét vakarva nézett a tulsópart felé.

- Erre hozd a csákyát! - hangzott egy parasztkiáltás, mintha tölökből recsegne.

Ugyanakkor egy fehér ruhás női alak jelent meg csónakon a Dunán. A haja ki volt bontva. Sirt, jajgatott. A kezét tördelte:

- Erre keressék! Talán a víz kivetette! Talán még megmenthetjük! Siessenek! Siessenek!

És a kezét a halántékára szorítva jajgatott:

- Illéském! Egyetlen Illéském!

Egy lógó bajszu paraszt vörös képpel, izzadva hajtotta a csónakot.

A doktor felugrott és a parthoz futott:

- Adria! - kiáltotta remegő hangon. - Vigyázz, aranyom! Vigyázz, ki ne ess a csónakból!

A ZÖLD SZFINKSZ

- EGY IMPREZÁRIÓ ELBESZÉLÉSE -

Hányszor pillant az Isten az emberre? Azt hiszem csak kétszer: mikor elbocsátja, és mikor visszaszólítja. A bíró is csak akkor néz a rabra, mikor elítéli, meg mikor kiereszti.

Én legalább nem gondolom, hogy ez a sok kajla ember mind egyenkint külön vigyázatra érdemes. Meg van ez a világ szerkesztve úgy, ahogy az ember magamagát elkormányozhatja benne. Arra való az esze. Nem is volna az élet érdekes, ha vezetéket éreznénk a nyakunkon, s minden baj elől elrángatnának. Így jó, hogy a magunk akaratán járunk, s vállaljuk, hogy megküzdünk minden bajjal, amit a véletlen elibénk gördít.

A *véletlen*! Micsoda nagyhatalom ez a Földön!

Ez intézi a sorsunkat, mint hajó sorsát a szél. Olykor szívre vet, olykor virágok közé. Olykor sírva átkozzuk, olykor nevetve áldjuk. De mindenkor vele foglalkozunk.

Az én életem útján is van egy nagy kanyarodó, amit a véletlennek köszönhetek.

Én ugyanis festőnek készültem. Az apám is festő volt. S ime imprezárió vagyok. Immár több harminc esztendejénél, hogy kerengem a Földgolyót. Hol zongora-művészt kísérek, hol gordonkást, hol hegedűst, hol másmfélét. De sokszor elcsodálkozva pillantok vissza erre a kacskaringós pályára: hogyan lódított bele a véletlenség!?

Elmondom:

Tán huszonöt éves voltam, mikor egyszer az jutott eszembe, hogy a Bakonyba megyek festeni.

A világ minden természeti szépsége meg van már festve, csak a Bakonyból nem látni még képet sehol, semmiféle képtárban.

Egy őszi napon messze behatoltam az erdőbe. Festeni való részeket kerestem, de annyit találtam, hogy nem tudtam választani. Végre is arra gondoltam, hogy beszállok valamelyik faluba, és onnan fogok kijárogatni.

Hát alkonyat felé találtam is egy falut. De abban se templom, se iskola, sem úri ház. Csak két hosszú ház-sor két patakocska partján, s köröskörül erdő.

A falu végén egy csoport ember vásárnapolt. Megszólítottam őket:

- Lakik-e itt valami úr a faluban, akinél meghálhatnék?

- Úr?

- Úrféle, akinél meghálhatnék.

- Hát lakik egy úr, - mondják végül s el is mosolyodva, - de annál nem lehessen meghálalni.

- Mért?

- Hát azért, mert neki magának sincsen ágya.

Egy bíró forma bikanyaku ember méltóságos pillantással szólt a pipa mellől:

- Ű a legszögényebbik ember a faluban.

A többi is elégedetten pillantott. S bámultak kalaptól cipőig.

- Hát akkor én hol hállok az éjjel? - kérdeztem a bíró forma embert.

- Tessen hozzám jönni, - felelte méltóságos-szivesen. - Van nekem szobám, akár a püspök is meghálhat benne.

- Köszönöm. Elfogadom. Mi a böcsületes neve kendnek?

- Vadászi Máté.

Azzal megindultunk.

Hogy nem volt miről beszélgetnem Vadászi Mátéval, ott folytattam, ahol elhagytuk:

- Hát aztán miféle úr az? akiről azt mondja kend, hogy szegényebb a parasztnál?

Vadászi vállat vont:

- Bolond.

- Bolond-e? De nem veszedelmes talán?

- Dehogy. Nem árt az uram a bogárnak se.

- Családos?

- Nem a. Csak magányosan él.

- Magányosan?

- Magányosan. Ki se jár a házból.

- És ki gondozza?

- Senki.

- Senki? De hát valaki csak főz neki, mos neki, vigyáz reá?

- Nem. Nem főz annak senki. Vasárnaponként vesz egy kenyeret negyven krajcáron; azt is úgy viszik be hozzá.

- Hát aztán mivel foglalkozik az az úr?

- Mivel? Semmivel.

- Valamit mégiscsak csinál?

- Hát csinál: muzsikálgat. Reggeltől estig cincogtatja. Néha éjfélig is. Ámbátor Püspökné azt mondja, hogy számol is. Teli számolja a háza falát. Rettentő okos ember volna az uram, ha meg nem hibásodott volna az esze.

A bolond nem érdekelt tovább. Gondoltam valami repülőgépes falusi ispán. Arról tudakozódtam inkább, hogy kapok-e valami vacsorát?

- Megfizetem, - mondtam, - jól megfizetem, mert ebédet sem igen láttam.

Ebben a pillanatban valami halk bűgás csapott a fülembe, olyan volt mint valami remegő orgonahang. De templom se közel se távol, csak alacsony egyforma parasztházak.

Mi ez?

A hang egy percig halk omladozással ereszkedett lefelé, aztán felkanyarodott és mintha kör-lépcsőn futna, gyorsan emelkedett.

Ekkor már megismertem, hogy valami hegedűféle hangszer szól. De sohase hallottam én olyan simán zengő hegedűt, sem olyan fülemüle torkába illő hangzatokat.

Csak megálltam, mint akinek a lába megmeredt.

A parasztom is megállott. A szemöldökével oldalt intett:

- Ez az. Itt lakik.

Vedlett kis parasztház volt az. Két ablakocskája az utcára. A ház előtt korhadt kutkáva. A hamvas régi palánkon belől barackfa, szilfa, cser és tamaricska sűrűn.

- Csitt!

S a hang kanyargott mint a galambraj, végtelennek tetsző magasságba szállt, s egyszerre átváltozott apró üvegcsengőkké.

Nekem a lélekzetem is elállott.

Hiszen ez az örült, művész!

Vadászi mosolyogva emelgette a szemöldökét.

- Ugye furcsa?

- Csitt!

A csengetyűhangok percekig emelgették a hajam szálait, aztán lassankint visszaváltakoztak: egyszerre sok hang zúdult meg: vékony, vastag, harsogó, bűgő... Hangvihar hegedükön!

- Hát hányan vannak itt? - kérdeztem Vadászit.

- Csak maga van egyedül.

- Lehetetlen!

- De. Bizonyosan tudom.

- Csitt!

A viharzás átolvadt valami mélyen folyó melódiába, valami földalatti hangon bögedező érzelmes dalba; de a dallamot csakhamar egy másik hang kezdte kísérni, egy vékony édes fityerékelés, mintha a hegedű egy embernek és egy madárnak a kettős énekét utánozná.

Nekem még a lábam is reszketett.

Nem tudtam volna elmozdulni arról a helyről reggelig se, de a zenész hirtelen középben abba hagyta. Megunta vagy elfáradt.

Hallgatva indultam meg a parasztember után. A fejem zenei visszhangokkal volt tele.

- Nekem ezt az urat látnom kell! - szólaltam meg aztán, mikor már vagy tíz házat meghaladtunk.

- Bajos lesz, - felelte az emberem.

- Hát csak lehet tán látni?

- Nem lehet azt uram.

- Nem lehet? Mért ne lehetne? Csak nem harapja tán meg a hozzáménőt?

- Nem, azt nem teszi. Olyan ember az uram, mint az édes-tej.

- Hát akkor mért nem lehet látni?

Vállat vont:

- Maga szeret lenni. A kapuján nincs is kilincs.
- De hát mikor nem hegedül...
- Akkor se jár ki.
- Sohse jön ki?
- Bizony ritkán. Esztendőbe kétszer háromszor. Mikor a póstára megy a szomszéd faluba, vagy mikor adót fizet.
- De hát takarítani csak jár hozzá valaki?
- Nem ahhoz. Csak éppen szombatonként jár hozzá Püspökné. Kenyeret visz neki. De azt is csak a kapuba veszi el tőle.
- És senkit se ereszt be?
- Nem. Ámbátor hazudok, mert tavaszonként egyszer husvét után még is beereszti Püspöknét. Az szokott nála meszelni.
- Hát aztán mit mond Püspökné, hogy miként viselkedik az az úr?
- Aszongya, hogy nincs a szobájában semmi, csak egy szék meg egy asztal. Hálni a kemence padkájában hál egy ócska bundán. Maga takarít, maga mos magára; télen maga vágja a fát; maga fűt. Meg igaz: sok könyv is van nála.
- És mi a neve annak az úrnak?
- Dió Dénes.

A házhoz értünk, csaknem a faluvégre. Vadászi beszállásolt egy borszagu útcai szobába, s a feleségét vacsora készítésre nódította.

Mi volt a vacsora? és hogy mit beszélgettünk? azt már elfelejtettem. Csak arra emlékszem, hogy a fejem Dió Dénessel meg a muzsikájával volt tele.

A Dió Dénes név kétségtelenül álnév, s bizonyosan Diogenes valójában. Ez a rejtőző hegedűművészet? - ez nem lehet örült embernek a művészete!

Dehát ki ez az ember? Miért rejtőzik a világ elől? Örült-e valóban? vagy lapuló gonosztevő?

Itt valami titok rejlik!

Nyugtalanul aludtam. Ezer *hogyan?* bukkant föl és merült vissza az agyamban. Mert én ugyan el nem megyek annélkül, hogy ne lássam, ne halljam!

És e tépelődésemben folytonosan zúgott zengett a fülemben az a sok egymásba olvadó hang és az a különös vékonyságú csilingelés.

Reggelre kelve aztán kiráztam a fülemből a muzsikát. Hiszen szépnek csak szép, dehát nem tölthetem azzal az életemet, hogy egy kapu előtt álldogáljak!

Át akartam menni a szomszédos faluba, hogy ott keressek alkalmas szállást, és hogy még aznap megfessek egy képet, de az ég borult volt, vihar készülődött. Hát csak otthon piszkoltam a vásznat.

A felhők azonban lassacskán megfehéredtek, s délfelé úglátszott, kitisztul az ég. Akkor már megint a zenészre gondoltam. Vajjon hegedül-e? Még egyszer meghallgatom!

Elsétáltam a házig, s megálltam, hallgatództam.

Hát dünnyögött benn valami zene, de bizonyosan a belső szobájában muzsikált az ember. Nem lehetett jól hallani.

Ahogy ott fülelek, megáll a szemem a kerítésen áthajló lombokon. Micsoda festői az a hamvas barna kopott palánk! s fölötte azok a sárguló barackfa-lombok! rózsaszín tamaricska, vérszínű cser s közben elevenzöld lúcfenyő lombok! Ha ezt a részt hozzáfestem ahhoz az avas tetejű szomszédházhoz... A korhadt kútat is oldalvást...

S örömmel láttam, hogy az avas nádtetőt smaragdzöld moha-foltok tarkítják.

No ez hatásos kép lesz! Ezt még a kiállításra is elküldhetem!

A muzsika ekközben kiemelkedett a halk dongásból és andalogva haladt egyre feljebb-feljebb. Egy-egy vékonyka hang hol előtte hol mögötte futkosott a dallamnak. Aztán egyszerre átváltozott kedves csicsérgéssé, és úgy kísért a dallamot a magasban, mint a mezőn sétáló embert a pacsirta.

No ez megint valami új volt! De hogyan lehet egy hegedűn annyiféle hangot egyszerre zengetni!?

Éppoly izgalom szállt meg, mint az előbbi napon.

A fületem a palánk-hasadékhoz tartva hallgattam a hangoknak azt a bűvös finomságát. A falu, a föld elveszett körülöttem. A lelkemet mintha szárnyak emelték volna fölfelé!

Aztán egyszerre lefelé ereszkedett a zene, és süllyedt, süllyedt; ideiglen megállt egy ponton, és három-négy hang ölelkezett, forgott egymás körül.

A zene aztán megint elszűnt, és én sokáig bámultam a palánkra.

Végre is eszembe jutott, hogy festő vagyok. De itt fogok festeni, itt. Az ablaka alá ülök. A festőt még a lovak is kíváncsian nézik. Kicsalom a csigát a házából!

Negyedóra mulva ott ültem egy tábori széken a ház előtt, és mázoltam.

Csakhamar nagy gyerekcsoport gyülekezett körém. Kíváncsi asszonyok is megálltak és néztek. Még a verebek is néztek a faágról.

Csak a zenész nem mutatkozott. Hegedűlést se hallottam. Az ablakának a kárpitja se mozdult.

Este aztán panaszkodtam a gazdának, hogy Dénes úr nem muzsikált.

- Talán éppen azért nem muzsikált, hogy sokan voltak ottan, - vélte az ember.

- Vagyhogya aludt, - vélekedett az asszony. Mert ilyenkor mikor holdvilág süt, hegedűvel verraszt. Vasárnaponként néha annyian hallgatják... De csak lopakodva lehet odamenni. Mert mihánt valaki megszólal, abbahagyja.

Tehát holdkóros, - gondoltam sajnálkozva. Lehet hogy az éjjel is fenn volt, s amíg én festetem, aludt.

- Hány órakor kel a hold?

Vadászi lekasztotta a kalendáriumot. Megnyálazta az ujját, s beleforgatott.

- Kilenc óra és négy perckor.

No azt megvárhatjuk.

Vacsora után kasideig beszélgettünk. Közben kiküldtem a Vadászi fiát, hogy hallgassa meg: szól-e már a zene?

A fiu jelentette, hogy szól.

Hát szivarra gyújtottam, és a hold kelő világánál elsétáltam a Dénes úr háza felé.

A falu csendes volt. Ebek sem ugattak. (Az ebadó sok helyen megszüntette a kutyatartást.)

Az égen szakadozott felhők között fénylett a hold. Az est nyáriasan enyhe. Az ablakok már sötétek. Csak egy legény ballag át az úton, - bizonyosan találkára indult.

De én nem a legényre figyelek, hanem a himnuszszerű zenére.

Dénes úr alkalmasint a háza tetején ül és muzsikál a *Holdnak!*

Lábujjhegyen lopakodtam feléje. Kezemet a fülemhez tartottam, hogy semmit se veszítsek el a hangokból.

A fák feketék holdfénynél, s az utcán mintha tejtócsák volnának. A hegedű úgy tetszik az udvaron szól.

Hát hallottam már sok hegedű-ördögöt, magam is játszom annyira, hogy tudom mit lehet hegedűn zeneileg előteremteni, de amit azon az estén hallottam, az nem is hegedülés volt; hanem valami zenei láz-örjögés. Mintha maga a hegedű örült volna meg, s azt mondaná:

- Mennyi hang van bennem! Mennyi hang, amit gyarló emberi kéz elő nem zendít soha!

Dehát négy húron, négy ujjal hogy lehet ennyiféle hangot előteremteni!? Hiszen a zongorában sincs mélyebb mélység és magasabb magasság: pedig annak nem négy a húrja, hanem nyolcvannégy; s a legelső húr már nem is hang, csak tompa korgás, a legfelső húr meg csak vékony csörgéske.

Még a szivar is elaludt a számban, annyira odaragadt a figyelmem a zenére; s mikor a hangok elmúltak, csak az órák mondták meg, hogy éjfél az idő.

Bódultan ballagtam vissza a szállásomra. Az úton újból azon tépelődtem: miféle ember lehet ez? Mért él a világ e zugában? Mért visel álnevet? És ha nem örült, mért nem viszi a világ elé a művészetét? Hiszen Paganini ehez képest köznapi cirkuszi hegedűs lehetett!

És akkor az a gondolatom támadt, hogy elküldöm neki a háza képét. Vajjon mit felel rá? Hátha küld egy köszönősort, amelyből valamit megtudhatok...

A zene annyira felizgatott, hogy sokáig nem tudtam elaludni. Különösen az a rész zümmögött a fülemben, mikor a játék a békák zengését utánozva kísérte a zsoltárszerű dallamot. Mintha valami mocsárvízen álló szent énekelne a csendes éjben a nád között!

Reggel aztán magam faragtam keretet kerges nyírfából s a képet azon nyirkosan elküldtem a zenésznek.

A névjegyemre ezt írtam:

„Csekély viszonzásul azon mennyei gyönyörűségért, amelyet tegnap este Ön szerzett nekem csodás szépségű zenéjével.”

Elhivattam Püspöknét, hogy vele vitessem el.

Aszalt-alma képű kis boglyas öreg paraszttasszony tassogott be a kapun papucsban és fehér kötényesen. Pislogva nézett rám. Bizonyosan azt gondolta, hogy festeni akarom.

- Dicsértessék a Jézus!

- Mindörökké, néném. Maga szokott sütni Dió Dénes úrnak?

- Én, angyalom.

- Hát nézze lelkem: ezt a képét vinné el hozzá. Ihol három hatos a fáradságáért. De vigyázzon, hogy csak itt fogja a rámánál, mert a festék még nem száradt meg. Neki is mondja meg, hogy vigyázattal akassza a falára. Aztán csak annyit mondjon, hogy: Tiszteli az a festő úr, akinek a neve ebben a levélben van. Azt is mondja meg neki, hogy szeretném meglátogatni.

Az asszony a fejét rázta. (Vélnéd egy pemét lengeti bozontos üstökét!)

- Nem hiszem, hogy lehet. Próbált már ahoz bejutni a pap is, meg más vidéki urak, tavaly egy *iciklis* úr is, de Dénes úr nem eresztette be őket.

- Hát igazán bolond?

Az asszony vállat vont:

- Abbezony nincs ki négyszögre.

- Haragos természetű?

- Nem a. Inkább nagyon is csendes.

- Hát mindegy, csak mondja meg neki, amit izentem.

Az asszony negyedóra múltán vissza-tassogott.

- No mit szólt az úr?

- Odaadtam neki a képet. Igen megcsudálta. A levelet is elolvasta.

- Hát az üzenetet megmondta-e neki?

- Meg.

- Mit felelt rá?

- Nem szólt rá semmit.

- Semmit? Épen semmitse szólt?

- Nem szólt az. Csak épen annyit kérdezett, hogy aszongya, kinél lakik az a képfőstő úr?

- És azt nem mondta, hogy meglátogathatom?

- Nem.

- Azt se mondta, hogy köszöni a képet?

- Nem.

Az ügy elintézettnak látszott. Én megköszöntem a zenét, ő nem köszönte meg a képet. Mégse lehet rendes-eszü ember!

Hogy éjjel nem aludtam elégségesen, az volt a szándékom, hogy még ebéd előtt szundítok egyet, s délután tovább utazom. Azonban alig nyujtóztam el a lócán, benyit Vadásziné:

- Az úr van itt, Dénes úr, - mondja ijedten, - azt kérdezteti, hogy bejöhet-e?

- Hogyne! csak tessék! - riadoztam örömmel.

És kisiettem a vendégemhez.

Egy hosszú-szakálu komoly ember állt az ajtó előtt. Fekete redengot volt rajta, s a fején vedlett cylinder kalap. Ötvenéves forma tekintetes ember, de sovány arcu, mint a napon szárított vargánya. Ahogy megemelte a kalapját, kopasznak láttam.

- Isten hozta, kedves uram! - kiáltottam lelkemből, - örülök, hogy kezet szoríthatok a világ legnagyobb hegedűművészeivel!

- No-no, - mondotta elmosolyodva. - Nekem kell önt magasztalnom. Azért is jöttem, hogy köszönetemet fejezzem ki azért az értékes szép képért, amelylyel szives volt meglepni.

Csendesen beszélt. A hangja tompa volt, mint a fakolomp. A szeme hideg, valami különösen fagyos, mintha jéghártya volna a szemén. A kezét kopott fekete keztyű burkolta. Ezüstös végű régi divatu sétapálca volt a kezében.

- De uram, szót se érdemel! - feleltem az örömtől szinte röpdösve. - Tessék leülni! Szivarral vagy cigarettával szolgáljak?

- Nem szivarozok. Önt azonban ne zsenirozza ez. Szeretem a szivar-füstöt.

- Hát valami kis borral, vagy pálinkával... Vadásziné! Hozzon be egy üveg bort!

Dénes úr elhárítón emelte föl a kezét.

- Köszönöm. Nem igen élek borral, s ebéd előtt éppenséggel nem.

A szavaiból láttam, hogy nem ázsiai ember. Ahogy belépett, ahogy leült, ahogy a kínálásaimat visszautasította, látni való volt, hogy a társadalom felső osztályában forgott. De hogyan került ide? s mért lakik ezek között a parasztok között? Csakugyan örült-e? Az örültek közt vannak ilyen okosnak tetsző emberek.

- Uram, - mondtam szivarra gyújtva, - én már sok hegedű-művészt hallottam, de amit ön tegnap produkált, olyat még álmodni se lehet. Engedje meg azt a kérdést: mért nem járja ön a világot ezzel a hallatlan művészettel?

Vállat vont s mosolygott:

- Mi nekem a világ?

S hogy erre értetlenül néztem reá, hozzátette:

- Én a világgal már elvégeztem a magam ügyeit.

Nyugodtan beszélt. S ódon szabású redengotjában oly méltósággal ült előttem, mintha legalább is a Bakony tulajdonosa volna.

- Bocsánat, - feleltem, - nem tudtam. Micsoda néven méltóztatott tündökölni?

- Nem úgy értem. Én nem játszottam soha publikumnak, és nem is játszom.

- De bizonyára készült reá.

- Nem.

- Dehát mikor tanulni méltóztatott... Önnek kétségtelenül nagy mestere volt!

- Nem tanított engem senki.

S hogy erre elámultan néztem rá, folytatta:

- Mindössze gyermekkoromban taníttatott az apám egy cigány muzsikussal. De az alig egy hétig tartott. Nem volt kedvem tovább.

- És azontul senki?

- Senki.

Csak bámultam rá, mint tyúk a gombra.

- Uram, ez a legcsodálatosabb valami, amit életemben hallottam!

Ő csak mosolygott:

- Nem tudom, hogyan gondolja. A hegedű olyan hangszer, hogy csak maga tanulhatja meg, aki akarja. Csak jó hallás kell, meg szeretet, - egyéb semmi.

- Dejszen kérem, millió hegedűs van a világon, jóhallásu meg zenét szerető, de az a millió egybeöntve se tud annyit, amennyit ön.

Mosolyogva vont vállat:

- Ha nem tudnak annyit, mint én, nem szeretik úgy a zenét, mint én. Nekem a zene az életem. Dehiszen ön még nem is hallott engem játszani. Az a tegnapi zene semmi. Látogasson meg, ha gyönyörködik a zenémben. Én ugyan még sohse hegedültem senkinek, de önnek megteszem.

Ezt mondva, felkelt.

- Köszönöm, - feleltem. - Hány órákor mehetek?

- Amikor tetszik. Talán legjobb lenne este, mikor a holdvilág felkel. Ha önnek nem alkalmatlan.

- Dehogy. Pont, mikor kél a hold, ott leszek.

Habozva nézett a kalapára, mintha valamit akarna még mondani, de aztán csak kezét nyújtott:

- Várom önt. Csak az ablakon tessék kopogtatni.

Aztán a kapuban mégegyszer visszafordult:

- Jó lesz köpönyeget hozni, - mondotta, - mert az éj hűvös...

No ez mégis bolond. Köpönyeget ilyen időben? S éjszakára tűzi a látogatás óráját... De mindegy: elmegyek.

Holdkeltekor kopogtattam az ablakán.

Ugyanazon pillanatban kinyílott a kiskapu. Látszott, hogy Dénes úr az udvaron várt, és a lépéseim neszére már a kapuhoz sietett.

Bocsánatot kért, hogy nincsen lámpása.

- De a holdvilág mingyárt felkel, - mondotta, - s világít nekünk.

Az udvar közepén malomkő-asztalka állott. Gyufával világított rá és a gyökérből font székre, amelylyel megkinált. Aztán a gyufát elvetette.

Engem az lepett meg, hogy pipa volt nála. A dohányfüst mingyárt a belépésemkor megcsapott. S valami pézsmával rokon illatu füst volt az. Mintha összeaprított havannaszivart szítt volna.

- Gyönyörű udvar, - mondtam, - csupa falomb és bokor. Bizonyára van kert is hozzá.

- Van, - felelte, - van egy kis kertem. De csak hitványka, mint a parasztké.

A holdfényben nagy ezüst-lapokként fénylett valami a ház szögletében.

- Dejszen, látom én, - mondtam, - van itt melegágy is. Bizonyosan szereti ön a virágokat. Magam is virágkedvelő vagyok. Télen különösen szeretem, ha van valami zöld az ablakomban.

Rövid szünet következett. Ő szólalt meg:

- Az ön képe igazán művészi kép. Télen különösen fogok benne gyönyörködni. Nincs is más kép a szobámban. Hiányzott nekem, hogy legyen valami... Nekem ugyan nem kell már semmi a világon, de mégis mikor hónapokig bent kell ülni a barlangban, olyan rideg a puszta fal...

- Festek én önnek még, festek szívesen. Nem pénzért, ne tessék félreérteni.

- Nem, azt nem fogadhatom el.

- És küldök önnek réznyomatu képeket. Annyit, hogy beborítja vele a lakását. Száz képet küldök önnek, mihelyt haza megyek. Van nekem ládászámra. S énnálam ugyanis csak lom.

- De kérem, nem fogadom el. Köszönöm a gondolatát, azzal is hálára kötelez, de nekem bogaram, hogy ajándékot nem fogadok el. Ezt az egyet elfogadtam, mert az én fáim képe s én úgy szeretem a fáimat, mintha a gyermekeim volnának. Mind én ültettem.

Ezt mondva szivart vont elő a zsebéből, és az asztalra tette:

- Tessék rágyújtani.

- Köszönöm, - feleltem, - de engedje meg, hogy a magam szivarját szívjam, amit megszoktam.

Nem akartam megfosztani a szivarjától, mert hiszen micsoda lelkiismeretlenség volna olyan embernek a szivarját elfogadni, akinek nincsen ágya!

Azonban Dénes úr nem engedett:

- Bizonyynal mondom önnek, hogy ennél gyengébb szivar nem lehet az öné.

Oly szívesen kínált, hogy végre is elfogadtam:

- Hát próbáljuk össze. Ön megpróbálja az én szivaromat, én az önét.

Ezt mondva odatettem egy szivart az ő szivarjai közé.

- De én nem szivarozok, - szabadkozott az ember, - én csak pipázok. Rossz szokás talán, de nekem jobban esik.

- Hát akkor tessék pipában elszíni.

Ezt mondva levágtam a szivar végét, és rágyújtottam.

Hát olvadás édességű illatos szivar volt az. Szívtam már forintos szivarokat is, de olyannyira alábbvalók voltak az övénél, mint ahogy a tokaji bornál alábbvaló a csömöri.

S elálmélkodva eregettem a füstöt: honnan kerül az ilyen koldushoz havanna-szivar? Ezalatt ő bement a házba és egy üveg bort hozott elő fatálcán.

- A magam termése, - mondotta szelid büszkeséggel.

- Hogyan, hát szőlő is van itt? Sehol nem láttam szőlőt a falu körül?

- A kertben van; csak egynehány tőke.

Megízleltem a bort. Az is valami különös édes ízű volt. Nem régi, de csodásan zamatos, illatos.

- Micsoda bor ez? - kérdeztem a bort letéve.

- Szagos szőlőkből való, - felelt érezhetőn örvendezve, hogy a bora izlik. - Csupa szagos szőlőt termelek, és csak novemberben szedem le. Azért édes.

Újból befordult a házba. Kihozta a hegedűjét és felhangolta. Azt gondoltam, mingyárt neki is fog a játéknak, de ő megint visszafektette a tokjába a hegedűt és leült az asztalhoz.

- Mielőtt játszanám, - szólott, - el kell mondanom önnek, hogy hogyan tanultam hegedülni. Mert nem szeretném, hogy többet várjon, mint amit tudok.

- Uram, - feleltem, - ne szerénykedjen, mert én már háromszor hallottam önt játszani. És hallottam más művészekről Paganini összes zeneműveit, de maga Paganini is csak kontár lehetett önhöz képest.

- Éppen azért kell elmondanom, - felelte nyugodtan, - mert én Paganininak egyetlen művét sem ismerem. Ön nem fog tőlem hallani egyetlenegy olyan hegedűi zeneművet se, amit más művészek játszanak, mégpedig azon egyszerű okból, mert én kótát nem ismerek.

A szivar csaknem kiesett a számból.

Dénes úr megnyomkodta a pipája parázsát és nyugodtan folytatta:

- Én még harmincöt éves koromban nem tudtam hegedülni. Mindössze annyit tudtam, amennyit az a falusi cigány tanított, egy hét alatt. Azaz hogy azt is elfelejtettem, csak éppen a négy húr összehangolása maradt meg az eszemben. Az is csak azért, mert a cigány egy nóta alapján tanította: *Sári, sári, sárivári alma*. A *Sá* a második húr, a *ri* a harmadik húr. Aztán ehhez a kettőhöz kell igazítani a legfelsőt, meg a legalsót, mindaddig, míg csak valamennyi húron ki nem zendül a *Sári*.

Ennél több nem maradt meg az eszemben.

Akkoriban nem volt kedvem a zenéhez, nem értettem, mi az? És különösen azért úntam meg, mert a cigánynyal egy üres csűrben tanultunk, s a cigány szüntelenül bagózott, és minden öt percben friccentett egyet a foga között.

Ilyen csekély okokon fordul meg olykor a tanulás!

Hát elmondom, hogyan jutottam mégis a hegedüléshez.

Az én szegény apám, jókora birtokot hagyott reám. De én kártyás voltam és a birtok lassacskán elfogyott. Talán épp úgy ment el a birtok részenként, mint ahogy az öregapám, apám szeregette.

Volt úgy hogy nyertem is, sőt úgy is volt, hogy egyszer visszanyertem az összes elveszett pénzemet. De a kártya ördöge a nyakamon ült, s annak az ördögnek ez az egyetlen szava: *Többet!*

Közben megházasodtam. Áldott jó nőt vettem feleségül, s addig nem is kártyáztam, amíg az élt. De a jó nők többnyire rövid-életűek. (Tessék inni, ha izlik.)

Azután vesztebbül kártyáztam. Akkor már nem is azért kártyáztam, hogy nyerjek, hanem azért, hogy a bánat ne gyötörjön.

Egy szerencsétlen éjszakán elfogyott a pénzem. Ittas is voltam, és csupa szomszédi föld-birtokossal kártyáztam.

- Ne játszunk pénzbe! - mondtam, - játszunk holdakba!

Mert az volt a gondolatom, hogy ilyenképp visszanyerem az elveszett holdakat.

Hát játszottunk holdakba.

Reggelre az én ezernyolcszáz hold földemből nem maradt csak öt hold.

- Még azt az öt holdat, - mondtam elkeseredetten.

Reggel volt már. A kártyát állva játszottuk el. Egy emelés, és az öt hold is elmúlt.

- No, - mondtam, - most már végeztünk. De a kártyaadósságra van huszonnégy órai idő. Engedjétek meg, hogy azt az időt alvással töltssem a megszokott ágyamban.

Képzelve el uram, micsoda ébredés az, mikor az ember a két kezébe fogja a fejét és hűledező lélekkel kérdezi:

- Álmodtam-e ezt a szörnyűséget?

És a szoba faláról a birtok-szerző ősök arcképe néz az emberre... (Tessék inni, ha izlik.)

A második gondolat aztán az: miképpen folytassam az életet?

Gyermekeim szerencsére nem volt. Arra gondoltam, hogy új életet kezdek. Ott kezdem, ahol más: irnokságon, szolgaságon. Élni fogok takarékosan, becsületesen. S megesküdtem magamban, szent erős esküvel, hogy soha többé kártyát nem veszek a kezembe.

Betegem ültem az asztalhoz, hogy egy csésze teát igyak. A szakácsasszonyom sírva találta fel. Már tudták a cselédek is.

Ahogy ott teázok, eszembe villan, hogy nini még maradt nekem valamim! Holdakban kártyáztunk, tehát az állataim megvannak. A remekszép lovaim, ökreim, teheneim, birkanyájam, kondám... Aztán a házam berendezése, olajfestmények, bútorok, könyvtár... A magtár sem üres. A pincében somlai bor hordószámra...

Szinte rángatott a gondolat, hogy ime, ezekkel visszanyerhetem a veszteséget. De legyűrtem a csábító kigyót: Soha többé nem veszek kártyát a kezembe!

Farsang idején történt ez. Eladtam hát a belső gazdaságot is, és elutaztam a Riviérára.

Az volt a gondolatom, hogy kipihenem az izgalmakat, aztán visszatérek, s földcskét bérek valahol; élni fogok takarékosan, becsületes munkával, mint más ember.

Nizzában egy ismerőssel találkoztam. Kedves jóbarátom volt. Madarynak hitták. Orvosságként hatott az én lelki gyötrelmeimre, hogy ott találtam.

De az én barátom Monte-Karlóba indult. Hivott, hogy kísérjem el, hiszen ott épp oly enyhe a levegő... Vonakodtam. Attól tartottam, hogy a sergő újra elcsábít. De aztán azt gondoltam: éppen ez lesz a próbája az akaratom erejének.

Hát elmentem vele. De megkértem, hogy ne nógasson játéokra, mert én esküvel fogadtam, hogy nem játszom többé.

- Kár pedig, - mondta. - Én egy olyan játéktervvel jöttem, amelylyel biztosan lehet nyerni.

- És mennyi pénzt hoztál magaddal? - kérdeztem mosolyogva.

- Tízezer forintot.

- Hát minek hoztál annyit, ha biztos a nyerés? Hiszen akkor egy arany is elég.

- Nem úgy van, - felelte. - Pénz kell, mint ahogy a gazdának kell a vetőmag.

És akkor elmondta a tervét:

Aki vörösre vagy feketére tesz, dupláját kapja a pénzének. Ha valamelyik szín már ötször egymásután vesztett, szinte bizonyos, hogy csakhamar a másik szín következik. Tehát akkor kell kezdeni, s duplázni és triplázni a tétteleket. Ha valaki százezer forinttal ül le, óriás vagyont zsebelhet!

Ez a tervezet elszédített. Ha a nálam levő húsz ezer forintot is játékba viszem, harminc ezer forinttal kezdhetjük. A hatodszor veszteglő szint csak egy aranynyal nyomtatjuk meg. Ha elvesz az, akkor már tíz aranyat teszünk. Ha az is elvesz, száz arany a tétünk és így tovább.

Hát nyeregettünk is szépen. A tervezetnek csak az az egy hibája volt, hogy a zérusra nem gondolt. Néha ugyanis sem a vörös, sem a fekete nem nyer, hanem a zérus, vagyis a bank.

Három hét múlva bementem egy vaskereskedésbe és pisztolyt vettem.

Ne szörnyülködjön el, nem akartam aznap végezni. Csak arra való gondolatból vettem, hogy előre meglegyen...

Mert akkor már élet-halál kérdése volt a játék folytatása.

Madary barátom már akkor nem volt velem. Hazautazott friss pénzért. Én is megbíztam, hogy valami harmadfélezer forintnyi követelésemet hozza el Szabó Danitól, aki a birtokomat elnyerte, s a belső gazdaságomat is hozzávette.

Elhatároztuk, hogy óvatosabban folytatjuk a játékot. Csak a hetedik nyomon kezdjük és akkor se tízszerezzük, legfeljebb háromszorozzuk.

Ha a játék így is veszemre fordul, megyek a másvilágra.

Ön kétségtelenül visszat lát e magamviselésében. Hogy egy hónappal előbb ugyanily helyzetben becsületes hősi életküzdelemre gyürkőzők, akkor meg pisztolyt veszek. De nincs ebben ellenmondás. Amíg földesúr voltam, ha kártyáztam is, sokat jártam a levegőn, edzettek voltak az idegeim. Monte-Karlóban azonban az a háromheti folytonos izgalom elgyengítette az idegeimet. Az öngyilkosságnak mindig testi gyöngeség az oka. A jóidegzetű ember megküzd a balsorssal, a fáradt idegzetű elrogyik.

Várom kellett, míg Madary megérkezik a pénzzel. (De tessék inni! Vagy nem ízlik a borom?)

Hát azon az estén, mikor a pisztolyt vettem, ott sétáltam a parkban. Kedvetlen voltam. Gondolataim hasonlítottak a zajló Dunához. Csupa zavarodottság. A jövőnek egy-egy gondolata rút jégtáblaként hánykódott át a lelkemen.

A parkban járó sokaság a színház felé sodort. Arra eszmélkedtem, hogy a pénztárnál vagyok. Valóban jó lesz valami kis szórakozás! Jegyet váltottam.

Csak odabent láttam, hogy hangverseny van. A színpadon egy beretvált arcu oroszlán állott, és hegedűt illesztett az álla alá.

Sohse voltam hegedüs-hangversenyen. Ásítva vártam a kezdetet.

Hát megzendül a hegedű. Hallok hangokat, minőket sohse hallottam; hangfutamokat, amiktől káprázik a fülem; mély zengéseket, amiktől remeg a padló is; magas zengéseket, amiktől kővé válik a fülemüle is.

Nem játszott az semmiféle dallamot, vagy talán én nem értettem ki a muzsikálásból, csak egyik szép hang a másik után olvadozott ki a hurjaiból.

Én, mondhatom, lelki részegséget éreztem.

Teremtő Istenem, - gondoltam, - mily boldog ember ez! Ha én így tudnék hegedülni, soha egyebet nem tennék a világon, csak hegedülnék.

S mivelhogy a felizgult ember beszélni kénytelen, megmondtam a szomszédomnak is.

- Valóban szépen hegedül, - felelte az. De mindenki hegedülhet így, aki akar.

- Uram, - feleltem megütközve, - engedje meg, hogy bemutatkozzam önnek, mert attól tartok, hogy gorombaságot mondok.

S megmondtam a nevemet: Diódy Dénes vagyok.

A német, - egy nyúlhomloku szürke úr, - szintén megmondta a nevét, valami szín-neve volt, - már nem tudom, Schwarz, vagy Grau, vagy Grün, - és bizonygott velem, hogy mindenki megtanulhat úgy muzsikálni, aki akar.

- Egyébiránt, - mondotta, - együtt vacsorázok a művészszel, szerencsétlenségem bennünket, és kérdezze meg őt magát. Nekem is ő mondta.

Örömmel fogadtam az ajánlatot; mentem Grau úrral az étkezőbe.

Vacsoránál aztán Grau elmondta a művésznak, hogy mennyire lelkesedtem a játékán, s hogy csaknem összevesztünk.

A művész mosolygott.

- Valóban gyakorlat dolga, - mondotta ásítva. - Nekem csak ártott az, hogy iskolába jártam. Mit tudnak a professzorok? Ha a professzorok annyit tudnának, mint én, nem volnának professzorok.

- Uram, - mondtam, - nekem ezelőtt egynappal kétszázezer frank volt a zsebemben. De ha akkor hallom önt, azt mondtam volna, minden pénzem odaadom önnek, ha megtanít engem arra, hogy ily csodahangokat zendítsek ki a hegedűn. Hisz ön a világ legboldogabb embere!

- Miért?

- Mert örökös gyönyörűség fakad az ujja alatt. Mit kívánhat többet e földi világban?

A művész mosolygott:

- Megtanítom önt ingyen is, ha a zenét ennyire szereti. Megtanítom itt mingyárt a vacsoránál.

Azt gondoltam tréfál, de a művész komolyan folytatta:

- Tud valamit?

- Nem én uram. Csak annyit tudok, hogy a vonót keresztben kell húzgálni a hegedűn, meg hogy a négy húrt hogyan kell összehangolni, ha valamelyik leereszkedik.

- Ez éppen elég, - felelte a művész. - A többi mind gyakorlat dolga.

- Ugyan ne tréfáljon!

- Ha végigpróbálgatja a húrokat, mindazokat a hangokat felfedezi, amiket tőlem hallott. Azután mikor azt gondolja, hogy több hang nincs már a hegedűn, akkor felfedezi, hogy a vonó nyomása, és az ujj remegése minden egyes hangot százféleképpen változtat. Akkor megint azt véli, hogy már mindent megtalált, s íme egynapon fölfedezi, hogy az ujjnak a csúsztatása különféleképpen köti össze a hangokat. Nem tudom aztán, hogy a kettős hangok világát felfedezi-e?

- Jó a hallásom.

- Meg fogja találni. És sok mindent meg fog találni, amiről nem is álmodik. Csak azt az egyet jegyezze meg a beszédemből, hogy Amerika nagy világrész, de a hegedű még nagyobb. Akiben megvan Kolumbusz Kristófnak minden tengert átküzdő akarata, eljuthat oda, ahová én, sőt még tovább is.

Madary néhány nap múltával, visszaérkezett. Ujból volt nála tízezer forint; nekem azonban nem hozott egy garast se.

- Szabó Dani nem ad, azt mondta, hogy nem jár neked tőle semmi.

Elképedtem ezen az izeneten. Igaz, hogy nem adott írást a tartozásáról, de tanum van rá kettő. És én olyan becsületes embernek ismertem, hogy mindenkor rá mertem volna bízni a pénzemet olvasatlanul.

Még aznap vonatra ültem és keserű haraggal siettem haza.

Szabó Dani nyugodt arccal, mosolyogva fogadott:

- Tudtam, hogy megjössz. Látod, te olyan vagy, mint a gyermek: nem gondolsz a holnapra. Én azt a harmadfélezer forintot nem tagadom el; de nem is engedem, hogy elnyeljék a monte-karlói zöld asztalok.

Mérgesen fordultam ellene:

- Mi jogon gyámkodol rajtam? Mi közöd abban, hogy hova teszem a pénzemet?

Ismét nyugodtan felelt:

- Az a közöm, hogy ember vagyok.

- A vagyonomat elnyerted, most még azt a kis hátralékot is a markodban akarod szorongatni!

- A vagyonomat elnyertem, de kockára tettem érte ugyanannyit; ezért a lelkiismeretem nem vádol. Ha én el nem nyertem volna, elnyerte volna más. De éppen azért, nehogy más is azt mondja, amit te, biztosítani akarom azt a pénzt, hogy ne vesszen el.

Nem vagyok indulatos ember, de szinte toporzékoltam dühömben. Ő azonban nyugodtan felelte:

- Hiába minden dörgésed. Előre felhuztam az esernyőt. De hogy megbizonyítsam, mennyire okosabb az én gondolkodásom, ime, ígérem neked, hogy ha Madary nyereséggel tér vissza, nemcsak a tartozásomat fizetem meg, hanem még a magam pénzéből is ajándékozok neked tíz ezer forintot, hogy játszd a szerencsével. Itt van: írásba erősítem.

Ez a beszéd valamennyire lehűtött. Szabó Dani valóban írásba foglalta, hogy tíz ezer forintot ád, ha Madary nyereséggel tér haza. Az írást két tanu láttamozta, s a bíró tette el.

Türelmetlenül vártam Madarynak a sikerét. Hát tíz nap múlva haza is érkezett. A bank adta neki az útiköltséget.

Akkor aztán épp olyan megrendülést éreztem, mint mikor a vagyonomat elkártyáztam.

- Barátom, - mondtam Szabó Daninak, - a kezedbe teszem a sorsomat.

- Hát, azt mondja, válassz Béla herceg a korona és kard között! A korona az, hogy nálam maradsz és élsz, ahogy akarsz, csak éppen pénzt nem adok a kezedbe. Ámbátor pénzt is adok, ha segítesz gazdálkodni. Adok neked becsületes tisztí fizetést. A másik ajánlatom az, hogy azt a harmadfél ezer forintot beteszem valami biztosító társaságba, s az neked minden évben fizet valami kis járadékot, 6-7 percentet holtodig. Aludj rá egyet-kettőt.

Hát bizony bajos volt arra aludni.

A szolgaság gondolata rettenetes annak, aki sohase szolgált. És az is bizonyos, hogy nekem átkom a pénz.

Tépelődésemben eszembe jutott egy öreg kerülőnk, Gönczöl Estván bácsi, aki kilencvennyolc évet élt, és mindig vidám volt, pedig sohasem evett egyebet, csak kenyeret; mégis amikor meghalt, valami háromszáz forintot hagyott az unokáinak.

Aztán eszembe jutott a hegedű.

Ha én oly kevésből meg tudnék élni, mint az a kerülő, nem kellene a hátamon hordoznom soha senkit; és ha csak tizedjére is úgy tudnék hegedülni, mint az a német, mily boldogan élhetném le az életemet!

Harmincöt esztendő voltam akkor, de már belecsömöröltem az életbe.

- Hát Danikám, - mondtam másnap, - azt határoztam, hogy az életjáradékot fogadom el. Keresek valami falut, ahol nem ismer senki, és oda vonulok.

- Helyes, - mondotta Dani. Ha a butoraidból kívánsz valamit, elviheted. A családi képek is a tiéd.

- Semmit sem kérek, - feleltem, - csak egynéhány könyvet az apám könyvtárából, meg egy rossz hegedű van a padláson...

Néhány nap múlva ide telepedtem ebbe a faluba. Ezt a házat, kertet vettem háromszáz forint, de oly föltétellel, hogy holtom után visszaszáll az eladó családjára. Kétezer kétszáz forintot meg betettünk a biztosító intézetbe. Az fizet évenként száz tizennégy forintot, ameddig élek. A tőke ott marad. Ne sajnálkozzék rajtam: nekem az a pénz csak eleinte volt szűkös, most már sok is.

De hogy a hegedüről beszéljek már, eleinte sehogysen akart az szólni, pedig régi jó hegedű.

Még az öregapám apjáé volt. Olaszországban vette, mikor ott katonáskodott.

Bizony napok és hetek teltek el, míg annyira vittem, hogy egyik-másik nótát kutyavonítás módjára el tudtam játszani. De hogy semmi egyéb dolgom nem volt, gyakran a kezembe vettem.

Igy aztán csakhamar éreztem, hogy egyre tisztábban zeng elő a hang. De mindig azt gondoltam, hogy továbbra nem jutok.

Talán két hónap is elmúlt, mikor arra eszelkedek, hogy nini, eddig csak unalomból cincogtam és mégis haladok; hátha neki dülök, és húrról-húrra végigkeresem a hangokat?

Kótát nem ismerek, hát csináltam magamnak. A négy húr négy vonal; a hangok rajta pontok vagy vonások. Elámultam, hogy mennyi hang van a hegedűn!

De hosszas lenne ezt elmondani. Elég annyi, hogy érdeklődéssel fogtam a hegedű felfedezésébe, és nem volt olyan nap, hogy valami újat ne találtam volna.

Kalifornia felfedezői így találták meg az első aranyrögöket, és nem lehetett az örömük nagyobb az enyémnél.

De a legnagyobb aranyrög mégis az volt, mikor megállapítottam, hogy a hegedűjátéknak főtitka egyetlen egy mondatba foglalható. S ez a mondat így szól: *Minden hangot idealizálj!*

A második évben fölfedeztem a kettős hangokat, aztán a hárfa-játékot.

A harmadik évben az üveghangokat fedeztem fel.

A negyedik évben a külön dallamot, külön kísérettel.

Nem aprózom tovább. A hegedű kezdetben rakoncátlan csikó, lassankint azonban engedelmes paripává szelidül.

Az életemet valóban megvigasztalta. Barátom, fiam, feleségem, mindenem ez a hegedű.

De mi lett volna énbőlőlem, ha nem harmincötéves koromban kezdem, ha a kártya helyett hegedűt fogtam volna az én fiatal kezembe!

- Többre akkor se jutott volna, - feleltem őszinte meggyőződéssel.

- Már hogyné! Hiszen ma sincs olyan nap, hogy valami újat ne találnék. Hány hegedűs van például, aki nem tudja azt, hogy a vonó épp oly rejtelmes valami, mint maga a hegedű! A vonónyomás ugyanúgy formálja a hangot, mint a pecsétnyomó a pecsétviaszt.

...Kiverte a hamut a pipájából és letette a pipát az asztalra. Aztán a hegedűjét vette elő a tokból. És játszott.

A hold már a fejünk felett állott, és temetői csendesség volt a faluban.

Mit mondjak arról a zenéről, amit azon az éjszakán hallottam? Amit az az ember cselekedett négy húron négy újjal, mesék világába illő.

- Uram, - mondtam neki, mikor elvégezte, - önnek ki kell innen lépnie és meg kell hódítania a világot! Így még nem hegedült ember, mióta ember van és hegedű ezen a földtekén!

- Eszem ágában sincs, - felelte a hegedűt visszahelyezve a tokjába.

- De uraim, bocsásson meg, a művész nem önmagáé, hanem az emberiséké.

Vállat vont.

- Emberiség? Mi nekem az emberiség? Az én világom ez a házikó, meg ez a kertecske. Amióta ebben élek, jól élek. Amíg kint éltem, abban a sokadalomban, amit világnak vagy emberiségnek neveznek, mindig nyugtalan voltam.

A pipáját tömögetve beszélt tovább:

- Az élet csupa nyugalanság. Az emberek érintkezése mi egyéb, ha nem kölcsönös nyugtalanítás? A házasság mi egyéb? A vagyongyűjtés, rangszerzés, mi egyéb? Én már nyugodtan akarok élni.

- Az ön felfogása helyes, - feleltem kíméletesen, - de bocsásson meg: remete-felfogás. Ön azonban nem csupán remete, hanem művész is. A művészt pedig azért teremti az Isten, hogy nemesítse vele az emberiséget. A művész a cukor az élet kávéjában. A művész a lámpás az emberiség állati homályában. A művész az ég ajándéka, mint a napsugár. A művész a lelkek napsugara. Nagyidőnkint bocsáttatik el egy-egy; századonként csak négy-öt, s az is különféle művészeti. Nem tudom, istenhívó ember-e ön?

- Vagyok annyira értelmes.

- Akkor, kérem, éreznie kell, hogy a művészete nem a maga kincse, hanem az emberiséké. S ha ön ezt a kincset elrejt, olyan bünt követ el, mint aki lop!

Kemény szó volt, magam is megrezzentem tőle. De szinte kilöködött a lelkemből.

Már akkor hajnalodott. Az arcát láthattam. Színtelen, szinte beteg arc. A szavaimra gondolkodón nézett maga elé.

- Engem is nógat néha egy belső hang, - szólalt meg végre csendes elmélázással. Néha, mikor valami új szépség ömlik ki a zenémből, azt gondolom: Milyen kár, hogy ezt senkise hallotta! De ez csak egy percig tart. Mihelyt embert látok, lehülök. Engem sok szerencsétlenség ért... Úgy vagyok, mint az a hajós, aki mindig zátonyra jutott, valahányszor a tengerre ment.

- Uram, - mondtam türelmetlenül. Ön szegény ember, s ha nem is panaszkodik, bizonyára sokszor sóhajtozik. Ön érzi a szavam igazságát, de azt gondolja, az ilyesmi pénzbe kerül. Hát nézze: nekem van valamelyes pénzem. Adok önnek ezer forintot a kezdésre.

Szinte ijedten kelt föl a székéről:

- Nem, nem! Megfogadtam, hogy nem!...

- Gondolja meg, - folytattam csökönyösen, - hogy a művészet a kölesnél is jobban fizet. Minden nagy hegedűművész milliókat szerzett.

- Nekem nem kellene a milliók!

- Gondoljon arra, hogy csak egy-két hónap alatt is visszahegedülné az ősi birtokát!

Az ember elsápadt.

- De kérem... - rebegte, - én nem fogadhatok el öntől semmit.

- Értem, - feleltem. Én önnek idegen vagyok, és ön úri ember. Mondok mást, amit úri ember mindenkor elfogadhat. Lépünk üzleti összeköttetésbe. Én önnek nem adok egy krajcárt se, de kibérelem a művészetét. A művészi tudás épp olyan birtok, mint a föld. A parasztok bérlik néha a földet felibe. Én is így bérelem az ön művészetét. Imprezáriója leszek. Előre járok minden városba. Gondoskodom teremről, plakátról, hirdetésekről, jegyről, és szállásról. Önnek nem kell elfogadnia tőlem semmi pénzt. Én fizetem a vasúti költséget, a szállást, terembért, mindent, és ezért a fele jövedelmet kívánom.

Az orrát dörzsölte. Pislogott. Láttam rajta, hogy az ajánlatom az elevenére talált.

- Hajnalodik, - mondtam az égre pillantva. Haza megyek aludni. Feküdjön le ön is. Holnap elhozom az ajánlatomat írásban.

- Este, - mondotta, - csak este.

Azzal elváltunk.

Nekem különös volt, hogy megint estére citált. De nem sokat tűnődtem ezen. Gondolataim minden motólája azon dolgozott, hogy Dénes urat kiemelem az ismeretlenségből, mint ahogy Isten kiemeli a napot a sötétségből. Lángolj nap! Világíts! Melegíts! Ember, káprázz tőle és áldd!

Jól aludtam erre a gondolatra, s mikor felébredtem, akkor is örültem neki. Még üzletnek is jó. Az én vagyunkám megszázsorozódik! Vele is jót cselekszem! A világ is hálás lehet érte!

Még délelőtt átmentem a szomszéd faluba és telegrammot menesztettem onnan a Pesti takarékpénztárba, hogy azonnal bocsássák útnak a pénzemet. Valami ezer és egynéhány forint volt a vagyunkám.

Még le se nyugodott a nap, a pénz a zsebemben ropogott: tíz százas és apró pénz.

- No, - mondotta Vadászi, - ugy-e, hogy bolond?

- Bolondok ám maguk, barátom! - feleltem nevetve. A világ legnagyobb elméje lakik itt maguk között, s maguk úgy néznek reá, mint tinó a toronyóra.

Igy leszóltam szegényt. Pedig az ő vélekedések voltak a helyes. Bolond volt szegény Diódy, bolond!

Dehát akkor még nem tudtam.

Korán megvacsoráztam, és vágtattam hozzá.

Ezuttal a szobájába vezetett. Alacsony parasztszoba volt az, földes és dohányszaga. Az asztalán gyertya égett. Egy tányér piros őszi barack várt. A tányér mellett egy palack bor.

Megkínált a barackkal:

- Tessék. Az én fámon termett.

Az arca nyugodt volt és szíves. Pipázott, mint tegnap. A ruhája kopott atilla.

Ettem egy szem barackot és lopva körülpillantottam.

Kopár falak. Csakugyan nincs bútora. Egy szögletben faágakból összeszegezett kis könyvtartó. Ott állnak a pipái is, valami hat cseréppipa. A szoba falának közepén az én képem lóg. A földön gyékény. Egyéb semmi.

- Hát uram, - mondtam a barackot szopogtatva, - remélem holnap indulunk.

Mosolyogva rázta a fejét:

- Nem.

S hogy erre kedvetlen elképedéssel néztem reá, nyugodtan folytatta:

- Átgondoltam apróra, hogy miként lenne az? Hát először is innen elindulnánk, s ön a legközelebbi városban venne egy frakkot nekem.

- Játshatnak atillában is, ha tetszik.

- Azután élnek az ön költségén talán két hétig is, amíg az előkészületek folynak.

- Pardon: ön a maga költségén él! Az a pénz, amit előzetes költségül kínál, az ön pénze. Nem adott-e el ön földbirtokos korában gyapjat előre egy évvel?

- Hát jó. Aztán következik a fellépés. Ki tudja, hogy a világ elfogad-e művészeket?

- Ugyan, kérem...

- Mert az emberi fülek kótával szabályozott fülek. Az olyan szakács, aki nem tanult főzni, csak a maga kitalálásából, lehet, hogy jól főz a maga nyelvére, az is lehet, hogy az ilyen kóbor festőnek is, aki ma jókedvvel ebédel egy grófi asztalnál, holnapután megint egy juhász kondérjából... Mi lesz, ha a publikum lelkesedés helyett nevetésre fakad?

- Ha csak ez az aggodalma, kezdhethük kistársaságban.

- Aztán lássa, minek vegyek nyugtalanságot magamra, mikor itt nyugodt lehetek? Minek keressek pénzt, mikor nekem elég az, amit kapok? Az a gondolata, hogy visszahegedülhetem az ősi birtokot, egy percre megrendített. Dehát minek nekem az az ősi birtok? Gyermekeim nincsenek. Ma már ötvenéves vagyok.

- Uram, - mondtam, - ez a leghidegebb önzés, amit önnél tapasztalok! Hát csak magára gondol? Arra nem gondol, hogy milliók lelkét emelheti föl a művészetével a porból? Nem gondol arra, hogy a sors ime a dicsőség aranykelyhét nyújtja önnek, s oly édes itallal, aminőt soha nem izlelt! És mondjuk, hogy nem kell önnek a pénz! Mennyi nyomorúság van a világon! Nem fordulhat-e ön a szegények felé, nem akar-e áldást hinteni két kézzel közénk, mint valami égből leszállt angyal?

A boszankodás oly ékes-szólóvá tett, hogy magam is álmélkodtam a lelkemből özönlő gondolatokon.

Dénes úr végigsimította a homlokán a kezét:

- Az az egy igaz, - mondotta elgondolkozva, - hogy a nyomorultakon segíteni nemes feladat. Sokszor van úgy, hogy koldus imádkozik az ajtóm előtt és én szeretnék neki adni bőven, bőven.

- És a dicsőség uram! Hogy Európa minden fala az ön nevét kiáltja!

Legyintett.

- Mi a dicsőség? A sokaság véleménye egyvalakiról, és egyvalaki véleménye a sokaság véleményéről. Füst!

- Dejszen uram, füstnek is aranyfüst az!

A fejét rázta.

- A dicsőség csak vélemény. A vélemény csak gondolat. Nincs annak értéke.

Sohajtott. Aztán fölkelte és a hegedűjéért nyult.

- Akarja, hogy hegedüljek?

- Hálával hallgatom.

- Lássá, - mondotta a hegedűt pengetve, - ez a tizenöt sovány év, amit itt töltöttem, ez az én életem leggazdagabb része. Azonkívül hogy megtanultam hegedülni, két nyelvet is megtanultam. Megtanultam az arámi nyelvet és a görögöt.

- Dehát mi a csudának jó az?

- A bibliát fordítani. Lefordítottam a bibliát arra a nyelvre, amelyen Jézus buszélt. Hogy úgy halljam a szavait, ahogy ő mondhatta. Aztán kitaláltam egy magától működő öntözőgépet is. Az én kertemben soha nincs szárazság. Mily haszontalanul éltem harmincöt éves koromig! Mily tudatlan voltam! Az életem nem ért annyit, mint a földi gilisztáé, amely legalább a földet porhanyítja.

Búsán nézett maga elé. Aztán vállat vont:

- Nemzeti bűn. A magyar ember elméje olyan, mint az üres malom: nem őrlet gabonát, csak a víz jár által rajta, a víz. A személyeskedő politika, meg a kártya.

Legyintett:

- Mennyi elme-erő hever parlagon minálunk! Annyi jó észszel a világ legműveltebb nemzete lehetnénk. Ha kevesen vagyunk is, tündökölnénk! A gyémánt is kicsi.

Álla alá nyomta a hegedűt:

- Ezt hallgassa meg, - mondotta, - négyes hangú ének. Képzlek egy nőt meg egy vastag-hangú férfit, aztán meg két együtt éneklő közepes énekest. Operában hallottam egyszer effélét.

Megzendítette a hegedűt, és a két középső húron valami páros dalt játszott. A dalba csakhamar beleszólt egy vékonyka aranyfonál, egy női hang, s utánna egy bársonyos mély hang, mintha amannak felelne.

A négy újj a négy húron, egymástól szinte függetlenül csúszott ide-oda. A két középső hang folytonosan együtt vitte a melódiát; a nő édes finomsággal csicssergett bele, a férfi mámoros forrósággal.

Én még lélekzeni se mertem e csoda hallatára.

- Uram, - mondtam felizgulva, mikor letette a hegedűt, - nézze: itt a pénzem, amit telegrafice rendeltem magamhoz. Ha ön el nem jön velem ki a világba, itt a szeme előtt égetem el az összes pénzemet!

Azzal felfogtam az első százast és a gyertya lángjához tartottam.

- Jön?

Dénes úr meghökkenve nézett reám.

A százas lobbot vetett: kékes láng csapott föl belőle. Rosszbüzű füst kigyózott a kezemben maradt darabból.

Fölvettem a másik százast.

- Jön?

Dénes úr a karomhoz kapott.

- Kérem, ne folytassa!

Sápadt volt. A homloka megnedvesedett. Ahogy letette a hegedűt, láttam, hogy a keze remeg.

- Istenem, micsoda kár! - rebegte. - Kérem, tegye el a pénzét... Látom, hogy bízik bennem... De mégis... Tegye el a pénzt! Tegye el!...

- Nem én! Itt égetem el eggyenként, hogy lássa jelképezve, miként éget ön el mindennap evvel a falusi vesztegléssel ötször ennyit! Ez kishitűség, uram! Vagy mondjuk ki: gyávaság!

- Kérem, nem gyávaság, - mentegetőzött a homlokát szorongatva. De én oly szerencsétlen voltam az életben... az emberek között... Ha visszatérek... A szerencsétlenségeimbe térjek-e vissza?

- Képzeldés! - feleltem, - fekete képzelődés! Ön nem veszthet semmit! Írást adok önnek arról, hogy ha a kísérletünk nem sikerül, ön semmivel se fog nekem tartozni! Visszatérhet ide, ahonnan kiindult és folytathatja ezt a remete-életet! De meg kell próbálnunk!

Töprengve járt föl és alá a szobában.

- Nem jól érzek, nem jól! - mondogatta. Kérem, hagyjuk holnapra! Ön fiatal ember, heves ember: az ilyesmit meg kell gondolni! Tessék szivart! Tegnap ízlett.

Szivesen rágyújtottam. De nem állhattam meg kérdés nélkül:

- Hol vette ön ezeket a jó szivarokat?

- Van, - felelte kitérőleg. Nekem nem hiányzik semmi se.

Különös volt a pillantása. Mért?

Megnéztem a szivart a gyertya lángjánál. Semmiféle ismert szivarhoz nem hasonlított.

- Tessék eltenni, - mondotta, - ha izlik.

Aztán ismét fölvette a hegedűt és más dalokat játszott, de valamennyi dala olyan volt, hogy nem hasonlított semmiféle ismert melódiához. Mintha Bellinit, Béthóvent és Sopeent összeöntötte volna valaki egymuzsikába.

Meg is mondtam neki.

- Ez mind az én dallamom - felelte. - Van valami háromszáz.

Azzal elővont a könyvei közül egy halom papirost.

- Itt vannak a kótáim.

Csak elbámultam, micsoda kóták voltak azok. Négy vonalon összevissza-kanyargó kígyók, cikk-cakkos villámok, tojások, téglák, nyilak, csillagok, fűrészvonalak, sárkányfarkak.

Semmit nem értettem azokból a jelekből, csak a címüket tudtam elolvasni. De azok is furcsák voltak: *A szerelmes leány sóhajlásának utazása a fenyves erdőn által. Őszi levélhullásban katona-búcsúzás. Juhász-dal a patak mellett. Tündérek menyekzője. Dávid király a holdban. A jég-tó zenéje. Kánai menyekző. Cserebogarak keringése májusi estén.*

- Följegyeztem, - mondotta, - hogy el ne felejtsem. A tudományos kótákat nem ismerem, de azok se lehetnek mások, csak a zene betűi. Muszáj-e nekem olyan betűt írnom, mint amelyet a latinok írtak? Nem csinálhatok-e magamnak akár százféle ábécét is? Az a fő, hogy a zenei gondolat eljátszható legyen. Az én kótáimon meg van jegyezve a legkisebb mozzanat is.

- Dehiszen ez kincstár! - szóltam szinte kiáltva.

- Nem tudom másnak micsoda, - felelte nyugodtan.

- És ön költő is, zeneköltő! nemcsak a mások lelkének visszhangozója!

- Tudj' az Isten, - felelte a szakálát simogatva. Nekem mindez inkább kívülről jön. Ha ránézek az égre, s látom a futó felhőket, én azt zenével tudom kísérni. Ha látom a méheket rajzani, zenei gondolatok ébrednek bennem. A harangszó, a patak-csörgedezés, a nászmenet vagy temetés látása végtelen zenei folyamatokat áraszt a hegedümből. Ámbátor talán minden muzsikussal így van.

Ismét felvette a hegedüt és szólott:

- Ezt hallgassa meg. A címe: *Dávid király a holdban*. Két-részes. Az első nyári hold-zene. Azt hallotta már, de a télit nem. Azt csak télen játszom.

Kiválasztotta a kótákból a mondott címűt, és figyelemmel nézte.

- Nem, mégse játszom. Fáradt is vagyok, és az ön idegeit is megviselné.

Másik kótát vont elő.

- Ezt játszom el inkább: *Piros hajnal az erdőn*. Ez nem annyira zene, mint inkább gyermekjáték.

És ekkor a hegedü mintha átváltozott volna madárhangokká! Ahogy a falevél susog, ahogy a madarak egyenként ébrednek, egyik káricál, a másik fütytyent, a harmadik cseveg, csicsereg, flótáz. Közben szarvasbögés, avarcsörgés, vadászdal...

Bolond valami volt, de láttam belőle, hogy ennek az embernek csakugyan engedelmes rabja a hegedü!

Azonban a gyertya tövig fogyott, s Dénes úr aggódva pillantott olykor reá. Fogtam hát a kalapomat.

- Hát én az ügyet elintézettnek tekintem!

- Mégegyet aludjunk reá, - felelte kérlelően. Hiszen önnek kell legjobban meggondolnia!

- Jó. Ha önt csak az a kérdés nyugtalanítja, hogy én meggondoltam-e, szívesen megmutatom, hogy holnap is ugyanaz lesz a gondolatom.

Másnap délben egy megsárgult névjegyet kaptam tőle. Csak két szó volt rá írva:

Mit határozott?

Feleltem:

Azt, hogy ma este tovább égetem a százasokat, ha ön még tétovázik.

A fiucska, aki a postásunk volt, másik névjegygyel tért vissza:

Tessék eljönni hozzám este helyett ebéd után.

Egy órákor már nála voltam.

Nagy munkában találtam: az asztala tele volt sárga dohánylevelekkel. Szivart csinált. Már egy halommal készen állt előtte.

- Önnek csinálom - mondotta, - mivelhogy annyira izlik. Most már fölösleges eltitkolnom, hogy ez a dohány az én természetvényem.

Ekkor értettem meg, hogy miért nézett rám olyan bizalmatlanul, mikor a szivarról kérdezősködtem; és hogy miért nem bocsátott be esztendőn át senkit az udvarába.

Dohányt termesztett. A nagy, négyszögletes melegágyak is arravalók voltak. A dohánynak maga készített korhadék földet, maga kapálta. Télen aztán a kórókat elégette a kemencéjében. Husvétkor Püspökné nem láthatott ottan a dohányból semmit.

- A szükség rávitt, - beszélt Dénes úr. Éveken át próbálgattam, milyen földet szeret legjobban a dohány? Azt is kitaláltam, hogyha későn ültetem és kánikulában beárnyékolom, és napon melegült vízzel öntözgetem, annyira átfinomul, hogy a havannával vetekedik.

Megmutatta a tyúkjait is. Volt neki vagy tíz. Valóban Robinzon-életet élt az az ember!

Még egynapi türelmet kért, hogy a dohányát eltakarítsa a kertből. Segítettem neki. A búbosban minden kórót elégettünk.

Másnap odaajándékozta a tyúkjait Püspöknének. A háza kulcsát meg bepecsételte és átadta a község birójának.

Én csak mosolyogtam. Nem tér ő ide vissza többé soha!

És útnak eredtünk.

*

Az első föllépést Pestre szándékoltam, de Diódy a fejét rázta rá.

- Pesten nem!

- Dehát miért?

- Mert azt a csúfságot nem szenvedem át.

- Micsoda csúfságot?

- Hogy én magyar ember létemre ott hegedüljek mint valami muzsikusz cigány!... Még valamelyik barátom megismer, aztán rám rikolt, hogy az ő nótáját!

Nem lehetett a fejével beszélni.

- Hát akkor talán Bécsben.

- Ott se. Én az osztrákok előtt bizony nem hajlongok!

Ráhagytam hát, hogy válasszon Európa városai közül.

- Csak éppen nagyon messze ne menjünk, mert a vonatot pénzzel fűtik.

Hosszan gondolkodott. Végre is azt határozta, hogy ott lép fel, ahonnan elindult: Monte-Karlóban.

Ez a gondolat kedves volt neki. Hogy ott, ahol elvesztette a vagyona utólját, ott kezdi újból a vagyongyűjtést; és hogy ugyanazon a pódiumon, amelyről a művészet első lángja szállott reá.

Mingyárt a megérkezésünk napján összehívtam egy kis társaságot, hogy alapot vessünk a hírnek. Diódy a *Diego* nevet vette föl: *Dionis Diego*. Azt lehetett olasznak is érteni, spanyolnak is. Hiába példázódtam neki Liszt Ferencsel, a maga nevét sehogyse engedte plakátra vinni.

- Liszt Ferenc német ember, - mondotta büszkén, - az teheti.

- De gondolja meg, micsoda dicsőség az ön családi nevének!...

- Az én őseim nem hegedűvel szerezték ezt a nevet.

Már akkor alakilag nagyot változott. A rőfös szakál eltűnt. A bajuszát kisodorta. Katonás természetén divatos fekete ruha. A frakk is illett reá. A megjelenése, mozgása valóban spanyolgrandi volt.

Csak a kopaszága nem tetszett nekem. Sohasem láttam még kopasz művészt.

A meghívottak közül megjelent a kaszinó igazgatója, két hírlapíró, a zenekari karmester. A karmesterrel egy hivatlan úr is érkezett még, egy kecskeszakálu szőke fiatalember.

- Moszjő Düran, zongora-művész, - mutatta be a társaságnak.

Eleven kis ember volt. Mingyárt ajánlkozott, hogy kísérni fogja Diegót.

- Kóta nélkül játszik, - feleltem. S nem is gondoltunk arra, hogy valaki kísérje. De ha jónak látják, szívesen fogadjuk.

Diegó barátom elfogultság nélkül, sőt szinte kedvetlenül vette elő a hegedűt. S játszott nekik össze-vissza, részeket a műveiből. De a legszebbeket nem játszotta.

A hallgatók mindazonáltal ámulva nézték és szerencsét kívántak nekünk. A zongora-művész is; noha kijelentette, hogy ezt a játékot nem lehet zongorán kísérni.

Másnap a helyi lapban hosszú cikk jelent meg Dionis Diegó braziliai művész úrról, aki először van Európában.

A cikk kiemeli, hogy a művész csupa amerikai melódiákat játszik, és hogy a játéka is merőben különbözik az európai hegedűsökétől.

Diegó barátom közömbös arccal tette le a hírlapot.

- Különös, - mondotta álmosan, - mintha valami idegenről olvasnék.

- Hát nem örül neki? Pedig ez a dícséret kétszáz frankomba került!

Megrándult, s rám bámult.

- Ezt ne tegye többé, - mondotta aztán csendesen. Nekem a dícséret nem érték.

Azzal felvonta a kesztyűjét, és elsétált a kaszinó felé.

Düránnak panaszkodtam aztán, hogy a szövetségesemnek semmi érzéke nincs az üzlet iránt.

Dürán helyeselte nézetemet.

- A reklám a fő, - mondotta. Lehet valaki akármilyen zseni, ha a reklám nem világítja meg, homályban marad.

Négy estére hirdettünk előadást. Diegóval egy helybeli énekes hölgy is szerepelt. Csekély pénzünkbe került. A hölgy énekét Dürán kísérte.

Az érdeklődés az első estén nem volt éppen nagy. Üres székek bőven ásítottak a teremben. De szerencsére csak hátul, az olcsó rendben.

Attól tartottam, hogy Diegó barátomnak szokatlan lesz a sok idegen szem. Fölösleges volt az aggodalmam. Diegó nyugodtan játszott, noha merőben más dallamokat, mint amiket szokott. Minden muzsikájában volt eddig valami magyaros, ezúttal mintha a hegedűje is frakkba öltözött volna.

Mindazonáltal figyelemmel hallgatták. Egy-egy játéka az oktáv-kettősökkel a hangok ezüst patakját zúdította végig a termen, s időnkint halk morajlást idézett elő. Minden művész ismeri azt a meleg morajlást, amely annak a jele, hogy magával ragadta a magasba a lelkeket. A lelkek emelkedésének szárnyzuhogása az. Az a művész, aki azt hallja, bizonyos lehet abban, hogy a halhatatlanság csillaga előtündöklött a feje fölött.

Zúgott a taps a végén. Mindenki tapsolt. A szívem majd kiugrott a bordám közül.

- Győztünk Diegó, győztünk! - kiáltottam felrohanva a színpadra. Ez az első tetszés-zaj egy dicső pályafutásnak a biztos előjele!

Diegó oly nyugodt volt, mint otthon.

- Tetszik; úgylátszik, tetszik a játékom.

- De mi a keféért nem játszik ön a szokott melódiákból?

- Hogy játszak, mikor idegenben vagyok? Csupa frakk és kölni illat.

- Hát nem a szerzeményeiből játszott?

- Nem én, csak összevissza, ahogy a színház képe inspirált.

Rábámultam.

- Kérem, - mondtam, - ez veszedelmes. Jó lesz tán elővenni a kótákat. Az bizonyosabb.

- Nem tudok én azokból semmit, csak ha elém teszem.

- Hát mit játszik a második szakaszban?

- Folytatom, ahol elhagytam.

- De hátha ugyanazt hallják?

Vállat vont.

- Már hogy lenne ugyanaz. Most arra fogok gondolni, hogyan játszott a másik művész? Azt sokszor próbáltam emlékezetből utánozni. Olyankor eszembe jut mindig az is, hogy milyen borult kedvvel hallgattam. Az az emlékezés is melódiává alakul.

Aggódva tértem vissza a nézők közé. A hölgy elvilljogta a dalát, aztán újra Diegó következett.

Valóban mást játszott. Szemet és fület kápráztató futamokat, amik oly gyorsan iramlottak egymásután, mintha két hegedűn két művész játszana valami örült kergetősdit.

Aztán megszólalt az alsó húron egy bánatos magyar melódia, amelynek a lélekzet-vételeit az előbbi futamok folytatása töltötte be.

A közönségnek nagyon tetszett.

- Ilyen technikája nincs ezidőszereint senkinek se! - hallottam mindenfelől.

Ismét rohantam hozzá:

- A közönség a hetedik égben van! - mondtam. De mi lesz a harmadik szakasz?

- Nem tudom, - felelte. Valami kell, hogy inspiráljon. Egye meg a moly ezt a piros termet, nincs benne semmi változatosság.

Megrökönyödtem.

- Dehát éppen semmit se tud a szerzeményeiből?

- Tudok biz én, tudok részeket mindegyikből. Csakhogy azokat eljátszani itt nem lehet.

- Már hogyan lehetne.

- Nem lehet. Az a kert kell ahhoz, meg azok a fák, az az ég, az a csöndesség.

- Dehát azt a kertet nem hozhatjuk ide! - feleltem idegesen.

Vállat vont.

- Úgy beszél, ahogy érti. Más az, ha magamnak játszom, más az, ha pénzért.

- Dehát mégis mit fog játszani harmadiknak?

- Magam sem tudom. Talán ránézek majd valamelyik dámára, és eljátszom, amit abban a pillanatban gondolok.

Csengettek. Nekem a lábam is remegett kétségbeesésemben. Mi lesz, ha az a dáma éppen a hegedülés közepén fölkereszik és elmegy!??

Visszarohantam a művészemhez:

- Nem tudná eljátszani azt a négyes hangú valamit, amelyikben a férfi meg a nő váltakozva énekel.

- Hogyne, - felelte Diegó nyugodtan. Azt el tudom.

- Nohát akkor azt.

Falakat rengető tapsvihar volt az előadás vége. A közönség véleménye egyértelműleg az volt, hogy merőben új hegedűse van a világnak!

- Ez egy hegedű-Sekszpir! - hallottam egy pocakos tokás úrtól.

- Ez egy hegedű-Boszkó! - mondotta rá egy másik.

Melyik dicsérte jobban? nem bíraltam akkor. Csak örültem, bomlottul örültem. Nem is a lábamon jártam, hanem szárnyakon.

- Aranynapok várnak ránk Diódy uram! - mondtam lángolva. A közönség ítélete példátlanul lelkes!

Diegó nyugodtan vonogatta vállát:

- Tetszett. Éreztem, hogy tetszett.

- És ön közömbösen fogadja ezt a nagy jelentőségű tetszést? Hiszen egy csokoládé-gyáros jobban örül, ha a csokoládéjáról jó megjegyzést hall, mint ahogy ön örül ennek a világraszóló tetszésnek?

- Nem hajlongtam eléggé? A hotel-portás nem hajlong annyit egynap.
- Nem úgy értem. Önnek belsőleg kell örülnie. Ünnepi kivilágítást kell éreznie a lelkében!

A fejét rázta.

- Nem tudok én már örülni a dicsőségnek. Hiába: vén vagyok.

A bevételünk kilencszáz frank volt. Felét átadtam fillérig.

- Az első marok pénz a milliókból, - mondtam ragyogva.

Vissza olvasott belőle négyszáz frankot.

- Ime egy rész az adósságomból.

- Ráérünk azzal, feleltem. - Majd később, ha több lesz.

- Nem, - mondotta komoly csökönyösen. Az utazásunk került kétszáznegyven frankba. A fekete ruhám százhatvan frankba. Marad a frakk-ruha, fehérenemű, láda és hotelköltség. Holnap azt is megtérítem. Nem tudok nyugodtan aludni, ha adósság lóg a fejem fölött.

Azon az estén már éppúgy vacsorázott, mint más, noha mérsékelten. Sőt egy pohár bort is ivott.

A hírlapok másnap dicsérettel áradoztak. Kettőnek fizettem, de csak kettőnek; persze az ő tudtán kívül. Azonban, hogy ingyen is szólt a dícséret, kedvező jel volt. Énnekem még a cilinderem is örömsugarakat árasztott.

Diegó közömbösen olvasta.

- Hiába, nem tudok örülni.

Azon éjjel én elutaztam Genfbe, hogy az ottani föllépésre készíttessek plakátokat és reklámokat. S egyúttal néhány reklámsort küldöttem postautalványon a Figarónak. Dürant kértem meg, hogy tegye postára. A francia elolvasta a szelvényt és nevetett:

- Ön ügyes imprezárió!

Hát mentem Genfbe. Termet béreltem. A művész arcképét kirakatokba osztottam.

Harmadnapra tértem vissza.

A vasuton nem csekély meglepődésemre kedvezőtlen híreket olvastam a művészemről.

A második játék még tetszett. A lap azt írta, hogy a közönség a hátralévő napokra elkapkodta a jegyeket. De már a harmadik játékról nem írt a lap kedvezően.

„A művész úgylátszik, nem nagy programmal indult a világba, - írta a kritika, - bármily csodálva hallgatjuk is, az ismétlések arra vallanak, hogy a művésznek csupán négy-öt számra terjed a művészete. Tekintve azt, hogy a közönség estéről-estére ugyanaz, illő lett volna erről értesíteni.”

No ez keserű korty!

Kedvetlenül szálltam le a vonatról. Az első szavam a művészem tudakolása volt. Azt mondták, hogy a kaszinóban van.

Ott áll a játszók mögött a rulet-asztalnál. De nem játszott, csak nézte. Nézte komolyan, hidegen.

Ahogy a vállát megérintettem, az arca földerült.

- Mennyi pénz! Barátom mennyi pénz! - mondotta zsebére ütve. Csaknem hatezer frank a bevételünk! Az összes jegyek elkeltek! Jöjjön, osztozzunk.

És félrevont egy üres asztalhoz. Elővonta tárcáját:

- Vagyon ez barátom máris, amit eddig szereztünk!

- Olvasta amit a lapok írtak?

- Nem én.

- Kedvezőtlenül írnak.

- Kedvezőtlenül? Bánja a gömöri szösz!

- Azt írják, hogy ön csak négy-ötféle zeneművet játszik, hogy nem tud többet.

Arcán megvető mozdulat futott át. Szétolvasta a bankókat, s hozzászámlálta az én csomómhoz a tartozását is. Aztán visszatért a sergőhöz.

- Csak nem játszik tán? - kérdeztem aggódva.

- Nem, - felelte, - csak nézem.

Othagytam. Siettem Düránhoz, hogy megtudjam, mi történt?

- Semmi különös. Csak egypár zenész jött át a szomszéd városokból. Azok fumigálták talán a hirdapírók előtt a Diegó úr művészetét.

- És a közönség hogy viselkedett?

- Csakúgy mint az első napon. Ámbátor valamivel tartózkodóbb volt.

- És Diegó úr nem volt izgatott?

- Nem az. Épp oly nyugodtan játszott, mint mindig.

- Tehát ön azt véli, hogy a lapokat ellenséges fűvások fordítják ellenünk?

- Bizonyos. A holnapi játékra Párisból is jönnek. Az első jelentések képzelheti mennyire felizgatták a hegedüművészeket.

Rohantam vissza a játékterembe.

Diódyt ugyanott találtam, ahol hagytam. Egy játékosnak a háta mögött ült és annak beszélt:

- Okos elvonulás! Ha most abba nem hagyja, mingyárt elviszi az ördög!

A játékos előtt nagy csomó bankó hevert. Ezresekbe játszott. Idegesen mordult Diódyra:

- Ne izgasson kérem. Tudom én mit csinálok.

S két ezrest vetett a feketére. A két ezres elveszett.

- Látja! - szólt nevetve Diódy. Most megfordult a szerencséje!

S hogy engem megpillantott, intett, hogy siessek.

- Tegyen az ellenkezőre, amit ez az úr rak. A vörösre tegyen.

Intettem, hogy nem játszom.

Megfogtam a karját és félrevontam.

- Nagy ujságot mondok, - szóltam komolyan. Ellenségeink támadtak.

- Ellenségeink? Meglássá, hogy ez a bolond mind elveszti a pénzét!...

S hogy én tovább akartam magyarázni, kedvetlenül rázta a fejét:

- Nem törődöm velök. Kérem ne zavarjon!

S rászólt egy kisasszonyra:

- Az ellenkező színre, kisasszony. A vörösre...

- De kérem, - mondtam, - ez nagyon fontos! Hagyja kérem egy pillanatra az asztalt, hiszen ügyse játszik.

Mintha nem is hallotta volna a szavamat. A tekintete remegő érdeklődéssel kísért a szerencse-golyó lassulását, s hogy a golyó vörösen állt meg, diadalmasan nézett rám.

- Látta! Megmondtam!

- De kérem a mi ügyünk...

Megfogta a kabátom gombját és élénken magyarázott:

- Mikor valakit szemmel-láthatólag üldöz a szerencse, csak az ellenkező színt kell rakni. Itt kezdődik az én szisztémám!

Láttam, hogy nem lehet vele beszélni. Visszatértem Düránhoz, hogy vele tanácskozzak: mi módon lökhetjük ki azt a sárga kutyát, aki ellenünk ugat?

Évek multán tudtam meg, hogy a sárga kutya maga Dürán volt. De akkor még csak nem is sejtettem.

A ravasz kópé a legjobb barátomnak mutatkozott. A kérdésekre, még csak a szeme pillája se rezgett meg.

- Bajos valami, - felelte. Ha egyszer a közönség elfordul, hiába minden cselekvés. Mindössze azt az egyet tehetjük meg, hogy a legközelebbi estén új részeket illesztünk a programmba. Szívesen vállalkozom arra, hogy egy-két számot én is betöltssek.

Az ajánlatot jónak éreztem. Még azon az estén fogtunk egy olasz baritonistát is. És intézkedtem, hogy reggelre új plakátok jelenjenek meg.

Mikor visszatértem a szállóba, tizenegy felé járt az idő. Ahogy a szobám kulcsát leakasztják, látom, hogy a Diódy kulcsa még ott lóg.

Hol lehet?

Eszembe jutott, hogy a kaszinóban hagytam. Teremtő Isten! Az az ember ott bizonyosan játékba merült. Hogyan fog holnap hegedülni? Hiszen a játék láza betegítőbb a maláriánál!

Rohantam a kaszinóba. Diódy a játékosok mögött állott és a noteszába jegyzett.

- Játsszik? - kérdeztem aggódva.

- Dehogyan is, - felelte mosolyogva. Csak nézem, hogy amire tennék kijön-e?

- És kijön?

- Eddig nyertem volna egy arannyal negyvenezer frankot.

- Tyűh, teringettét! Hát miért nem tette meg?

- Nem azért vagyok itt, - felelte nyugodtan.

- Nem azért? Hát miért?

- Próbálom magamat.

S hogy erre értetlenül néztem reá, folytatta:

- Ez a zöld asztal úgy vonz, mint az örvény.

- Engem nem vonz.

- Csupa titok, csupa rejtelem.

És újra az asztalhoz fordult.

- Tessék, - mondotta meglepetten, - a bank nyert.

*

Délben Diódy nem jelent meg az asztalnál. Csak akkor gondoltam arra, hogy az első fellépése óta mintha megváltozott volna az az ember. Hidegebb, hallgatóbb. Semmit sem kérdez. Röviden felelget. Ez az ember haragszik rám valamiért!

Végig gondoltam együtt-működésünk minden mozzanatát. Mivel bántottam meg? Nem tudtam eltalálni.

No megkérdézem tőle, mihelyt találkozunk. Nincs olyan gyűrődés, amit ki ne lehetne vasalni!

Diódy azonban nem jött.

Ugyan nincs-e a játékteremben?

Ott volt, de a trántekarán asztalnál, ahol az emberek nagyban játszanak.

Megrémültem. Ha ez az ember belevegyül a játékba!...

- Uram, - mondtam a szünetben, - nem ebédel ma?

- Most reggeliztem. Majd csak este felé.

És tovább jegyezgetett.

Délután megérkeztek a párisi lapok. A Figaróban a nevünket pillantom meg. És olvasom a következőket:

„Nizzában és Monte-Karlon egy amerikai új hegedűművész hangversenyez, Diegó Dionis úr. A közönség érdeklődéssel hallgatja, noha a játéka nem mozog magasabban, mint egy jó zeneiskolai növendéké. Az igaz, hogy azt a csekélységet amit tud, oly bravuros vonókezeléssel találja fel, hogy a laikus közönséget megbűvöli vele. Azonban az értő zenészek szerint nincs nagyobb jelentősége, mint annak idején a zongora-művészetben volt Thalbergnek”.

Hüledezve olvasom ezt a kegyetlen közleményt, s rohanok vele Düránhoz.

- Mondja kérem ki volt az a Thalberg?

- Thalberg? Az egy jeles zongoraművész volt, aki nem tudott semmit. Mért kérdi?

- Dehát hogy lehetett jeles zongoraművész, ha nem tudott semmitse?

- Azt nehéz megmagyarázni. A nők rajongtak érte, de a zenészek mingyárt látták, hogy tartalmatlan ember.

- Nem értem önt.

- Ő ügyesen zongorázott, és kitalálta a középjátékot.

- Mi a csuda az a középjáték?

- Hogy fölvettem valami dallamot, és azt más közbealkalmazott dallamokkal kísérte. Új valami volt a zongorázás terén, tehát hatott. Mihelyt azonban látták, hogy ez az összes tudománya, csakhamar elvesztette a jelentőségét. Orfeumi művész volt.

Ettől a magyarázattól szinte megfáztam. A Figarót mindenütt olvassák. Bárhol megjelenünk, a jelszó ki van adva: *A hegedű Thalbergje*. A velőtlen szajkók mindenütt ezt fogják ismételni.

Olyan érzelmekkel vártam az estét, mint amilyenekkel a gazda megy jégverés után a vetésének a megtekintésére.

Düránt megkértem, hogy ne szóljon Diegó úrnak egy szót se a Figaróról. Az igaz, hogy nem is volt rá alkalom: Diegó még hét órákor is ott ült a játékasztalnál.

De már akkor bementem érte.

Ott állt a játékosok mögött. Az arca ki volt pirulva. A kártyát épen keverték. Intett, hogy lássam.

- Itt is nyertem volna, - susogta a jegyzeteit mutatva. Szerencsém lett volna ma is. Eddig tizezer és négyszáz frank...

- Uram, - mondtam, - egy óra múlva kezdődik a hangverseny. Ön nem ebédelt még, és át is kell öltözködni.

- Jó. De most gondolatban száz aranyat teszek. Várjon!

A kártya csosszant. A száz arany elveszett.

- Ugyan kérem, - szólt rám ingerülten, - távozzék innen. Valahányszor ön megjelenik, mindig ellenem fordul a szerencse!

- Dehiszen ön nem vesztett semmit se.

- De vesztettem volna. Száz arany kishiján ezer forint.

Ekkor láttam, hogy éppoly izgatott, mint az asztalnál ülők.

Belelapozott a jegyzőkönyvébe, amely épp oly érthetetlen jelekkel volt tele, mint a kótái. Kereste a következő kártya-fordulatokat.

De én is csökönyös ember vagyok, s elvégre az én játékom nem itt folyik. Ha ez az ember éhesen idegesen rohan innen a hangverseny terembe, nem fog tudni hegedülni.

- Uram, - feleltem komolyan, - a másik teremben a tisztességünk van kockán.

Haragos szemmel meredt reám, aztán zsebre vágta a noteszát. Megindult a ruhatár felé.

- Ne bosszankodjon reám, - mentegetődztem, - de lássa itt vetjük meg a hírnevünk alapját. Ellenségünk már is van. Ha ön fáradtan lép föl, megcsappan a dicsőségünk.

- Nem haragszom, - felelte enyhült hangon. Helyes az ön magaviselete.

- De én egyáltalán nem értem önt, minek érdeklődik a játék iránt, ha nem játszik?

- Nagy rejtelem ez kérem, - felelte könnyű sohajtással. A szerencsét nőnek ábrázolják, de inkább egy zöld sfinksz lehetne a képe. Aki annak a titkát meg tudná oldani, nagyobb ember lenne Napoleonnál is.

És elgondolkodva bólogatott.

Betértünk az étterembe. Ott valami hideg húst rendelt és egy pohár vörös bort melléje.

Ekkor robogott hozzánk az énekes hölgy.

- No mit szól arra a gonosz Figaróra? -

Az értetlenül nézett reá.

- Talán nem is olvasta? Az van a Figaróban, hogy ön iskolai gyakorlatokat játszik, hogy ön egy hegedű-Thalberg. A közönség kézről-kézre adja az ujságot. Ez nem jó kérem. Kérem ha a közönséget így szuggerálják...

Diódy nem felelt semmit. Nyugodtan evett, ivott. Még csak azt se kérdezte, hogy hol az a Figaró?

Én csak ott sápadoztam mellette.

Végre nem állhattam megjegyzés nélkül:

- Csodálatos az ön hidegvére, uram!

Elmosolyodott:

- Ki nekem az a Figaró? Bánom is én, hogy a Figaró mit gondol felőlem!

Magához intette a pincért és fizetett. Én csak hüledezve néztem rá: Annyira ostoba-e ez az ember, hogy nem tudja, mit használhat és mit árthat a hírlap kiáltása?

Valóban sok olyan ember jár a föld színén, aki ügyesen viseli a Midász király sapkáját. De őrá éppen nem hittem volna.

Siettünk a hotelunkba, hogy időnk legyen átöltözködni.

Diódy az úton vigasztalóan szólott:

- Ne legyen olyan kocsonya-szivű kedves fiatal barátom. A hírlapok sokszor bearanyoznak sok ludat és gúnárt. És rákiáltják hogy aranytollu fácán! De mit használ az? A közönséget nem lehet megcsalni.

Nyolc és fél órakor a versenyteremben voltunk.

Előbontotta a hegedűjét és szeretettel törülgette.

Egy Párisból érkezett hegedűs, aki a harmadik estén ismerkedett meg vele, érdeklődéssel nézte a hegedűt:

- Régi szer, - mondotta. Ugyan kitől való?

- Én bizony nem tudom, - felelte Diódy. Családi ereklye.

A francia belenézett az s alakú nyíláson, aztán belefűjt és megint belenézett.

- Stradiváriusz, - felelte, - valódi Stradiváriusz! Mégér huszezer frankot testvérek között is.

Diódy elbámult:

- Huszezer frankot? Ugyan ne tréfáljon.

- Annyira nem tréfálok, hogy bármely pillanatban megadom érte magam is.

A teremből taps hangzott be. Az énekes kisasszonyunk végezett.

- Mit játszik? - kérdeztem Diódytól.

- Talán magyar dalokat. Próbáljuk meg egyszer.

Ráhagytam. Még örültem is neki. Ez csak új valami lesz ennek a finnyás közönségnek!

A baritonista hamar végzett. Bőgött mint a bivaly. A közönség tapsaira földig hajlongott. Aztán fogta a cilinderét és elment. Nem érdekelte a hangverseny többi része.

Diódy következett. Szorongó mellel figyeltem, hogyan fogadják! Hát bizony gyöngye taps fogadta, feltűnően gyöngébb, mint amilyen az első volt.

Ez már a Figaró hatása! - gondoltam borzongva.

A hegedű megzendült. A Cserebogár-dalt kezdte mély hangon, szélesen, mintha bársony torokból ömlene a hang. Engem egyszerre a felhők fölé emelt vele. A szememet könny nedvesítette meg. Soha nem gondoltam volna, hogy ez a dal zenei kincs!

Aztán áttért más régi dalokra. Repült a daru magasan. Fábián Pesta is kiállott tizenkét zsandárnak. Gyászolt Máté-Szalka, és szépen legelt a báróné gulyája. Cifrák nélkül, mély zengedéssel folytak a dallamok a gé-húrból. A hegedűjének tüdeje volt. Lélegzett és ez a meleg lélegzet érzett minden dalában.

Ha most a pesti Vigadóban volnánk!

Vártam, hogy át fog csapni víg dalokra. De neki az a bolond természete volt, hogy csak az első percekben játszott másoknak, aztán elfelejtette a világot. Akkor is egymás hátán tolult eléje a sok szép régi magyar dal, és ő alig végezte az egyiket, már a másik volt a vonójában.

Eljátszott talán harminc dalt is, s végül hirtelen egy rántással befejezte.

A közönség is úgylátszik érezte, hogy nem kapott teljes befejezést. A taps csak akkor kezdett csattogni, mikor már a művész megfordult, és nem volt hosszantartó taps, sőt nagyon is hamar elhallgató.

Rajtam mintha hideg vizet öntöttek volna végig.

- Valami baj van? - kérdeztem Diódyt aggódva, mikor a művész-szobába belépett.

- Semmi, - felelte.

- De ön oly hirtelen végzett.

- Megelégettem. Ma nincs kedvem játszani.

- Ez nem jó, - mondtam. Mit cselekedjünk? A publikumot hazaküldeni nem lehet.

Szivarra gyújtott és mélázva nézett maga elé.

- Én aggódva gondoltam a hátralevő két részre. Ha már az elsőt így fogadja a publikum, hogyan fogadja a többi?

- Talán valami vidámabbat játszana, - mondtam. Hiszen ez olyan volt, mint valami rekviem!

Olyan pillantást vetett rám, mint a ketrecbe zárt párdac.

- Kedves barátom, - szólalt meg aztán érdesen, - az ilyen megjegyzésektől tartózkodjék.

- Bocsánatot kérek, de...

A teremből behallatszott Dürán ur zongora brummogása. Kifüleltem. A közönség nyugodtan hallgatott.

- Bocsánatot kérek, - folytattam, - de a közönség kedvére is kell játszani. Elvégre értem én, ha nem mondja is, hogy a művész nem iparos, dehiszen önnek annyira nagy a gyakorlata, mint a színésznek, aki bármely pillanatban tud sírni vagy nevetni. Én csak azt mondom, hogy ön az imént sirt, próbáljon most nevetni.

Mogorva arccal szivta a szivarját. Kétségtelen, hogy bántotta a közönség hidegsége.

S ültünk egymás mellett szótlanul, mint az egymásra unt házastársak szoktak.

Én azon tűnődtem, hogy mi lelte ezt az embert? Hiszen otthon, mikor a falaknak játszott, több kedvvel játszott.

De nem mertem vele beszélni.

Dürán úr végakkordokat dörgetett. Taps csörgött utána hosszan melegen. A homlokát törülgetve lépett be, és sugárzott a boldogságtól.

- Gratulálok, - mondtam, - szivemből gratulálok.

Öt percnyi szünet következett. A zsebórámon néztem. Aztán intettem Diódynak.

Letette a szivarját és nyugodtan lépett elő.

A hegedűjén a Tolnai lakodalmas zenéje hangzott fel. Az alsó húrokon remekül kontrázott hozzá.

Én örömömben a bokámat is összevertem.

Dürán fülelt és az orrát fintorgatta.

- Nem tetszik? - kérdeztem megütődve.

- Cigányt utánoz, - felelte kitérően. Nekem tetszik.

Azzal kifordult, hogy elvegyüljön a közönség közé.

A megjegyzésére megszeppentem. Farkas Miska akkoriban járta Európát. Más cigányok is kikirándultak külföldre. Ha ennek a franciának nem tetszik, tetszik-e a többinek?

Az aggodalmam azonban ismét gyönyörködésbe olvadt által. Nem hallottam még Diódytól népdalokat. Ahogy az ő hegedűjén ment Balogh Fáni a kútra, s nem talált a gyalogútra, az egy aranyválaszték dal nekem! Szerettem volna kirohanni a pódiumra, s odakiáltani a közönségnek: Úgy-e, hogy nagy művész!

De egyre tüzesebb dalok következtek: verbungosok, csárdások, szoknya-csavarintó dalforgók. Nincs az a cigányprímás, aki rögtön a lábához nem tette volna a hegedűt.

Dürán visszatért és az ajtófélfához támaszkodott.

- Érdekes, - mondtam, - nagyon érdekes. De én hallottam már ilyet. Bizonyára jól cselekszik Diego úr, ha olyasmit játszik ami új.

Abban a pillanatban kezdett véget cifrázni Diódy. Éppúgy cifrázott, mint a cigányok. Aztán két rántás. S a zene elhallgat.

Valaki összeüti kétszer a tenyerét. Semmi visszhang. Csend. Mintha a közönséget elnyelte volna a föld.

Lélekzetem is eláll a figyelésben, hogy talán csak késett a taps... De semmi... fagyos semmi...

Dürán rám mereszti a szemét és halkán füttyent:

- Fűű! Ez bukás.

Én csaknem elájulok.

Diódy sápadtan lép a szobába. Ránk néz és leül.

Bennem még tán a szívdobogás is elakadt. Figyeltem, vártam, hogy talán valaki elkezdje a tapsot; talán valaki rászól a közönségre:

- Uraim, ez igazságtalanság! gonoszság!

De csak a szokott csevegés utálatos moraja hallatszott.

Végre meglöktem Düránt:

- Menjen az istenért, játszókat valamit szólót, csak mentül hosszabbat.

Attól tartottam, hogy a közönség közé ellenséges muzsikusok vegyülnek, és arra izgatják, hogy hagyja el a termet.

A kívülről hangzó taps jelzi, hogy Dürán a pódiumra érkezett. Csakhamar hallom is plink-plank... Béthóven valamelyik szonátája.

Szinte betegen rogytam le egy székre. Vártam, hogy Diódy megszólal. Jólesett volna abban a percben, ha egyet káromkodik.

De ő csak ült megmárványosodott arccal, komoran.

- Ez kell a közönségnek, - fakadtam ki végre, - széna! szalma! békavérű szonáta!

Nem felelt. Új szivart vett elő, s gépies mozdulattal meggyújtotta.

- A közönség, ime itt a közönség! - folytattam keserű szájjal, - ime ilyen a közönség! Egy rongy hírlapi megjegyzés megváltoztatja az agyavelejét. Mivel a hírlap azt mondta, hogy ön értéktelen, nem mer tapsolni még akkor se, ha a szíve fölmelegsik.

Diódy úgy ült mint a Munkácsy eliteltje a siralomházban.

- Lássá, - folytattam, - ime itt az igazságos közönség amelyre ön hivatkozott!

Diódy megvetően legyintett a levegőbe:

- A közönség egy ezerfejű számár!

- No hálistennek, csak hogy egyszer már egy a véleményünk! Nem kellett volna magyar dalokat játszania. A cigányoktól hallják az ilyesmit. A versenyterem publikuma tortát vár, s ön debreceni kolbászt talál eléjük.

Sápadtan nézett maga elé. A szavaimra nem felelt.

A bukás most már kétségtelen, - gondoltam. Diódy nem léphet többé ki. Mivel töltjük be a hiányzó számot? Nincs más hátra, csak az, hogy a művészt betegnek jelentsük, s helyette ismét a kisasszony énekeljen.

Kimentem a kisasszonyért, s megkértem hogy készüljön egy dallal többre, mint amennyi a programra volt írva. Aztán visszatértem a terem forróságától és a gyalázatunktól kábultan. A homlokomat két kézbe szorítottan töprengtem, hogy a genfi hangversenyünket megtartsuk-e? vagy más városba menjünk?

Ekközben a párizsi zenész is belépett:

- Kedves Diegó úr, - mondotta vigasztalóan, - a közönség ma kissé kedvetlen. De oda se neki! Én is jártam már így. Rossini megbukott a Szevillai borbélyával. Wagner Lohengrinjét Milánóban megfűtyülték. Ne ijedjen meg. Más városban új közönség, új lelkesedés.

- De hogyan lehet az, - szólaltam meg, - hogy az első estén viharos tapsokkal fogadnak, a negyediken meg ilyen cudar közömbösen. Hiszen hallotta ön, mit produkált Diegó úr! Ha ez az est Pesten van, hát szétdől a hangversenyterem. De itt... Varjaknak retorika!

A művész a vállát vonogatta:

- Hja a közönség áprilisi természetű. Egyik órában meleg, a másik órában dermesztő. És önök egy nagy hibát is követtek el.

- Micsoda hibát?

- A programon most már negyedik este mindig ez van: *Diegó Dionis úr játéka*. Mi az a *játéka*! Semmitmondó szó A közönség szereti a fantáziáját kalauzzal vezetetni. Nézze meg a leg-hitványabb kóták is micsoda cimekkel jelennek meg: *Havasi küirt. A szűz imája. Szerenád. Nászéji zene. Lizet valcer. A kis regruta. O bella Napoli!* Vegye ön le a címcédulákat a mus-táros csészéről, sárnak fogják nézni.

Az énekes kisasszony belépett.

- Énekeljek? Mit énekeljek? Talán a Fauszt-keringőt?

Mentegetőzve fordultam Diódyhoz:

- Azt gondolom, az ön véleménye is az, hogy a program utolsó számát megváltoztassuk.

- Minek? - hörkent fel Diódy.

- Hát, hát..., - hebegtem, - ön még tovább is akar játszani?

- Hogyne, - felelte fagyosan. - A programmon ki van nyomatva, hogy én következem.

- De.

- A közönség fizet. A közönség jogosult úgy viselkedni, ahogy akar. Fizettek; elfogadtam; játszom. Menjen ki kérem és jelentse a publikumnak, hogy a következő játék címe: *Szent Dávid a holdban*.

Remegő lábbal léptem a pódiumra és még remegőbb ajakkal hirdetem ki a címet:

A teremben nevetés moraja áradt széjjel.

- Mit nevetnek? Talán hibásan mondtam? - kérdeztem Düránt.

Az is mosolygott.

- Nem, - felelte. Csak olyan szokatlan...

Aggódva néztem Diódyra, hogy nem remeg-e a keze?

Nem remegett. Olyan nyugodtan tette le szivarját, mint a vívó teremben a félmeztelenre vetkezett viaskodók szokták. Szeretnek az emberek olykor színészkedni.

Fölfogta a hegedűt és kilépett a pódiumra. Könnyedén meghajolt. Hátról is láttam, hogy az arca sápadt. Engem ájulás környékezett.

A terem elcsöndesült. Taps nem hangzott. Ez rossz jel volt. Csodáltam Diódyt, hogy a történetek után még hegedülésre vállalkozott, ez már nem is bátorság volt, hanem vakmerőség. Ha én az ő bőrében vagyok, szégyeltemben megszököm.

Irgalom istene! mi lesz ebből!

Keresztbe tette a vonót a hegedűn s egy különös hang zendült meg a teremben. Nem is egy hang, hanem kettő, három, vagy talán száz is egyszerre. Ha valaki behunyt szemmel ült volna a teremben, azt vélte volna, hogy távoli monoton bogárzengés, aminő nyári estéken hangzik a mezőn.

Mimódon zengette azt a hangot? soha meg nem bírtam volna érteni. Dürán magyarázta később vélekedésképpen, hogy három csaknem egyforma közép *á* hangot zengetett. A három között levő negyedhangnyi különbség utánozta a természet zenéjét. De mondom, ez csak vélekedés volt.

Aztán új hangok olvadtak elő: selyemszál finomságu zöngelmek, amelyek mintha esti szellő szárnyán emelkednének fel és bocsátkoznának ismét alá... Szinte észrevétlenül változott halk hárfajátékba a zene... de az is mintha messze a magasból hangzanék... Himnus-szerű zsoltári valami...

A művész félig behunyt szemmel játszott, mintha csak simogatva érintgetné a vonójával a húrokat, s mintha nem is a hegedű zengene, hanem a hangok a levegőből gyülnének oda...

A közönségre fordul a nézése: csupa meredt szem, csupa nyitott ajk, kövült arcok, kriptai csöndesség.

És szól a tündérzsoltár: lágyan hullámszik a hang, de nem hegedű-hang az, ókori regék eol-hárfa hangja... Most mintha a bűvös hangok közé nádsusogás vegyülne, mint mikor végigsóhajt az őszi szél a nádason és berzengeti a leveleket..., aztán a mélyből rejtelmes halk hangok bugyognak fel... meg elhalva omladoznak vissza... hosszan... altatóan...

Azt gondoltam befejezi ezzel, de egyszerre hallom, halk vékony üveghangok siramlanak elő... szédítő magaslathangokba kerengő tündéri páros hangok, amelyek már a lehetetlenség határaiba emelkednek... Kisérteties hangok... Mintha jégcsapokon vonná végig a vonóját...

A lélekzet eláll a mellekben. A gyönyörűség szinte hátborzongató hidegség immár. A nők ájulás-szerűen hunyják be a szemüket...

A művész hegedűjén haldokló halksággal múlik el a zene... A vonót és hegedűt lassan le-bocsátja. Könnyedén meghajol és megfordul, ellép alvajáró arccal.

Másodpercek kellenek, míg a közönség föleszmél. Akkor egyszerre a tapsnak és bravózásnak olyan orkánja tör ki a teremben, aminőt életemben nem hallottam. Az emberek tombolnak; a nők a keztyűjüket ledobva, kigyulladt arccal, könnyes szemmel kiabálnak, tapsolnak:

- Bravó! Bravó!

Diódy már bent van a művész-szobában. Hallgatva áll. Arca komor és nyugodt. A hegedűt leteszi az asztalra.

Én az örömtől a térdemben is reszketve állottam az ajtóban.

- Ilyet nem hallottam életemben! - mondotta Dürán.

És gratulálóan nyújtotta a kezét Diódynak.

Az közömbös arccal fogadta.

- Hát menjen ki! - üvöltök rá a boldogságtól szinte őrjöngve. Ezt meg kell ismételnie!

- Persze, - mondotta Dürán is. Csak siessen.

A teremben tomboltak, ordítottak, tapsoltak, székekkel dörömböztek, viharos türelmetlenséggel követelték az ismétlést.

- Menjen már! - mondtam szinte fuldokolva.

Diódy összeszorított ajakkal állott. Komor szemmel nézett maga elé.

- Menjen már! menjen! - lihegtem, - hiszen a közönség őrjöng!

- Nem tartozom többel, - morogta Diódy. Amiért megfizettek, eljátszottam.

S leült.

- De követelik! Menjen már! Menjen! Hát nem hallja?

- Követelik? - kérdezte sötéten.

S komor szemében valami vadállati sárga fény villant el.

Fölkelt s gépies mozdulattal vette föl a hegedűt.

Megindult nyugodtan.

A hegedűt a kezében lógatva tért vissza a pódiumra. Ott megállt és végignézett a bravózó, őrvongó közönségen. Aztán megfogta a hegedűt a nyakánál és úgy csapta a zongorának a sarkához, hogy ezer darabra recscent széjjel.

Azzal megfordult és ellépett.

*

Másnap délelőtt kerestem. A rulet-asztalnál ült. Egy halom pénz volt előtte. Játszott.

- Uram, - mondtam betegen, hol fog ebédelni?

Idegenül nézett reám, s félvállról felelt:

- Nincs semmi dolgunk többé együtt. Láttam, hogy végeztem.

Tett egy százfrankost. Elvesztette.

A játék szünetében hozzám fordult, és farkas-nevetéssel szólott:

- Egyszer vesz az ember, másszor nyer. Az a fő, hogy megérezze, mikor ül mellette a szerencse.

- Meglássa, hogy most nyerni fogok!

S belemarkolt az aranyba, rányomta a vörösre.

S amint a kezét fölemelte, láttam, hogy a keze reszket.

Még aznap szerződtem Düránnal, és vele utaztam tovább.

A MUTTER

Mutternak mondja a nép azt a négyszögletes forma kis vasat, amelylyel az eke srófjának kiálló végét rászorítják az ekére, nehogy a sróf kiessen.

*

Egy alföldi városban laktam akkor, s az orvos azt ajánlotta, hogy naponként legalább is négy órát vadásszak; vigyek magammal egy jól sült grehem-kenyeret s költsem el morzsáinkint, - akkor aztán az egészségem visszatér.

Az orvos tanácsából csak a négy-órás járkálást fogadtam el. Megindultam kora reggelenként, s kiballagtam a városból hol keletnek, hol nyugatnak. Két óra hosszat kifelé mentem, két óra hosszat befele. Közben pihengettem is, ha szép volt az idő.

Az egyik napon kissé később indultam el, mint szoktam. Gondoltam, pihenés nélkül térek vissza. Mikor a két óra letelt, meg is fordultam, mint a silbak.

Az országút néptelen volt. Jobbra, balra éresre sárguló gabona-földek. Az út mellett pipacs és szarkaláb. Az útféli akácfák bágyadt lombokkal állták a nap hevét.

A város végén, indultamkor egy kis öreg paraszttal találkoztam. A köhídon ült, s a botjára könyökölve bámult a város felé. Köszönt is. Abból láttam, hogy vagy tanyai ember, vagy falusi. A városi paraszt nem köszön az úrnak.

Visszatértemkor ugyanazon a helyen találtam az embert. Akkor már én köszöntem neki:

- Kit vár, bátyám?

- A fiamat, - felelte a kis öreg, dongólégy bűgéséhez hasonlító hangon - a fiamat várom.

- Hát jó türelmet!

Azzal tovább-haladtam.

Másnap megint ott találom az öreget. Ugyanazon a helyen ült, ugyanúgy támasztotta az állát a botjára; ugyanúgy bámult a város felé.

- Még mindig a fiát várja?

- Még mindig.

- Hát hol a fia?

- Magam se tudom. Csak azt tudom, hogy bent van, és hogy erre kell neki haza-jönnie.

- És tegnap óta mindig itt ül kend?

- Itt.

- Itt is hált talán?

- Itt.

Az ügy különösnek látszott. Egy pillantás az öreg tarisznyájára: a tarisznya lapos.

- Tán nem is evett kend?

- Bizony tennap dél óta...

- Dehát akkor éhes lehet kend. Nézze, itt ez a kenyér. Talán nem olyan jó, mint amelyet maga szokott enni, de ha éhes, ez is elcsúszik.

Az öreg csodálkozva nézett rám meg a kenyérre. Az arca felderült.

- Kenyér csak kenyér, - mondotta hálásan.

S elővonta a bicskáját, és jóétvágygal nekilátott.

Én akközben melléje telepedtem, és jámbor irigységgel néztem az étvágyát.

- Hát mi ügygyel jár a fia, hogy olyan sokáig elmarad?

Az öreg rápislogott apró szemével a kenyérre, de azért nyugodtan felelt:

- Törvény erányába van odabe.

- Talán bizony bemarkasztalták?

- Be.

- Tegnap?

- Dehogy.

- Hát?

- Félesztendeje.

No ez kényes kérdés volt. Jobb lett volna nem érintenem. Dehát nem tudtam, hogy fájós helyre tapintok vele.

Az öreg csöndesen evett. Tüskés szakálu kis aszott ember volt. Vén kis szőrös-hernyó. Minden kicsi volt rajta. Az orra csak mogorónyi; a szeme varju-szem; a nyaka vékony. Még a szüre is inkább gyermeki szür, mint emberi. Lehet, hogy még kamasz-korában került reá. Csak a csizmája volt nagy, meg a botja.

- Van-e több gyermeke is? - kérdeztem idő múltán, de csak azért, hogy valamit beszéljek.

Az öreg készségesen felelt:

- Van. Hét vagy nyolc... De már én csak úgy számítom, hogy nyolc.

Emelgette a szemöldökét, s játszott a kinyaklott bicskával.

- Mer a nyolcadik a lányomé, - mondotta pislogva, - hát az is az enyém. Akié a kutya, azé a kölyke is. Uram bocsá... De azért nincs különbség. Még jobban kapaszkodik az ölembe, mint az enyimek.

Hosszú hallgatás következett. Az öreg elfogyasztotta a kenyérnek a felét. Másik felét eltette a tarisznyájába.

- Hát csak ilyen keveset eszik kend?

- Evésből nem jó a sok. Semmiből se jó a sok.

- Hát ihol egy szivar, gyújtson rá!

Pántlikás szivart adtam neki, nagyot. Láttam is az arcán, hogy boldoggá tettem. Áhitattal gyújtotta meg s ügyetlenül fogta. Aztán hogy szivarozgatott, megindult a szava, és beszélt bizalmasan, olykor elhallgatva egy mondat után, megint folytatva, mintha magában beszélne:

- Mert tetszik tudni úgy vót az, hogy a lányomat szolgálni küldtük. Otthon nem akart, restelte, hát elment Budapestre.

Akadts is ottan fájin helye. Mingyár az első vasárnap megírta, hogy hétköznapi is pecsenyével él. Víz se kell hordania, mert a kút vize csövön szolgál be a konyhába. Lámpás meg olyan van, hogy csak meg kell csavarni itt vagy ott egy gombot, oszt rögvést kivillan a láng. Sok mindenféle csudát összeírt.

A harmadik hónapba olyan levelet küldött, hogy a póstás tíz grajcár ráfizetést kért. Mer aszongya nehéz a levél, nem elégséges rá egy billog. Ha nem fizetünk aszongya, visszamegy a levél.

- No mondok, hát csak küldje is vissza, hogy ragasszon rá a Barcsa még egy billogot.

De az annyukom meg a fiam nem eresztette vissza a levelet.

Hát egy bádog-kép volt a levélbe. Pogyográfya. Ki vót ábrázolva rajta a lányom takarosan, ahogy ott áll egy virágos-kosár mellett egy vékony-lábu fiatal úrral.

Olvassa a fiam a levelet, hát az van benne, hogy megösmerkedett egy borbélylegénnyel; oszt hogy a borbélylegény engödelmet kért, hogy vasárnap délután elkísérhesse a városi ligetbe. Selyöm embör. A Garibaldi színházba is vótak együtt. A borbély-legény fizette a költségöt.

- No, mondok ez nem kezdődik rosszul.

Az annyuk is aszongya:

- Ügylátszik a lányunk mögtalálta Pestön a szöröncsáját. Borbélyné ténsasszony lösz a lányunkbul.

A képet mindenki megnézte a falunkba, még a bíróné is. A fiam hordozta ide-oda. Büszkélkedett vele, hogy milyen úri legény lesz a sógora.

A Barcsa csakugyan osztán csakhamar azt írta, hogy a borbély-legény jószándékkal van erányába, csak azt várja, hogy kívül kerüljön a katona-soron.

- No mondok, csakugyan selyöm-embör.

Egyszer aztán elmarad a Barcsa levele.

Nem ír egy hónapig, kettőig. Telik-mulik az idő. De még félesztendő is elmúlik.

Mondok a fiamnak: Irjál már neki, hogy él-e, vagy hal? vagy hogy férjhez is ment már?

Hát el is ment a fiam szombaton a zsidóho papirosért, az ispán urho meg tentáért. Oszt egész vasárnap egyebet se tett, csak a levelet karmolta.

Megírta, hogy aszongya: Hallod-e, talán már mög is felejtöktél rólunk? Vagy hogy beteg vólnál? (Isten őrizzen!) De még ha beteg vagy is, annyira nem fogyatkozhatott meg az erőd, hogy a pennát fel ne bírád, vagy hogy másvalakivel nem irathatnál. Azt is gondoljuk, hogy talán férjhez mentél, oszt most már nem is pillantasz magad mögé. Pedighát te tudhatod legjobban, hogy paraszt aratja a kenyeret az úrnak is. Édösanyád szöme napestig rúlad könyvezik, te meg annyit se írsz, hogy „bakfitty”.

No így odaapritott neki. De sűrűbben eresztötte, mint ahogy elmondtam, csakhogy mán nem tudom úgy elmondani. A pap se pergyikál nyomósabban.

Hát erre osztán felelt is a lányom. Azt írta, hogy aszongya: Verje mög az Isten azt a borbély-legényt!

- No, mondok a fiamnak, ne is olvasd tovább: mán neköm ölég.

- De aszongya az anyjuk, csak olvasd. Mégis csak a mi lányunk, akármilyen történt is vele.

A fiam oszt tovább olvasta, hogy aszongya a Barcsa:

- Mert a borbély-legény olyan csúfságba ejtött engöm, hogy még a szógálatot is oda köllött hagynom. Azért is nem írtam, mert a toll mindig kihullott a kezemből, valahányszor a nagy szégyönt megírni próbáltam. De ha mán fartatnak, mögírom...

No engöm is elöntött a keserűség. Ne lássam többet azt a lányt, mondok, ne is halljak rúla!

- De, aszongya az annyuk, ne vétközzön kend a szájával!

- Mondok, ha jól neveltetd vóna, a böcsületöt nem engedte vóna.

Aszongya az annyuk:

- Nem a leány a hibás, hanem a borbély, ötte vóna meg a farkas!

A levélnek az utólján osztán av vót, hogy a borbély ide költözött ebbe a városba.

- No aszongya a fiam, beszélők én avval a szappangavallérral!

Avval csak kapkodja a szűrit, panyor-nád pálcáját.

De mondok:

- Lassúdj, csöndesödj, hátha még ögyenösre igazíthatjuk a görbét! Mert lám azt írta a Barcsa, hogy nem házasodhatik a borbély ameddig kívül nem kerül a katonasoron. Háthogyha később jóra fordítja amit vétett?

Az annyukom is ebbe reménykedett. Hogy aszongya, más fiatalok is vótak már a világon, akik szüret előtt szedtek. Beszéljetele vele inkább símán. Tapintsátok ki a szándékát. Meglássátok, hogy... szóbul ért az embör.

Így csillapított-csöndesített bennünket naphosszat. Végte is mondok, jól beszél az asszony: maga bírása nem löhet senkise. Ha a borbély jószándékú ember, csak elvadítanánk magunktól; hapedig nem jószándékú, ott a törvény, arravaló, hogy a hamisságot megrégulázza.

Hát a következő vasárnapon bejöttünk ide a városba. A borbély-műhely be vót mán zárva, de a szállását megmondták. Oda is elmentünk.

A borbélysegéd éppen akkor fordult ki a kapun. Rögvest megösmertük a kép szörint.

A fiam mingyár elibe is kantarodik oszt mögszólítja:

- Tisztott úr, aszongya, mögálljunk egy szóra!

A borbély mögmerevödik.

- Én a Barcsának a bátyja vagyok, - mondja tovább a fiam, - ez meg itt az apánk.

- Mit akarnak? - aszongya a borbély.

- Azt akarjuk aszongya a fiam, hogy beszéljük mög a szégyönt.

- Micsoda szégyönt? - hebögi a borbély.

- Tudja azt maga, - feleli a fiam.

- No aszongya a borbély, neköm semmi beszélni valóm nincs magukkal!

Avval el akar farkalni.

De a fiam se vót röst: utána pattant; oszt mérgibe-haragjába beszakította a fejit.

Hát lám milyen a törvény: a fiamat letartották, bezárták. A borbélynak meg nem lett semmi bántódása.

...Az öreg búsan rázta a fejét, s rám nézett, hogy mit mondok?

- Hát biz ez szomorú história, - mondtam. De látja, azt tartja a törvény, hogy nem lehet minden szoknya mellé rendőrt állítani.

- Igaz...

- Vigyázzon magára minden leány.

- Igaz, szent igaz. De aki kárt cselekszik, nem megfizettetik-e?

- Hát nem ítélték meg a tartás-díjat?

Az öreg legyintett:

- Szó se vót arról. Mer a borbély mihent kiszállt a kórházbul, fölszedte a sátor-fáját: csak elmúlt innen ebbül a városból. Most aztán otthon a lány is, a gyerek is. Fejünkre kélt a nagy szégyen. Oszk még ráadásul a fiamnak a pénzét is elszödték.

- Micsoda pénzét?

- Két forint ötvennégy grajcár vót nála, - a heti bére, - mikor betömlöcölték. Hogy bent vótam ítéletkor, akkor mondta, hogy elzsebölték tőle.

- Tolvajok?

- Nem: a bíróság.

- Visszaadják azt.

- A jegyző urunk is azt mondta. Hát azért is jöttem elébe, hogyha maguknál felejténék, visszafordítom. Mer a pénz, tetszik tudni, könnyen ide-odaragad...

Az öreg ekkor fölemelte a kezét: a távolba intett.

- Ahol jön, - mondtotta megvidámultan.

Az út távolában egy kis szűrös alak tűnt elő. Egy tizenkilenc éves forma legényke. Az arca színtelen. A hóna alatt kopott nádpálca.

Hogy ülhetett ilyen kis vézna gyerek verekedésért?

Közeledett, és csodálkozva nézett. Bizonyosan azon tűnődött, hogy kivel szivarozik az apja ott a hídon?

Aztán, hogy hozzánk érkezett, szótlanul billentett egyet a kalapján.

- A pénzed...? - szólalt meg az öreg.

- Visszakaptam, - felelte nyugodtan a legény.

Az öreg belenyúlt a tarisznyába és elővonta a grehem-kenyeret. Átnyújtotta a fiának:

- Egyél, ha éhes vagy. Ez az úr adta.

- Éppen most beszéli az öreg, - szólaltam meg, - hogy micsoda ügyed-bajod volt, öcsém. Dehát most már ezen túl vagyunk. Még csak az kell, hogy a borbély lakóhelyét megtudjátok. Köröztetni kell. Csak mondják meg a jegyzőnek. A törvény meg fog ítélni legalább is háromszáz forintot.

Azzal megindultam velök beszélgetve az úton a városból kifelé.

A fasor árnyékán haladtunk. Az út néptelen volt. A fák harmattól üdülten terjesztették fölénk a lombjokat.

A legény csendesen kocogott az apja mellett.

A szavamra megrázta a pálcát a levegőben:

- Iszen csak kerüljön még egyszer a szemem elé, még egyszer beszakítom a fejét!

- Nono, - szólt rá csendesen az öreg.

- Be én! - tüzeskedett a fiú, - ha kétszer akkora is mint én.

És hozzám fordulva magyarázta:

- Válláig se érek, mégis ő maradt alól. Ezt a pálcát meg mihent haza-érünk, a szentölt gyertya mellé akasztom. Mert hat hónapot ültem én ezér.

Ránéztem a pálcára... Vékonyka hámlott spanyolnád volt az.

- Ezzel szakítottad be a fejét?

- Evvel.

- Nem értem, hogyan lehet ezzel...

A legény nyugodt szempillantással felelte:

- Egy mutter is vót a végire rácsavarva...

MELYIK A KETTŐ KÖZÜL?

Az ötvösnél egy régi ezüst-éremre csináltattam fület. Ajándéknak szántam. Egy orvos-mester barátom a nyáron említette, hogy szeretne a zsebórája kalantyújára valami olyan pénz-féle fityegőt, amilyen senkinek sincsen.

Hát egy olyan ezüst-érmet találtam véletlenül egy piaci régiségkereskedőnél Firenzében. Szép kis érem volt, noha a hátulja megkopott már. De azon ugyis csak a magyarázó írás állott valamikor. Annyira lekopott, hogy csak sömörszerű foltnak látszott rajta a címer is. De annál szebb volt az eleje: derékig ábrázolt Krisztus alak, amint jobbjaival az égre mutat, balkezeivel pedig égő mécset emel.

Amig csinálták, várakoztam.

A boltban egy másik várakozó is ült. Egy feketeruhás agg hölgy. A muffjából ürgényi kis pincsi-kutya csehegett reám.

Megcsodáltam a kutyát, aztán a gazdáját, az agg nőt. Vénasszonynak csak olyan reves anyóka volt az, mint más. Sőt tán éktelenebb is. Orra és álla a vénségtől annyira előrenyúlott, hogy asszonnyá vált papagáj volt inkább, mintsem ember. Sokat láttam már olyanféle anyókát, s bizony nem is tűnt volna a szemembe, de valami szembeötlő szomorúság ült elfonnyadt sárga orcáján. Pedig a ruhája arra vallott, hogy jómódu, noha díszítetlen fekete selyemruhát viselt, és semmi arany nem csillogott rajta. Ha nem állt volna a bolt előtt hintó, s rajta livrés inas, akkor is láttam volna, hogy paloták lakója.

De mi bánata lehet a gazdagnak, aki soha életében nem imádkozta elszoruló szívvvel a miatyánknak azt a mondatát, amelyben kenyeret kérünk!? akinek ez a földi élet csupáncsak séta-utazás? akinek a tenyerén soha nem volt hólyag! akinek hús a nyár, meleg a tél: akinek dolgozik a bányász és a selyembogár. Mi bánata lehet annak?

Azt gondolnám gyász. De akkor a fátyola gyászi fátyol volna, s a ruhája fénytelen, fekete.

S mégis az arca olyan volt mint a gyászolóké. Szeme környékén a bú kékes árnyéka. Tekintete maga elé semmibe bámuló.

A boltban nem volt más, csak egy unatkozó legény, egy fiatal borbélyfigura, akinek szintelen arcán görcsöket vont olykor az elfojtott ásítás.

Az agg hölgy megnézte a zsebóráját, s fölkel:

- Mondja meg kérem a gazdának, - selypegte a bolti legényhez fordulva, - hogy holnap reggelre okvetlenül elkészüljön, mert elutazom.

Ezt mondva megérintett egy kocka-alakú üvegládát, s eltávozott.

Tekintetem akaratlanul is a ládikára fordult. Araszos magasságu köszörült üveglapokból volt összeállítva. A lapokat vékonyka ezüstkeret foglalta össze. A fenék ibolyakék bársony. Rajta névjegyalakú ezüstlap. Az ezüstlapon *B. M.* betű és két évszám: *1824-1847*. Legfölül kereszt.

Mi lehet ez?

S meg is kérdeztem a legényt. De az se tudta. Mindössze annyit tudott mondani, - egy újabb ásítást szorítva az állkapcsába, - hogy a hölgy két hete rendelte, ibolyaszín bársony helyett fekete selymet óhajt belé. Ők olyan ládát sohase csináltak.

Hazaérkezett az ötvös is. Azt is kérdeztem, hogy mire szolgál a ládika? Az se tudta. Amikor rendelték, kérdezte ugyan, de a hölgy nem felelt a kérdésére.

Ott tűnődtünk aztán a gazdával, hogy mégis mire való lehet? Még azt gondoltuk leginkább, hogy valami gótai hamunak való. De Gótában 1847-ben még nem is álmodtak hamvasztásról. Másutt se.

Ereklyetartó volna?

Semmiféle szent nem született 1824-ben, és nem halt meg 47-ben.

Végre is abban egyeztünk meg, hogy az üvegláda valami elhunyt leánynak az arcképeit és egyéb róla megmaradt emléktárgyait fogja tartani.

Csak azt csodáltuk, hogy zárat nem csináltat a ládikára.

Ekközben elkészült az én Krisztus-érmem. Hogy a műhelyben ezüsttel is megfuttatták, olyan volt, mintha ma pottyant volna ki a pénzsajtóból.

Arra gondoltam, hogy elviszem a doktornak magam. S elmentem az orvosi muzeumba, ahol a délutáni órákban pihenni vagy dolgozni szokott. Széles diványa van ott, s nem juthat oda be más, csak egy-két bizalmasa, vagy akit maga, rendelt oda.

Ott is találtam abban a rettenetes teremben, amelyben a fali képek nyúzott embereket ábrázolnak; a bútorok meg csupa üvegszekrények. Mik vannak abban? el sem mondom. Elég, ha arról írok, hogy imitt-amott a szekrényekben és sarkokban csontvázak állanak. Már amelyik áll. Mert vannak olyanok, amelyek futó mozdulattal dőlnek előre, vagy különféle táncfigurákat mutatnak az élőknek. Egy-egy sor koponya vigyorog a szekrények tetején is, meg a vázak lábánál. Mintha mulatnának azon, hogy a belépő megrémül.

A doktor egy terebélyes asztalnál ült egy boglya könyv között. Előtte is koponyák és egyéb csontok heverték. Nagy kopasz feje szinte beleillett abba a környezetbe.

A terem levegőjében valami avas spiritusz-szag lengedezett.

- Az ördög vigye el magát! - hallok egy boszankodó hangot.

Ekkor látom, hogy az egyik ablakfülkében két orvosnövendék ül és mikroszkóppal foglalkozik. Mögöttük egy ijedtképű szolga áll.

- Mi baj? - kérdi az orvos.

- Ez a tulok sváb összezavarta a vérpreparációt és most nem tudom, melyik a főhercege.

A sváb elvörösödve mentegetődzött:

- Leesett az üveglap... Nem én vertem le...

- Menjenek most már haza, - szólt az orvos engem megpillantva. - Majd ha megint folyik a fenséges vér, nyujtsanak be kérvényt az udvari hivatalhoz.

Az ifjak boszankodva távoztak.

- Micsoda gyerekes fiatalság - magyarázta az orvos a vállát vonogatva. - Egy főherceg járt a minap nálunk és eleredt az orra vére; abból felfogtak a növendékek egy cseppet, hogy mikroszkópon összehasonlítsák más ember vérével. Már három napja játszanak vele. A másik vér a söprögető paraszt szolgálkájé. Az egyik növendék azt véli, hogy az alsórendű ember vérében több a heminkristály. Tudod mi az? Nem tudod. Minek is az neked? Elég annyit tudnod, hogy az emberi vérnek egyik elemét meg lehet kristályosítani. A nagytóban mindenféle ferde téglát látsz, meg csillagokat. Hát az a heminkristály. A fiúk sok pancscsal és fáradtsággal elkészítik a

vért s elhelyezik a mikroszkóp alá. Ma aztán az én buzgó sváb szolgám leporolta a mikroszkópot. A papirosszelet leesett az üveglemezről. Most nem tudják, melyik a főherceg vére, melyik a szolgálé?

Ezt mondván az asztalhoz vezetett s leültetett. Az asztala tele volt könyvvel és emberi csontokkal. A koponyák közül azonban föltűnően kifehérlett kettő.

- Utánzatok ugye? - kérdeztem rájuk mutatva. Mert hibátlan fogu koponyák voltak. Iskolai múzeumok számára gyártanak már olyanokat is papirospépből és celluloidból.

- Nem, ezek igaziak, - felelte az orvos. - Vizsgálatra küldték ide.

- És mit vizsgál sz rajtuk?

Kedvetlenül legyintett:

- Meg kell állapítanom, hogy miféle emberek voltak?

- És lehet?

- Néha lehet, néha nem. Ez a két koponya különben azért ilyen fehér, mert meszes gödörben hevert. A mész preparálta őket.

Megkínált szivarral, aztán a fejét rázva mondotta:

- Ilyen bolond tudományos kérdés még nem volt a kezem ügyében.

- Képzeld el, hogy van valahol a Maros mentén két szerelmes, két gazdag, fiatal, előkelő. Grófleány és gróflegény. A leány szép, mint a milói Vénusz, és okos, kedves, művelt. A legény jezsuita-klostromban nevelt, szentéletű ifjú. S azonkívül világlátott is, tudományos is. Elméjének kiválóságát megítélheted abból, hogy húsz éves korában lefordította Hégelnek egy kötetét magyarra.

Hát az a két fiatal megismerkedik, összeszeretkezik. Annyira imádják egymást, hogy az ismeretségük kezdetétől három éven át minden nap leveleznek. Az útleveleket nem keresztezi semmi. Tehát eljegyezkednek, a lakodalomra is kitűzik az időt. A lakodalmat a leány kastélyában akarják ellakni. A vőlegény ott hál. A vendégség egy része is ott van már este. Reggelre azonban a vőlegény eltűnik.

Képzelheted, micsoda bomlás volt ott! A menyasszony sirt és ájuldozott. A lányok hüledeztek. A férfiak a markukba mosolyogtak. A mamák szétvitték a pletykát az ország minden tája felé.

Persze mindenki azt gondolta, hogy a vőlegény a menyasszonytól szökött meg, de a menyasszony nem hitte azt egy pillanatra se. Napokig, hetekig, kerestette, kereste maga is.

Megtudta, hogy utoljára egy kerülő beszélt vele. A kerülő azt jelentette, hogy egy szép vadkant látott a hegyoldalban. Aztán megtudták, hogy egy puska hiányzik a kastélyból. A fiatal gróf bizonyára arra gondolt, hogy a vadkant hamarosan lelövi az ünnep örömeire, és visszatér. Átkutatták az erdőt százszorosan. Falevél se maradt fordítatlan a földön. Hasztalan: se puskája, se ruhája, még csak egy gombja se találdott meg soha.

Elképzelheted, hogy a menyasszony mennyire gyászolta. Nem is ment férjhez. Megöregedett, nagyon is korán megöszült, megvénült. Ma már olyan vénység, hogy az orra összeér az állával.

Hát barátom mi történik?

Ötvenhat esztendő elmúltával beállít egy ismeretlen pap a gróf-asszonyhoz és egy tallér nagyságu medájjal nyújt át neki:

- Ösmeri-e méltóságod ezt a tárgyat?

A hölgy szeme rámeredt a medájonra:

- Istenem! Hiszen ez a Miklósé volt!

Akkor a pap elmondta, hogy tíz évvel előbb egy öreg rab a munkácsi várban gyónt neki, s a gyónásban megbízta azzal, hogy ha meghal, keresse meg, ki volt az az úr, aki 1847-ben eltűnt valamelyik úri családból. Annak a családnak adja át ezt a medájont.

- Dehát hogy jutott ez az ő kezébe? Hova lett az én Miklósom?

- Miklós urat az az ember megölte. Rájogosított arra, hogy azt is elmondjam. A rab, - akkor még fiatal gonosztevő, - az erdőben bujdosott. És az erdőszélen egy vadkörtefán készült azon este meghálni. A holdfénynél látta, hogy egy fiatal úr puskásan siet be az erdőbe. Arra gondolt, hogy annak a ruhájában és puskájával, pénzével átjuthat vadászalakban Romániába. Rávetette hát magát a fáról, és a fiatalembert megfojtotta.

Az öreg hölgy egyik ájulásból a másikba dőlt. De mihelyt felocsúdott, sirva kérdezte tovább:

- És hova tette az a gonosz lélek, hova tette az én kedves Miklósomat?

- A gyilkosság helyétől nem messze van egy domb. Azt mondja, ott egy gödröt talált, abba vonszolta az áldozatát.

- És ez a medájon?

- Ezt a gróf nyakáról szakította le. Az aranyláncot eladta. A képet egy határkő mellé csusztatta le. Megbízott azzal, hogy keressem meg és adjam át a családnak. Egyebet nem téríthet meg. Könnyű volt kinyomoznom az eltűntnek a nevét. Azt is megtudtam, hogy az elhunyt méltóságosnak a vőlegénye volt. De a családjából már nem él senki. A medájonnal hát vártam. Tegnap értesültem arról, hogy az agg bűnös meghalt. Azonnal vonatra ültem, hogy méltóságodat a gyónási megbízásból értesítsem.

A pap azzal átadta a medájont és elbúcsúzott.

A grófhölgy meg aznap útra kelt. Drága érckoporsót vitt innen magával, hogy abba takarja a megölt vőlegény tetemeit. A saját családi sírboltjába akarta eltemettetni.

A község bírása elrendelte az ásatást a dombtetőn. Püskösd előtt való napon mentek ki. A szolgabíró is ott volt, a helybeli pap is.

Mingyárt az első ásonyomokra fehér csontok fordultak ki a földből.

A grófhölgy könnyes szemmel szedte fel, és gyűjtötte össze egy nagy fekete kendőbe. Senkinek másnak nem engedett hozzájuk nyulni.

Néma csendben folyt tovább az ásás. A hatósági emberek a kalapjokat levéve nézték.

A következő ásonyomokra csigolyák, lábszárok, karsontok fordultak elő...

Csak az volt a különös, hogy több volt a csont, mint amennyi egy embernek szokott lenni.

- Ovatosan, ovatosan! - rebegte a hölgy. - Inkább csak kézzel szedjék a földet!

A földben már akkor szürke és kréaporos rétegek látszóttak. Azok között még több csont hevert.

Egyszer csak kifordul egy koponya is.

Az öreg hölgy sikolt és elájul.

Mikor fellocsolják, két koponyát lát a terítőn.

- Mit jelent ez? - kérdezi elbámulva.

A szolgabíró a vállát vonogatva, zavarodott arccal feleli:

- Bizony méltóságos grófnő, nem akartam előbb szólni, de most már meg kell mondanom, hogy ez a domb itt akasztóhely volt valamikor. Az a gyilkos azért talált itt gödröt, mert az akasztófák alá gödröt szoktak ásni, hogy a tetem beleessen. A gödörbe már előre néhány kosár meszet szoktak vetni. Kétségtelen, hogy az akasztott ember már benne volt, mikor a gyilkos idevonszolta az áldozatát, és ő mind a kettőjüket behányta földre.

- Dehát melyik az én vőlegényemnek a feje? Melyik?

Emelgetik, nézegetik a koponyákat. Tűnődnek, tanakodnak, Nem tudják.

- Meg kell tudni, ki volt a felakasztott, - mondja végre a szolgabíró - Akkor aztán valamelyik orvos megválasztja, hogy melyik az akasztott emberé?

Míngyárt nekifognak a levéltár felhányásának. Keresik pincében, padláson. Végre egy hét múlva rátalálnak.

Hát az akasztott ember egy Piros Tóni nevű huszonnégy éves rablógyilkos volt. Az iratok elmondták, hogy paraszt származású, de mészáros-ságot tanult. A bűne az volt, hogy nőket, gyermekeket is megfojtott csupán a rajtok levő fülbevalóért, gyűrűért.

A községi orvos míngyárt vizsgálat alá fogja a koponyákat, de sehogyse boldogul. Arcképet kér.

Csak hogy az nincs. Ami volt a grófról, három olajfestmény, az elégett a szabadságháborúban egy kastélyégéskor; fénykép nem maradt róla, mert hisz akkor még kezdetleges találmány volt a fényképezés, s nálunk alig híreből ismerték. A mészáros haramiának meg éppenséggel nem maradt képe.

Az orvos azt ajánlotta, hogy vigyék el a koponyát külföldre. A Gall Ferenc koponyászati tudományának még sok híve találkozik. Azok biztosan megállapítják.

És a két koponya vándor-útra indult. Bejárta Németországot, Franciaországot, Svájcot, Olaszországot.

A tudósok elkérdezték, hogy a gróf mi táplálékkal élt? micsoda vizen nőtt fel? micsoda betegségeken ment át? és így tovább.

Végre is azt mondták:

- A két koponya nagyon egykorú. Mind a kettő vegyesen táplálkozó embernek a koponyája. Nem lehet megválasztani.

És akkor került a két koponya hozzám.

- Uram, - mondta az agg hölgy. A világ minden tudósa tudatlan, ha ezt a két koponyát meg nem tudja különböztetni. Az egyik egy szent emberé volt, értse meg: egy szent emberé, egy felsőrendű léleké, egy angyalé. A másik egy gazemberé volt, egy gyilkosé, egy hóhér kezére jutott emberi fenevadé. Az egyik bölcs volt; a másik írást nem ismerő, buta. És az én Miklósom főrendű nemes volt, a másik pedig állat. Hát hogy ezt meg ne lehessen különböztetni!... Hiszen csak gondolja el, hogy egy Deák Ferenc és egy bihari oláh között nagyobb az értelmi különbség, mint az ürge és elefánt értelme között. Hát hogy egy ürge fejét ne lehessen megválasztani az elefántétól? - hiszen ez együgyű beszéd!

Persze én is az arcképet tudakoltam először, noha sokat nem bíztam abban se. Hát arckép nincs, de a hölgy azt mondja, hogy minden vonására emlékszik, csak be kell hunynia a szemét.

- Hát kezdjük a homloknál. Méltóztassék elmondani apróra, hogy micsoda mélyedések és domborodások voltak a vőlegény homlokán. Mekkora terjedelműek voltak azok?

De hiába hunyogatta ő a szemét, csak arra emlékezett, hogy a vőlegény jobboldalt elválasztott haját viselt és hogy szép pici fekete bajusza volt; továbbá, hogy mindig mosolygott és hunyorgott, mikor beszélt és hogy a szavajárása ez volt: *Csodálatos!*

- Méltóságos grófnő, - feleltem sajnálkozva, - mindezek a tulajdonságok olyanok, mint a víz tükrén a kék szín. Ha eltűnik a víz, marad a sár, meg a kő.

Ezt ő is megértette. De nagyon kért, letérdelve kért, hogy szedjem össze minden tudományomat, és vessek véget a gyötrelmeinek.

Hát barátom itt a két koponya: különböztess meg. Különbség van valamilyes a kettő között, de ki tudná megmondani, hogy a leporlott bőr, hús, haj, és egyéb külsőségek milyenek voltak?

- Mondd neki, hogy temesse el a csontokat együvé.

- Mindenki azt mondja neki, de ő szegény éppen attól irtózik, hogy a vőlegénye egy haramiával fog együtt porladozni.

...E pillanatban belép az orvos szolgálja, és jelenti, hogy a grófhölgy várakozik.

Az orvos fölugrott és bekisért egy feketeruhás agg hölgyet, az én ötvösbolti ismerősömet.

Ugyanazon fekete ruhában volt, csak éppen a pincsijét hagyta el, bizonyosan a hintóban.

Félrevonultam az ablakhoz, hogy zavartalanul beszélhessenek.

- Megvan? - kérdezte a hölgy aggódva.

- Meg, - felelte határozottan az orvos.

A nő arca megélénkült.

- Tehát melyik az?

Az orvos határozott mozdulattal vette fel az egyik koponyát és átnyujtotta.

- Ez.

Az agg hölgy remegő kézzel vette át. Könnyben áradozó szemmel nézett reá, s megcsókolta a koponya homlokát.

- Oh Miklós! Miklós! Hogy így kerültél vissza hozzám!

És percekig némán, nedves szemmel nézett reá, csak a feje rezgett.

A koponya némán nézte vissza.

A teremben ünnepies csend volt ezalatt.

Aztán a hölgy az orvoshoz fordult:

- Tehát bizonyos? - kérdezte érzéstől fulladozó hangon. - Teljességgel bizonyos? Miről ismerte meg? Tudtam, hogy meg lehet különböztetni! De az orvosok oly vakok! Tehát hogyan találta meg a különbséget?

- Azt majd írásban fogom kifejteni, méltóságos grófnő. Az kérem tudományos kifejtés tárgya. Lehet, hogy az orvosi egyesületben is felolvasom. Mert ez érdekes valami...

- Hogyne! Magam is elmegyek arra. Tehát teljességgel bizonyos?

- Megbizonyítom méltóságos grófnő kétségbevonhatatlanul. S addig is becsületszavammal biztosítom.

- Hálás leszek, örökre hálás szolgálja leszek önnek, - rebegte a nő.

És a koponyát a szívére szorítva könnytől áradózó szemmel távozott.

Én csak bámultam a barátomat.

- Te most hazudtál!

Mosolyogva vont vállat:

- Orvos vagyok. Mesterségem nem az igazmondás, hanem a gyógyítás.

- De micsoda bizonyítékokat írsz össze?

- Semmit. A hölgy hazamegy. Boldog szomorúsággal siratgatja a halottját. Eszébe se jut az én tudományos fejtegetésem.

- De ha mégis...

- Nem hiszem. Ha mégis megtörténne, ha időmúltával eszébe jutna, hogy az írást kérje, húzom halasztom. Azt írom, hogy a jegyzeteimet szétszórta a szolgám. Sok a dolgom stb. De azt hiszem, el fogja felejteni, mert nem kételkedik többé.

- Dehát nem bántja a lelket az a gondolat, hogy...

Az orvos vállintott:

- Hogy bántaná? Nekem a gyógyítás a kötelességem. Főzettel gyógyítok-e vagy kenőccsel? pilulával-e vagy hazugsággal? abban a világnak semmi köze. A fő az, hogy a beteg meggyógyuljon.

Elgondolkozva távoztam tőle. Mi hát az ember:

ha a csontja nem ő;

ha a húsa por;

ha a főherceg vére azonegy piros nedv a szobaseprőével.

Hát mi akkor az ember?

Bőr?

ERDEI TÖRTÉNET

A falu negyvennyolcas volt; a gróf hatvanhetes. A gróf képviselő akart lenni. Az erdésze volt az egyik kortese. A falu egyrésze nem hajolt.

- Megálljatok kutyák? - mondotta öklét rázva az erdész, - jöttök majd ti is céduláért?

A cédula azt jelentette, hogy akinek az erdész cédulát nem ad, nem szedhet az erdőn gallyat.

*

Luca napján megszigorodott a hideg. A következő napokon még keményebben fagyott. Kályha mellé húzódott még a kutya is.

Tomboréknak nem volt cédulájok.

Az asszony napok óta nógatta az embert:

- Erigy be az erdészhez; kérleld meg!

Az ember már akkor maga is megcsüggedt. Szegény ember. Három hold szőlő minden vagyona. (A falu nagyrésze három-négyholdas szőlősgazda.) Mindenszentek óta csak venyigével s holmi esett fával tüzeltek. A szőlőben Tombor egy elvénült szilvafát is kivágott, s haza hordta a hátán a fiával, a tizenötéves Imrével.

De apránként a szilvafa is elfogyott.

Tombor talán meg is alázkodott volna, de már akkor innen is, onnan is hallatszott a beszéd, hogy az erdész nem ad cédulát a nyakasoknak.

- Eladom az egyik diófát, az útra terjeszkedőt, - felelte az ember. - Azt úgyis verik, lopják. Az asztalos ad érte öt forintot is. Azon aztán veszünk tüzelőfát bőven.

Az asztalos meg is nézte a fát, de csak két forintot ígért érte.

Egyik napról a másikra húzódott az alku, s közben a hideg egyre keményedett.

Az asszony sírva főzögetett egy-egy kis levest egynéhány szál forgácsnál. Végre is azt mondta a fiának:

- Még karácsonkor se legyen meleg szobánk? Eredj ki, édes fiam, az erdőre. Ilyenkor úgy se jár ott senki. Ha éppen látsz valakit, szaladj.

A család becsületes volt, dehát az erdei gally úgyis értéktelen a grófnak.

Imre a dereka köré csavart egy kötelet, s kiment délután az erdőre.

A szántóföldet araszos hó fődte. A hóból itt-ott kiálló bogáncson prémként fehérlett a zuzmara. A földeken túl aztán látszott már az erdő. Az is zuzmarás, - fehér erdő.

Imre fázott. Orrát, fülét pirosra csípte a fagy. A lába is fázott. A derekát is érdekelte a hideg.

- Valahol ki van csúszva az ingem, - gondolta Imre.

S meg is igazította volna, de akkor föl kellett volna gombolnia a bekecset, ki kellett volna bontania a kötelet, s hidegben nem szívesen bontakozik az ember.

Hát csak ment tovább a süppedő hóban. A dereka meg-megborzongott. Szemét a hideg könnyezésre csípte.

Ösztövé barna gyerek volt különben, kis állu és hosszú orru; korához képest fejletlen. A lábán bő csizma volt. A fején kopott vásári báránybőr-süveg. A kezét a bekecse zsebébe sülyesztve roptatott a hóban.

Az erdőszélen megállt és hallgatódzott.

Semmi nesz. Csak néhány fürge cinke cincogása, halk elröppenése.

Az erdő elején nincs hullott gally. Beljebb kell hatolni. Ha éppen találkozik is a kerülővel, azt mondja, hogy madarászni jött. Erre a kerülő azt kérdi, hogy: hol a lépes vessző? Felelni fogja: Azt gondoltam, hogy ilyen hidegben kézzel is lehet.

Mégis aggodalommal lépegetett beljebb. A hó halkan ropogott a lába alatt. Megállt olykor és körülnézett a mozdulatlan, havas erdőben.

A fák alatt már itt-ott mutatkozott egy-egy kis töredék, de csak vékonyka gallyak. Beljebb! Beljebb! Szedni fog hát olyan háti terhet, hogy három napra is meleg lesz tőle a szoba!

S képzeletében látta a kis rozsdás bádoggályhát, hogyan pirosodik majd az oldala, míg benne ropogva, pattogva ég a tűz. Meleg lesz a szobában, áldott bőségű meleg! Körülülük a kályhát. Az apja odatelepedik a kályha elé, s időnkint egy-egy borsónyi parazsat illeszt a pipájára.

Haladt beljebb. Minden huszadik lépésnél megállt, s hallgatódzott.

Talán félórát is ment már, mikor a fák közt egy fekete folt ötlött a szemébe.

Megszeppenve állt meg.

A folt mozgott...

Nem medve, valami asszonyféle...

Megkönnyebbülten lélegzett.

Mégis leselkedve nézett reá: vajjon kicsoda? Ha a pecsovicok közül való, nem fogja-e ki-locsogni, hogy a Tombor-fiú is rakodott az erdőn?

Aggodalmasan mérsékelte a lépései neszét, s fától fáig ovakodva közelített feléje.

A nő hajladozott. Gallyat szedett. Egyszer fölegyenesedett s hallgatódzott. Körül is pillantott.

Imre akkor megismerte:

- Nini, hiszen ez Évi, Buray Évi!

S megvidámultan indult a leányhoz.

Buray Éva vele járt iskolába. Hamar-növésű szőke leány. Az iskolában éppen azért mindig összehúzott lábbal állt fel, valahányszor felelnie kellett. Szégyelte, hogy a kicsinyek közt ő a legnagyobb. Talán a szeme is azért volt mindig olyan szemérmes. De most már, hogy elhagyták az iskolát, egyenesebben járt, s a nyakát se húzta a válla közé.

A leány megrettent, hogy a hóropogást meghallotta. Ijedten nézett Imrére.

- Ni! Te vagy?

- Én, - felelte vidáman Imre.

S benyult a bekecse alá. Elővonta a kötelet.

Valami nagy barátságban nem voltak, - csak mint az iskolások között szokott lenni, akik nem egymás közelében ülnek, nem is egyfelé laknak. De ellenségesek se voltak. Éva gyakorta adott tentát egyiknek-másiknak. Imrének is. A tentát maga főzte a leány földi bodzának a bogyo-

jából, meg gubacsból. Szívesen adott egy-egy öntetet annak, aki szépen kérte. „Szépen kérd, akkor adok!” Egyszer Imre pajkosságból meglökte a kezét, mikor írt. A szép irkalapot ki kellett tépni. Akkor a leány haragudott. Imre se mert neki szólni.

Valami két hétig is haragban voltak már. Éva egy délután sült tököt vitt a kötényében az iskolába. Csak öten voltak még akkor ott: négy fiú és ő.

Éva a padra tette a tököt, - omlósra sült tojás sárgája színű csemegét, - s vékony szeletet vágott belőle. Fölvett egy szeletet az ujjával, piros nyelvét kissé kinyújtotta, s úgy tette rá a szeletet, mint nyalánk úri lányok az ananászt.

Egy kis fiú megkívánta s kinyújtotta a kezét.

- Adj.

- Kérj szépen!

- Szépen kérlek, adj.

- Szebben.

- Kedves Éva, szépen kérlek...

Éva adott neki.

- Adok nektek is, - mondotta a többinek.

S mindegyiknek vágott.

Imre a közelökben állt, a falhoz támaszkodva, s nézte őket.

A leány őt nem kínálta meg. Rá se pillantott.

Óra-közben Imre odavitte hozzá a kalamárisát, és esdeklő szemmel szólott:

- Kedves Évi... egy csöppenetes csöppet...

Éva ránézett. A fiú arcát gyöngé pír színezte át. Ő is elpirosodott kissé a *kedves* szóra. Aztán fogta az üvegét és bővecskén töltött.

Ez a jelenet úgy egymáshoz melegítette őket, hogy attól fogva folyton kedveskedtek egymásnak. Imre faragta mindig az Évi ceruzáját, Imre lépett közbe, ha a leányok Évával patvarkodtak. S ha a pör a tanító elé föllebbeződött, Imre mindig Éva mellett tanuskodott. Viszont Éva megosztotta az almáját, aszalt szilváját Imrével. Egyszer Imre a tentával színig telt üvegkéjébe dugót szorított, s a tenta a szeme közé fröcskendezett. Valamennyien röhögték. Csak Éva ijedt meg. Hozzásietett és a kötényével törülgette le a tentát az Imre arcáról, aztán meg a zsebkendőjét nyálazgatta meg és úgy tisztította le a tenta-szennyet róla.

Akkor az iskolások sugdosódni kezdtek. Egy fiú gúnyosan ki is kiáltotta, amit sugdostak:

- Éva az Imre szeretője!

A leány attól fogva nem mert Imrére nézni. Imre is kerülte. Nem szóltak egymáshoz, csak ha magukban voltak. De akkor is csak egyik az iskola egyik sarkán, másik az iskola másik sarkán.

Máskor csak titokban pillantottak egymásra.

Aztán a vasárnapi iskola is lemúlt róluk. Nem találkoztak, csak olykor az utcán vagy a templomban.

Most az erdőn mind a ketten örömmel néztek egymásra.

- Te is gallyért jöttél? - kérdezte a leány.

- Ehe.

- Itt van bőven.

- Szedek is. Neked van cédulád?

- Nincs.

- Nekem sincs. Ha megfog a kerülő...

A leány legyintett:

- Ne félj attól. Én már két hete kijárok.

- És nem bántottak?

- Nem is láttam őket. Ha éppen erre jönne, hozzálapulok a fához. Azér is vettem fel az anyám kendőjét.

S összevonta a vállát a kendőben. Elkékült kezekkel tördelte a gallyakat.

- Ma cudar hideg van, - mondotta Imre.

Azzal ő is felvett egy ágat, s a térdén ketté törte.

Éva előtt már jó nyalábbal volt. A leány rátérdelt és összebb szorította a kötelet.

- Nem mégy tán még? - kérdezte Imre.

- Megvárhatlak, - felelte a leány. - Úgy is meg akartam várni, míg besötétedik.

Három óra elmúlt már, s a nap pirosítani kezdte a felhőket.

Szótlanul szedték a gallyat. Egyik fától a másikhoz mentek. Ahol galyvég állt ki a hóból, megrúgták, hogy hosszú-e? A fák alatt különben nem volt akkora hó, mint a tisztásokon.

És a leány a fiú gyűjtéséhez rakogatta már a gallyakat.

Akkor távoli kutyacsaholás hangzott az erdőben, a falu iránya felől.

A két gyerek megrettent.

- Az erdész! - rebegte a leány.

- Fussunk!

Hátukra kapták a gallyat, és futásnak eredtek be az erdő mélyébe.

Futottak a süppedő hóban. Futottak lihegve. Futott elől a fiú, utána a leány. Futott mind a kettő kétrét görnyedten a teher alatt.

A fiú egy pillanatra megállt. Intett a leánynak, s hallgatódzott. A leány is.

A kutyaugatás már közelebb hallatszott.

Erre még ijedtebb futásnak eredtek. Ha a kutya eléri őket, a nagy lepszifülvű vadászkutya!!!

A leány futott elől, csakúgy lobogott a szoknyája. A fiú utána. A leány eldobta a terhét, hogy jobban futhasson. A fiú is eldobta.

S futottak lelkesedve az ó-erdő felé, amelyben tilos volt a járás meg a gallyszedés. Mert a gróf ott szokott vadászni.

Talán félórát is futottak. A leány jobban bírta, vagy hogy az ijedtség hajtotta jobban. Közben a keresztül-kasul álló ágak lekapták a fiú fejéről a sapkát. A fiú érezte, de rémületében nem gondolt vele. A leánynak is leoldódott a kendője. Le is esett volna, ha el nem kapja. Sárga haja fürtökben röpködött utána.

Végre megállt. Nekiroskadt egy cserfának s pirosra hevülten lihegett.

A fiú is megállt. Az ő melle is zihált. A szíve szinte hallhatóan dobogott.

- Csitt...

A kutyaugatás nem hallatszott többé.

Mind a ketten lihegtek a fáradságtól. A fiú is hozzátámaszkodott a fához, aztán ledőlt a hóba, úgy lihegett.

Igy hallgatództak kókadozó fejjel, olykor egymásra pillantva.

Aztán a leány hátra simította a haját, és felkötötte a kendőjét; átkeresztelte a mellén és csomóba kötötte hátul.

- Jaj, ha megfogtak volna, - lihegte, mikor szóhoz juthatott.

- Lett volna nemulass! - felelte a fiú. - Még talán be is zártak volna bennünket.

Újra hallgatództak. Semmi nesz.

Egy harkály kopogott valahol a vén fán.

- Talán csak nem jön erre? - mondotta a fiú aggodalmasan.

- Meghalljuk, ha a kutya ugat, - felelte a leány.

- Futunk tovább, akár a világ végéig!

- Jaj én már nem birom! Nyilallik a két oldalam!

- Iszen csak kerüljön elém valahol az a kutya! Még ma agyonsujtom egy kővel!

- Jaj, talán megszabadít a jó Isten!

S beszéd közben el-elhallgattak, a távolba füleltek.

A korai téli est homályzott már a fák közt. Az ég valamennyire kitisztult. A nyugati felhők szélét haragos piros fény szegélyezte.

- Szél lesz, - mondotta a fiú.

- Sötétedik Imre, - szólt a lány, - hogy találjuk meg a fánkat?

- Későn kerülünk ma haza.

Nem mertek még indulni. A leány is leült a fa tövében. S aggodalmas arccal hallgattak.

S néztek egymás arcára, percekig.

- Milyen szép a szemed, - szólalt meg egyszer a fiú.

De ezt olyan hangon mondta, mintha azt mondta volna: Cserfa alatt ülünk. Vagy azt mondta volna: Holnap szombat lesz.

Semmi célja nem volt a szavának. Semmi gondolat nem állott a szava mögött. Csak ahogy a leány hallgatva bámult a szemébe, el volt nyilva a szeme. S nagy világoskék szeme volt a leánynak, ártatlan és bánatos. És a napnyugvás felé volt fordulva.

A fiu szavára mégis elmosolyodott. Örült a szónak. Asszonyok sokszor mondták már, hogy szép a szeme, de fiu még soha.

És szeretettel nézett a fiura.

- Neked is szép a szemed, - mondotta. - Én sokszor néztem a szemedet, mikor még iskolások voltunk. Emlékszel-e rá: egyszer haragudtunk is.

- Én nem. Te haragudtál.

- Nem, én szívemből nem...

- Hát csak úgy?

- Csak.

- De talán már mehetnénk. A süvegemet is meg kell keresnem.

Fölkeltek és a saját nyomaikon indultak vissza.

Itt-ott vadnyomok is voltak láthatók.

A fiu egy helyen megállt.

- Nézd már Évi: szarvasnyom!

- Én láttam a szarvast is, - felelte a leány.

- Igazán?

- A minap láttam. Ahogy a fát szedtem, bokorzörgést hallok. Arra nézek, hát egy öreg szarvas... Az erdő királya... Volt akkora mint... Szép két ágas-bogas szarva volt. Akkora mint a két karom, de még nagyobb is.

- Őzet már én is láttam.

- Aztán ahogy fölegyenesedtem, hát megijedt. Hátra vetette a szarvát, és riccs-reccs eliramodott a fák közt.

- Szerettem volna látni, - mondotta a fiu.

A fejére tette a kezét s a fák homályába nézett.

- Csitt...

Suhogás támadt az erdőn. Egyre növekvőn közeledett, mint mikor éjjel nyári zápor fut át a falun.

- Ihol a szél, - mondotta a fiu.

Abban a pillanatban megmozdult a fejük fölött is a fák koronája. Sűrű havazásként hullott a zuzmára a fejükre.

- Ugy-e, mondtam! - kiáltotta a fiu a fejét megrázva.

A leány is az arcára vonta a melegkendőt. Fázósan összeborzadt.

A lábnyomok útja egyre nehezebben volt megtalálható. Az esti sötétség is homályosabbá vált. A szél ropogva rázta a fákat, s fagyosan suhant a nyakuk közé. A havat is fujta ide-oda, mintha láthatatlan szellemek söpörnék az erdőt.

Már csak gondolomra mentek. Nem beszéltek többé. Mind a ketten behúzták a nyakukat. Egy-egy erős szélrohamnál megálltak. A szél oldalt kapdosta Évának a kötényt, mintha le akarná szakítani. Minduntalan havat csapott az arcukba.

- Istenem! - sírta magában a leány, - hogyan jutok haza?

- Ne maradozz el! - kiáltotta a fiu.

S a kis gyűrött piros zsebkendőjét elővonta. Próbálta, hogy bekötheti-e vele a fejét? De kicsi volt a kendő, hát csak visszadugta a zsebébe.

A sötétség gyorsan terjedezett. Már gondot okozott az is, hogy a fákat kikerüljék. Az ő-erdőből csak ki bírtak irányozódni, de a cseplesz sűrűjében minduntalan fákba ütköztek. A szemüket behunyva kellett menniök. Az ágak lépten-nyomon az arcukba csapódtak. Imre maga elé tartotta a kezét; Éva szüntelenül húzkodta a kendőt az arcára. A szoknyája is recsegtve hasadozott. A lábuk botladozott.

És a szél már harsogva tördelte az erdőt.

Imre valami hirtelen-lejtőbe lódult bele.

Megdöbbenve állt meg. Amikor futottak, nem érték akkora lejtőt.

- Eltévedtünk!

A leány reszketett.

- Emerre kell tartanunk, - rebegte, - hidd el, Imre, hogy erre. A szél terelt el bennünket az irányból.

S mentek arra, amerre a leány gondolta. De ott is ismeretlennek rémlett a tájék. Erdőben a fák oly egyformák, kivált, ha sötét is van.

De csak mentek fáradhatatlanul. Egy-egy szélrohamnál hátat fordítottak a szélnek, aztán újra tovább láboltak a hóban.

Talán egy órát is mentek már. Arra nem is gondoltak többé, hogy a sapkát meg a fájokat megtalálják.

Csak haza bírjanak jutni!

Imre még mélyebb lejtőbe lódult. Az éppen jó volt, mert szélroham érte őket. A mélyben el-suhogott a fejük felett.

- Pihenjünk, Imre, - mondotta a leány, - már nem bírom.

- Várj, talán valami száraz helyet találunk, - felelte a fiu.

S kikepesztettek a tulsó emelkedőre. Lassabban mentek tovább.

Vékony fák helyett öregek közé jutottak. Fekete óriásokként álltak a fák a szürke esti homályban, s mintha a karjukkal integettek volna...

- Megint az ő-erdőben vagyunk, - szólt megdöbbenve a fiu.

Egy nagy fa mellé állott. A szél megtört ott a fa derekán. A leány leült és szepegett.

- Sohse ríjj, - vigasztalta a fiu. - Addig megyünk, míg ki nem találunk.

- Sohse találunk ki!

- Aj, dehogynem. A szél majd csak eláll. Aztán éjfél felé feljön a hold is.

- Megvernek otthon...

- Engem meg a süvegemért vernek meg. Dehát majd megmondjuk, hogy... Viszünk haza egy-egy nagy faágat. A szél tört eleget. Még az is meglehet, hogy a sapkát megtaláljuk, meg a terhünket is...

Pihentek kevéssé, aztán újra elindultak a szürke sötétségben. Kifelé iparkodtak az ó-erdőből. De merre van „kifelé”?

Már nem fáztak annyira. Sőt meleget éreztek kezükben, lábukban. Imrének a füle olyan meleg volt, mintha forrázták volna.

De a szél csak nem akart csillapodni.

Egy erős fuvat csaknem elbuktatta őket. Alig bírtak elvándorolni egy öreg fáig, amelynek erős alsó ágai óriás fekete kígyókként nyultak bele a homályba.

- Nem lehet tovább!

A fiu megkereste a fa enyhe oldalát. Hó is alig volt ott. Leült.

- Ül ide, - szólott, - itt nem ér a szél.

A leány melléje kuporodott.

- Most már mindegy, - mondotta vigasztalón a fiu, - meg kell várnunk a holdat. Bolondság is volna tovább botorkálnunk.

Szorosan összebujtak. A leány megoldta hátul a kendőjét s ráakarta a fiu fejére is.

- Hogy ne fázz, - mondotta.

S a kendő végét átvette a fiu mellén.

- Ugy-e, jó így?

- Jó, - felelte hálásan a fiu. - Irtómód fázott már a fejem.

Összeguborodtak a vékony pamutkendő alatt. A fejüket összetartották, hogy ne fázzanak.

- Csak volna gyufám, - mondotta a fiu, - tüzet raknék itt a faoldalában.

- A szoknyám is lehasadt, - felelte aggodalmasan a leány.

A fiu egy marok havat vett fel a két lába közül. Elgémberedett kezével alig bírta összemarokolni, s a szájába tenni.

- Kutyául szomjas vagyok.

- Én is, - mondta szomorúan a leány.

S ették a havat.

- No nem lesz ez mindig így, - szólalt meg idő multán a fiu, - én ugyan nem töltök több telet itthon.

- Hát?

- Fölmegek Pestre.

- Csak nem?

- De. A varga inasa beszélte, hogy Pesten milyen könnyű az élet. Az ő bátyja semmi mesterseget nem tanult, mégis gyöngyen él.

- Hogyhogya?

- Hát ujságot árul az utcán. Ahány ujságot elad, annyi fillér az övé. Száz ujságot is elad egy nap, de néha kétszázat is.

- Igaz az?

- Megesküdött szentucscsével, hogy igaz. Én, ha felmegyek, még több ujságot is eladok. Mer aszongya a Jani, hogy akinek jó torka van, meg jó lába, annak szolgál a szerencse. Nekem hát van! Az lesz az élet, Éva! Minden nap zsemlyét eszek! Majd meglátod, ha karácsonyunkint hazajövök... Rám se ösmersz.

Szélroham bűgött el fölöttük. Egymáshoz szorultan hallgattak. A fiu behúzta a nyakát.

Aztán a leány szólalt meg:

- Hozz nekem valamit.

- Hozok, amit akarsz.

- Egy kékbársony pántlikát szeretnék, keskenyet, amilyen a jegyző úr lányának van. Azt mondják, nem drága...

- Mindegy, ha drága is. Megveszem én neked. Aztán ha kiszolgáltam a katonaságot, mondok neked valamit Éva: elviszlek magammal. El én. Elveszlek feleségül.

- Oh, hazudsz!

- De Isten uccse, nem hazudok.

- Osztán elviszel Pestre?

- El. Te is árulsz ujságot. Ketten keresünk. Kávét fogunk enni minden reggel.

- De te... hát te... iszen te engem sohse szeretted...

- Nem? Hát nem emlékszel?... Igaz, hogy régen volt... Mikor iskolába jártunk...

A leány még szorosabban simult a fiuhoz. A sötétségben szinte fénylett a szeme. Arcát a fiu arcához szorította. A nyakát félkarral átölelte.

- Te, Imre... - gügyögte boldogan.

A szél elcsillapodott, csak sóhajtásként járt még a fák között. A két gyermek fázása elmúlt. Valami kellemes zsibbadtság állta el a testüket.

- Te, Imre, - mondta lágy hangon a leány, - osztán hogyan fogunk esküdni?

- Hogyan? Úgy, mint az urak. Énnekem olyan szép fekete ruhám lesz... Uras. Olyan mint a grófé. Azt mondja a Jani, hogy van ott egy piac, ahol olcsón lehet venni mindent. Zsib-
árusoktól. De csakolyan az, mint a vadonatúj.

- És nekem is veszel?

- Hogyne.

- Fehér ruhát?

- A legfehérebbet.

- És hosszú fátyolt?

- Amilyet választasz. Pénzem lesz annyi, hogy... Elviszem a bádogskátyulámat, amibe kender-
magot tartok. Teli lesz az pénzzel.

- Istenem... Te, láttad-e, mikor a postamester lánya esküdött? Selyemruha volt rajta, még a cipője is selyem volt. De azt nem kívánom tőled... Mert az drága.

- Drága? Akinek pénze van, annak semmise drága. Veszek én neked, Éva, selyemcipőt is, meg selyemkegtyűt is. Úgy jársz, mint a legfajinabb úriasszonyok. Aztán tartunk otthon mindenféle madarat. A rigómat is elviszem, meg a csízemet. Cinegét is fogok egypárt addig. Lesz egy szép úri szobánk, csupa köllemetesség. Padlós szoba ám, nem olyan földes, mint falun van. Oszti esténként összeülünk a kályha mellett. Danolunk. Ott szénnel fűtenek, azt mondja a Jani.

- Istenem, de szépeket beszélsz...

Megcsókolta a fiu arcát kétszer. A fiu egy perc múlva visszacsókolta. S kisodeig hallgattak.

- De nem ellenzik-e majd? - szólalt meg azután a leány.

- Mért? - felelte álmosan a fiu. - Ki ellenezné?

- Anyád.

A fiu vállat vont:

- Anyám? Mért ellenezné? Te jó leány vagy.

- De szegény vagyok.

- Ha a feleségem leszel, nem leszel szegény. Lesz meleg kályhánk. Sütünk rajta almát.

- Az ablakra csipkekárpitot veszünk.

- A falra képet akasztunk. Mátyás királyt, Szent Imrét, meg egy csataképet. Láttál te már csataképet? Én már láttam egyet, mikor búcsún voltam keresztapáméknál.

És ásított.

Ismét hallgattak.

A leány bágyadtan rebegette:

- Ne végy selyemruhát... mégis drága. Pedig milyen szép! Csak egyszer szeretnék fehér selyembe lenni, csak egyszer... Nekem még bőrcipőm se volt soha.

És ismét hallgattak.

- Haj de álmos vagyok, - szólt a fiu, a szemepilláját emelgetve. - Keljünk fel tán, és... Azt mondják nem jó elaludni...

- Én is hallottam, - felelte bágyadtan a leány.

- Megfagy az ember.

De azért ülve maradtak. Időnkint egyik is, másik is rebegett valamit. De már csak a maga gondolatát mondta mindegyik.

- A királyhoz is bemegyek, - rebegette a fiu. - Látni fogom a koronát... a fején...

Egy percnyi csend...

- Az oltár csupa égő gyertya... - gügyögi a leány.

Percekig tartó csend.

- A korona igazi aranyból van... - mondja a fiu.

És akkor megmozdította a kezét, mintha köteléket érezne rajta. Bágyadtan rebegte:

- Te... Éva... el ne aludj...

- Nem. Hallod... Muzsikálnak... Valahol messze... Csupa vékony hegedü...

A fiu lecsüggesztette álomtól nehezült fejét.

- A király koronája milyen fényes... - motyogta behunyt szemmel.

A leánynak már alig mozgott az ajka.

- Hallod, milyen szépen... szépen... muzsikálnak...

S feje a fiunak a vállára hajlott...

*

A kelő napfény úgy találta őket, egymáshoz simultan, fejöket összehajtottan.

A havas erdő mélyéből lassan legelészve lépegetett arra egy szarvas.

Sokágú koronáján apró gyémántokként csillogott a napfényben a hó-por. Az orrával el-eltolta a havat a téli aszott fűről, lehullott moháról, és legelgetett.

Amint a két gyermek közelébe ért, fölemelte méltóságos fejét.

Mozdulatlanul ültek azok. A szeme mind a kettőnek be volt hunyva. Lábukat, vállukat beszórta a lengedező szellő selyemként fénylő fehér zuzmarával.

A szarvas rájuk bámult.

Aztán nyugodtan legelt tovább.

DUGÓHÚZÓ

Nyári regg egy vidéki városban. Egy terebélyes épület előtt sok gatyás ember és tarka szoknya; kocsik és szénázó lovak.

Egy szürke-kalapos urat is pillantok meg a sokaságban. A fehér-szalagos völgyes kalapot tíz éve ismerem.

- Mi van itt Bálintkám? Talán bizony katonasorozás?

- Dehogysis, - felelt Bálint, kövér kezével legyintve, - törvényház ez.

- Csak nem rajtad ítélkeznek tán?

- Nem hálistennek. Egy béresem van bajban.

- Gyujtogatás? Verekedés?

- Még annál is rosszabb.

- Ember-ölés?

- Az a teremtésit. Aligha meg nem ismerkedik a hóhérral.

A felhőkre pillantott, mert boruldozott az ég. Ónos felhők gomolyogtak a város felett; morgott is már.

- Kellene az esső, igen kellene, - mondogatta Bálint.

Bementem vele a tárgyalásra. Ő ideiglen a tanuk szobájába tért. Én beültem egy üres padba, mingyárt az elsőbe. Azt a falusiak nem merték megszállani.

Egy legényt vezettek be a szuronyos örök, egy vastagderekű fiatal parasztlegényt. Gyolcsingben, gatyában. Olyat se láttam még vádlottak padján.

Belépésekor meghullámozott a falusi sokaság s valami nyöszörgő jajgatás hangzott az egyik padból. Egy öregasszony jajgatott. A kezét összecsapkodta:

- Jahahaaaj, kegyelmezzenek, irgalmazzanak, a fiamnak... nagyságos főbíró uraim...

Az örök kilökdösték a teremből.

Míg a bűniratokat olvasták, szétpillantottam a besereglett falusi népen. Mind egyfaragású komoly barna ember; üstökös hajuak és szögletes orruak. A nők soványak, naptól pörkölte, de selyemkendő virít sárgán, pirosan, kéken a fejükön. A leányok is fakók, s még cifrább ruhásak; a hajukat régiesen a fejükre ragasztva viselik, és emmiatt formátlanok. Csak a szemök csillog okosan.

- Mi neved? - kérdezte az elnök.

A legény egyet köszörített a torkán.

- Dobos Menyhárt, szolgálatjára.

Az arcán meg a szemén a fogság bágyasztó levegője meglátszott. A haja neki is üstökösborzas, mint a többi falusi embereknek.

- Hány esztendő vagy?

- Huszonnégy, instálom.

- Az a vád reád, hogy megölted Nagy Máté kocsiszt. Bűnösnek érzed-e magadat?

A legény vállat vont:

- Nem tudom instálom...

- Már hogyan tudnád. Magadnak ártasz, ha nem az igazat vallod.

A legény a padlóra pislogott:

- Megmondom igazán. Némelyik órába hibáztatom a haragomat... másik órába... azt gondolom... ha megint úgy kerülnek vele szembe, megintsak al lenne a vége, hogy engem vasra vernének.

- Hát szándékosan ölted meg?

A legény emelgette a vállát, szemöldökét:

- Hát... nem csupa véletlenül...

- Mondd el hogyan történt?

- Úgy történt instálom, hogy... Kisasszony napján búcsú vót nálunk. Aztán... ő is odajött az ivóba. Oszt mondok neki:

- Egy szavam vóna, vagy kettő, Máté bátyám.

- Hallom, aszongya.

- Hát mondok, kend nem idevalósi ember, csak átszegődött az urasághó kocsisnak, hát kend nem tudhassa hogy mi nálunk a törvény? Mert mondok minden házba más a szokás, minden faluba más a törvény.

Rám böffen erre nagy vörös képpel, hogy aszongya:

- Énvelem ilyen fenhangon ne beszélj!

- Mondok hát kicsoda kend? Azér hogy öspörös kocsissa vót? Láttam én mán nagyobb kokast is az urak szemétdombján.

Csak így kezdődött ilyen csöndesen. De ő akkor mán fujt, morgott. Oszt aszongya, hogy aszongya:

- Elhallgass, te dugóhúzó!

Erre aztán énbennem is lobbott vetett a harag:

- Ne mondja énnekem senki hogy dugóhúzó! Mert én katonaviselt ember vagyok.

Aztán... elbántam vele.

- Erre kést kaptál rá.

A legény pislogott.

Az elnök fölvetett egy fanyelű keskenyvasu kést.

- Ez volt az a kés?

- Az.

- A csizmádszárában vitted oda.

- Abban.

- Előre készültél a szóváltásra?

- Nem mondhatnám. Mert nem tudtam, hogy odajön.

- Ez a kés meg van köszörülve.

- Megköszörültem.

- Minek köszörülted meg?

A legény a padlóra pislogott:

- Dohányt aprítani.

- Hát azért vitted a korcsmába, hogy dohányt apríts?

- Nem. Csak éppen betoszintottam a csizmám szárába.

- Dehát minek taszítottad be?

- Az ember nem tudhassa, mikor kocsmába megy...

- És csak azért haragudtál meg rá, mert azt mondta: dugóhúzó.

- Ne mondja nekem azt senki.

- Dehát mit jelent az?

- Hát... tetszik tudni, én szoktam szolgálni a kertbe, mikor az uraságunkho vendég jön. Olyan-
kor rámadják az ezüst-pitykés ruhát, oszt aznap belső szolga vagyok.

- Dehát olyan nagy sértés az, ha valakinek azt mondják: dugóhúzó?

A legény nem felelt.

Az első tanu egy jámborképű szálás legény volt, szintén béres; Menyhártnak barátja.

Az elnök figyelmeztette, hogy igazat mondjon, mert lehet hogy meg kell esküdnie a szavára.

- Ugy mondom ahogy igaz, - kezdte a legény. - Menyhárt már akkor kezdett a kocsisra görbén nézni, mikor a kocsis az urho került. Ugy mondom ahogy igaz. Mer hogy a kocsis magányos ember vót, ott adtak neki enni az uraság konyháján. Ugy is vót a szegődsége. Oszt hogy az Örzse megtetszett a kocsisnak, hát azon forgott az esze, hogy jó lenne úneki. Még nekem is megemlítette, hogy aszongya: Ügyes kis sarkon forgó jány ez az Örzse. Az Isten is nekem teremtetten; mit gondolsz? - Mondok: Menyhárt is éppen így beszél. - Aszongya: Nem teszi őt a lány énelejbém.

- Csak a tárgynál maradjon, - szólott rá az elnök.

- Ugy mondom ahogy igaz, - felelte egyet nyelve a legény. - Egyszer hogy a kertben ástam, kihallatszott a konyhaablakon, hogy a tekintetes asszony is hozzá-biztatja a leányt: - Nem is lenne rossz, aszongya, ha a kocsiho hozzámennél, mer aszongya neked is jobb, ha nem kerülsz ki a faluba, szolgálhatsz tovább nálunk. De a tekintetes asszony semmitse tudott Menyhártról.

- Csak arról beszéljen barátom, hogy ebben az ügyben mit tud? hogyan veszték össze? hogyan ölte meg ez a legény a kocsist?

- Hát úgy mondom ahogy igaz: az Örzse miatt vót az összeveszés. Mer a Menyhárt aszongya hogy: - Hogy a dühös kígyó járja meg ezt a kocsist, mióta ez idejött, még az éccakai álmomat is megrontotta. Ugy mondom ahogy igaz.

- Fenyegette-e előbb a kocsist?

- Nem hallottam.

- Hát azt mondta-e hogy meg fogja ölni?

- Azt nem mondta. Csak annyit mondott, hogy aszongya: Meglássátok még törvény kezire kerülök emmiatt a dömhes miatt. Ugy mondom...

- Mi az a dömhes?

- Hát hogy olyan nagyétkű ember vót, azér mondta úgy.

A védő ügyvéd, egy fiatal aranypáaszemes ember közbe szólt:

- Engedelmet kérek, hogy kérdést intézzek a tanuhoz.

- Tessék.

- Ön azt mondja, hogy a meggyilkolt nagyobb ember volt Menyhártnál.

- Nagyobb másfél fejjel.

- És erősebb is.

- Sokkal.

- Kérem, ezt hogy jegyzőkönyvbe vegyük.

A tanu aztán sok elnöki rendre-rándítás között elmondta, hogy a kocsmában Menyhárt csak csöndesen mulatott. A kocsis később érkezett. Csak annyit látott, hogy Menyhárt leült vele szemben az asztalhoz. Aztán ő táncolni ment. Mikorra ismét rájuk fordult a figyelme, már akkor veszekedtek. A kocsis pofon ütötte Menyhártot.

A védő ügyvéd a vallomásnak ezt a részét ismét jegyzőkönyvbe iratta.

Az elnök magához szólította a vádlottat:

- Hát miért nem mondtad, hogy pofon csapott?

Menyhárt röstelkedve vont a vállán.

- Elfelejtettem.

- Elfelejtetted? Hogy lehet pofont elfelejteni?

Menyhárt megint vállat vont:

- Katona vótam én...

Következett egy őszes zömök ember, az uraság béresgazdája. Az is azon kezdte, hogy a kocsis volt az oka mindennek. Mert ha az oda nem szegődik, Menyhárt se került volna bele a szorosba. Dehát az Isten úgy akarta...

- Milyen természetű ember ez a Menyhárt?

- Jó gyerek ez uram, - felelte az öreg a kalapja szegélyét simogatva, - ámbátor ha megbosztantják, hamar szembepöndörödik. De attul nem került volna ilyen bajba.

- Maga ott ült az asztalnál, mikor az a szóváltás történt. Mondja el miképpen történt?

- Nem tudom én azt már tekintetes uram. Csak azt tudom, hogy csöndes beszélgetés kezdődött. Ámbátor hamar élire fordult. Mer aszongya Menyhárt: Minden háznál más a szokás, minden faluba más a törvény. Kend nem idevalósi, hát nem tudhassa. A kocsis mingyár felgördült reá, hogy aszongya:

- Mit csiripelsz itt nekem?

- Értsük meg egymást, - mondotta erre Menyhárt, szölibeden.

- Még csodáltam is hogy ez a tűzkő-ember olyan szölibeden beszél.

- Értsük meg egymást, aszongya, minálunk az a törvény, hogy ha valamelyik leány le van foglalva, hát le van foglalva: - ez a becsület!

A kocsis egyet horkan, oszt aszongya:

- Te tanítasz-e engöm böcsületre, te dugóhúzó?

Akkor én éppen elfordultam, mert követem a bagót piszkáltam ki a pipámból. Mikorra a számba vettem, mán akkor egymáson fenteregtek. Még a boromat is kidöntötték.

- Hát a kocsiszt a pofon után azonnal késsel rohanta meg ez a legény?

- Hát bizony...

- És a kocsisnál nem volt kés?

- Lehetett nála, de csak olyan bicskaféle. Mert avval szokott enni.

- Hát nem védekezett a kocsis?

- Védekezett biz a. Mondom, hogy a boromat is kidöntötték. Mert tetszik tudni, ahogy Menyhárt előrántotta a csizmaszárból a disznóölő kést, hát a kocsis felkapott egy széket, oszt avval ütötte le a boromat.

Az ügyész szólalt meg:

- Dehát kend hazudott az imént...

- Én?

- Azt mondta, hogy csak akkor nézett fel, mikor már egymáson hemperegtek. Most meg elmondja, hogy a kocsis széket ragadott.

Az öreg boszusan pillantott:

- Hászén azér láthattam, mer a szék a fejem fölött forgott.

A védő ügyvéd azt kérdezte, hogy Menyhárt mennyit ivott a szóváltás előtt?

- Azt nem tudom könyörgöm, mer én korábban mentem oda, nem néztem.

Az esső megeredt. Nagy cseppek koppantak a terem ablakaihoz. Bent fülledt volt a levegő.

Következett a korcsmáros, Spitzer nevű Bulanzsé-szakálú ötvenéves ember. Fakó fekete redengot volt rajta, és a lábán sárga cipő. Sápadtan és remegő szakállal beszélt. A vállát közben a füléig vonogatta. Ő persze nem látott semmit, nem hallott semmit. Csak a lármára ment oda. Ő nem tehet arról, hogy ilyen szerencsétlenség történt. Búcsúkor mindig van verekedés. Őt ezért felelősségre nem vonták soha. Ő nem csendőr. Neki polgári kötelessége a bormérés. A legény különben másfél liter bort rendelt, de az nem azt jelenti, hogy annyit ivott, mert a falubeli parasztok egymásnak töltenek. Ihatott kétszer annyit is.

A védő ezt ismét megjegyeztette.

Következett valami nyolc más tanú, köztük Bálint barátom is.

Ő mingyárt azon kezdte, hogy a nép gondolkodását ajánlotta a törvényszék figyelmébe.

- Ez a Menyhárt derék dolgos ügyes fiú. Én ugyan nem tudtam arról semmit, hogy a cselédem iránt érdeklődik, mert ha tudom, nem engedem, hogy a kocsis vizet zavarjon. Igazán nem hibásolom őt tisztelt törvényszék, mert...

Az elnök figyelmeztette Bálint urat, hogy tanunak szólították be, nempedig védőügyvédnek.

Bálint erre megboszankodott és duzzogva felelte:

- Hát kérem tessék kérdezni, felelek...

Aztán csak igennel és nemmel felelgetett.

Mikor azonban az elnök elküldte volna, megszólalt:

- A tárgyalásnak egy fontos pontját óhajtanám megvilágítani, de persze azt igennel és nemmel elmondani nem tudom.

- Hát beszéljen, ahogy óhajt.

- Hogy olyan sokáig váratlak, bejöttem a tanuk szobájából a tárgyaló terembe és hallottam, hogy a dugóhúzó kifejezést a tisztelt törvényszék üres oknak tekinti. A mesebeli farkas szavának a bárányhoz. Minthogy ez súlylyal esik az igazság fontjába, ezt világítanám meg, ha szabad.

- Tessék.

- Ez a legény néha az asztalnál szolgál, mikor vendég van a házamnál. A mult nyáron is, egyszer, hogy vendégem volt, a kertben kártyáztunk, és ez a fiu sört hozott fel a pincéből. Egyszer, ahogy oldalt pillantok, látom, hogy az orgonabokor mögött Menyhárt egy sörös üvegből kortyogat. Emberi valami. Mégis rászóltam, hogy mondok: Mit csinálsz, Menyhárt! Erre ő ijedtében így felelt: A dugót húzom a fogammal! Hogy ezt megnevettük, a cselédség is mulatott rajta. Ismerni kell, uraim, a népet. Inkább kiáll egy fejbeütést, mintsem hogy gúnyoló szót halljon.

A védőügyvéd ezt is beiratta a jegyzőkönyvbe. Bálint úr diadalmas arccal ült le mellém.

Következő tanunak a bíró a leányt hivatta.

A teremben mozgolódás támadt. A városi hölgyek kíváncsian nyujtogatták a nyakukat a vérontás okozója felé.

Egy soványka, húszéves forma leány jelent meg a terem hátulján, és hatolt a megnyíló soron előre. Öltözete olyan volt, mint a többi falusi leányé: fehér ingváll, zöld selyem mellkendő, rózsaszínű virágos szoknya; a kezében csipkés kendő. De mingyárt az első pillantásra szembeötlő volt hogy a haját nem ragasztja a fejéhez. Szép hamvas barna haja volt. Olyan volt a fején, mint egy kis szénaboglya.

Máskülönben nem volt valami szépség: apró ábrándos szemek, kerek fehér arc és gömbölyű orrocska. Csak a szemöldöke volt erős-vonásu fekete.

A szemét lesütve állt meg a bíró előtt, látni lehetett rajta, hogy remeg.

- Ösmered ezt a legényt?

A lány a bíróra pillantott, aztán a legényre és halkán rebegette:

- Ösmerem.

- Volt valami viszonyod vele?

A leány nem értette.

- Szeretője voltál neki?

A lány bólintott. A szeme pilláján könnycsepp jelent meg. A zsebkendőjét a szeméhez emelte.

A bíró folytatta a kérdést:

- Eligérkeztél neki?

A leány ismét bólintott.

- Dehát a kocsisnak is eligérkeztél.

A leány fölemelte a fejét:

- Nem igaz.

- Hát akkor miért mondta a kocsis, hogy az övé vagy?

- Mondhatni mondhatta.

- Hát talán úgy viselkedtél iránta? hogy azt értette.

- Szó se lehet róla. Ő csak a szakácsasszonynak példálódzott, meg a tekintetes asszonynak, hogy engem elvenne.

- De hisz az asszonyoddal beszéltél is róla.

- Én nem. Csak ők noszogattak, hogy menjek hozzá. Ha vén is, antul okosabb, meg hogy nem részeges. És másefféléket beszéltek. Nem tudták, hogy én már eligérkeztem. Én nem mertem szólni.

- Mért nem mertél?

- Nem akartam a tekintetes asszonynak a kedve ellen szólni. Meg attól is tartottam, hogy Menyhártot nem engedik belső szolgálatra.

- Hát ennek a legénynek ígérted, hogy felesége leszel?

A leány lesütötte a szemét és halkán rebegte:

- Igértem.

- Mikor?

- Régen.

- Mégis mikor?

- Mikor elvitték katonának.

- Akkor bizonyosra mondtad?

- Bizonyosra.

- Hogy mondtad?

- Csak úgy, hogy megvárom, akármeddig odalesz, megvárom.

- És meddig vártál?

- Három esztendeig.

A védő kérdezett:

- Férjhez mehettél volna-e azalatt?

A leány elmosolyodott:

- Kétszer is.

Az ügyész, egy unatkozó arcú szőke pók, folytatta a kérdést.

A legényhez fordult:

- Mikor közölte veled ez a leány, hogy a kocsis szemet vetett reá?
- Mingyárt elejin mondta.
- Hogyan mondta?
- Ugy, hogy aszongya: a kocsis többet néz rám, mint a tálba. Szólogat is olykor, de én csak nevetem.
- Tehát nem panaszosan mondta?
- Eleinte nem. Csak mikor már hozzábíztatni kezdték.
- Mikor panaszkodott utolján?
- A búcsú előtt való estén.
- Akkor hogyan panaszkodott?
- Akkor mán keservesen.
- Mit mondott?
- Azt mondta, hogy aszongya: Mán nincs maradásom a kocsis mián. Untalan azt fujják a fülembe, hogy menjek hozzá. A tekintetes asszony különösen.
- Sirva panaszkodott?
- Lehet, hogy sirt is, nem láttam a sötétbe. Ő belül vót a konyhán, én kívül a kertbe.
- Aztán mit mondtál neki?
- Nem mondtam én semmit se.
- De magadban gondoltál valamit.
- Nem gondoltam én semmit. Csak káromkodtam, (Isten bocsá...) Mert tetszik tudni, keserű falat vót a nekem!

Az ügyész a leányhoz fordult:

- Igazat mondott a legény?
- Igazat.
- Hát azt mondta-e káromkodás közben, hogy: Majd elbánok én a kocsisal!

A leány habozva felelt:

- Nem azt nem mondta.

Parasztleány létére megérezte a kérdésben a veszedelmet.

A leány volt az utolsó tanu. Mingyárt utána az ügyész vádlása következett.

Az ügyész előre megfontoltnak látta az emberölést. Minden szava göröngyként esett a vádlott fejére. Fekete festékkel színezte elénk a közerkölcsök elfajulását. Citált a rómaiakból és angolokból. Rámutogatott a bűnnel terhelt legényre, mintha a rómaiak és angolok egyenesen őrá szabták volna a mondásaikat. Végül csomót kötött a beszéd végére azzal a követeléssel, hogy Dobos Menyhárt emberi fenevadat a törvény vaskézzel tegye ártalmatlanná.

A falu csendben és rámeredező szemekkel hallgatta a kemény beszédet. A vádlott sápadozott.

Bálint is morgott mellettem. De következett a védő - az említett szemüveges éber fiatal ember. Az arra figyelmeztette a törvényszéket, hogy emberi szívvel ítélje meg ezt az ügyet. A vádlott fiatal, lobbanékony; a kocsis a legnagyobb kincsétől akarta megfosztani. Gondolják meg, hogy a parasztféle embernek micsoda nagy kérdés a jó élettárs. Az élet legnagyobb kérdése. Mert neki az asszony nem luxus, nem is szoknyás cimbora, hanem az élet terhének hűséges megosztója. Igavonó-társ. A nép fia már gyermekkorában kiválasztja a többi közül; és úgy áll rajt a szeme, gondolata, érzése, mint a legnagyobb kincsén. Az ilyen kiválasztott leányt más nem is meri megközelíteni. S ime odapottyant egy más faluból való kocsis. Az egyszerre szemet vet reá. A legény figyelmeztetni akarja szépen, okosan. Ő sejtí, miről van szó: durván ráfőrmé. Maga idézi fel a veszélyt.

Igy fejtette ki a védő, hogy ami történt, nem annyira bűn volt, mint inkább szerencsétlenség. Ő is citált a rómaiakból és az angolokból. De neki a rómaiak és az angolok merőben mást mondtak Dobos Menyhártra vonatkozólag.

A sok falusi fej helyeslőn integetett. Bálint is bólogatott mellettem:

- Nem bírka az ember, kivált aki magyar! Szerencsétlenség volt! Beljebb csúszott a kés, mint ahogy szándékolta.

A törvényszék azután hosszan tanácskozott odabenn. A legény beteg arccal ült a vádlottak padján. Őrzse földre néző bús szemmel állt a közelében.

Végre a bírák megjelentek, és a nagy csendben felolvasták az ítéletet: öt évi fegyház.

- Megnyugszik-e? - kérdezte az elnök.

A legény habozva felelt:

- Előbb Bözsivel szeretnék szólni.

S intett fejével a leánynak. A leány odalépett hozzá.

- Megvársz-e Bözsi? - kérdezte könnyes szemmel.

A leány szintén könnyes szemmel nézett reá és bólíntott:

- Meg.

-&-